

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Historický ústav

Reforma roku 1968–1969 a její odraz v regionálním periodiku Budovatel

Diplomová práce

Autor: Kristýna Zbořilová

Studijní program: N7503 Učitelství pro 2. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Zadání diplomové práce

Autor:	Kristýna Zbořilová
Studium	P15P0909
Studijní program:	N7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor:	Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - anglický jazyk a literatura, Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – dějepis
Název diplomové práce:	Reforma roku 1968-1969 a její odraz v regionálním periodiku Budovatel
Název diplomové práce AJ:	The reform in 1968-1969 and its reflection in the regional periodical Budovatel

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se bude zabývat politickým a společenským vývojem v Československu od okupace Varšavskými vojsky v srpnu 1968 do zasedání dubnového pléna 1969 tak, jak byl prezentován regionálním periodikem Budovatel. Cílem práce je za pomoci analýzy Budovatele popsat vývoj v chrudimském okrese v daném období a zjistit, do jaké míry byly celospolečenské události tímto tiskem reflektovány. Z hlediska metodiky bude práce založena na analýze dobového tisku a komparaci získaných informací s historickou realitou té doby.

- 1) Budovatel srpen-prosinec 1968
Budovatel leden-duben 1969
- 2) HOPPE, Jiří, Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970
- 3) KAPLAN, Karel, Kořeny Československé reformy 1968. I. a II. část, 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000.
- 4) KAPLAN, Karel, Kořeny Československé reformy 1968. III. a IV. část, 1. vyd. Brno: Doplněk, 2002.
- 5) MENCL, Vojtěch a kol., Osm měsíců pražského jara 1968, 1. vyd., Praha: Práce 1991.
- 6) MLÝNÁŘ, Zdeněk, Mráz přichází z Kremli. 1. vyd., Praha: Mladá fronta, 1990.
- 7) RUML, Jiří, Kalendárium (leden-prosinec 1968), Praha: Novinář, 1990.

Garantující pracoviště:	Historický ústav Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.
Oponent:	PhDr. Tomáš Hradecký, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	18. 12. 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu práce prof. PhDr. Ondřeji Felcmanovi, CSc. za pomoc při výběru tématu práce i za cenné rady a trpělivost během její realizace. Dále bych chtěla poděkovat pracovnícím badatelny Regionálního muzea v Chrudimi, které mi ochotně připravovaly výtisky periodika a snažily se odpovídat na mé dotazy.

Anotace

ZBOŘILOVÁ, Kristýna. Reforma roku 1968–1969 a její odraz v regionálním periodiku Budovatel. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2018. 73 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá popisem politického a společenského vývoje v chrudimském okrese od invaze vojsk pěti komunistických zemí Varšavské smlouvy do Československa do zasedání dubnového pléna ÚV KSČ 1969, a to na základě studia regionálního periodika Budovatel. V práci je kladen důraz na zjištění, do jaké míry periodikum Budovatel informovalo o celostátních událostech zejména politického obsahu a pokud ano, nakolik tyto informace odpovídaly faktům, které jsou zaznamenány v dobově zaměřené literatuře. Práce je chronologicky rozdělena do dvou částí. První část pokrývá období od vstupu spojeneckých vojsk na území Československa do listopadového pléna ÚV KSČ. Druhá část navazuje na část předešlou a popisuje delší časový úsek vývoje na Chrudimsku až do zasedání pléna ÚV KSČ v dubnu 1969.

Klíčová slova: KSČ, noviny, periodikum, pražské jaro, polednový vývoj, Chrudim, okupace

Annotation

ZBOŘILOVÁ, Kristýna. The reform 1968–1969 and its reflection in the regional periodical *Budovatel*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2018. 73 p. Master's degree thesis.

This Master thesis deals with the description of political and social development in the district of Chrudim in the period of time marked at the beginning by the invasion of the armies of the five Communist Warsaw Pact countries to Czechoslovakia until the meeting of the April plenum of the Central Committee of the Czechoslovak Communist Party 1969, based on the study of the regional periodical *Budovatel*. The work also emphasizes the extent to which the *Budovatel* periodically informed national issues, especially political content, and, if so, to what extent this information corresponded to the facts recorded in the periodic literature. The work is chronologically divided into two parts. The first part covers the period from the entry of Allied troops into the territory of Czechoslovakia until the November plenum of the Central Committee of the Czechoslovak Communist Party. The second part follows the previous part and describes a longer period of the development in the Chrudim region until the plenary meeting of the Central Committee of the Communist Party in April 1969.

Key words: The Communist party, newspaper, periodical, Prague Spring, post-January development, Chrudim, occupation

Obsah

Úvod	1
1. Srpnová intervence a vývoj do listopadového pléna ÚV KSČ	7
1.1. Okupace Československa a její následky do konce srpna	8
1.2. Září.....	18
1.3. Říjen.....	24
1.4. Listopad	32
2. Vývoj od polistopadového nástupu pozvolné normalizace do dubnového pléna 1969	39
2.1. Prosinec.....	40
2.2. První měsíce roku 1969: leden a únor.....	46
2.3. Březen	60
2.4. Duben.....	66
Závěr.....	71
Seznam zkratk.....	73
Seznam literatury.....	75

Úvod

Události od počátku roku 1968 do srpna téhož roku, stejně jako změny, které následovaly, se staly významným mezníkem československého poválečného vývoje a neodmyslitelně se zapsaly do českých dějin. Obecně užívaný termín „*Pražské jaro*“ se vžil pro označení obrodného procesu stávajících poměrů v Československu, který se snažil reagovat na byrokraticko-centralistický systém vlády KSČ. Tento proces pro lidi znamenal uvolnění politického režimu, naplnění socialistických idejí, krok vpřed směrem k obnovení demokratických tradic a prvků, z čehož nejdůležitější bylo otevření prostoru pro prosazování občanských práv a svobod v rámci rigidního komunistického režimu. Veškerá snaha přeměnit způsob vlády KSČ, který byl uplatňován podle sovětských principů, byla ale po osmi měsících života v srpnu 1968 násilně zastavena příchodem vojsk varšavské pětky.

Reforma roku 1968 představovala nástroj, jak vyřešit nespokojenost a nahromaděné problémy, které v Československu výrazněji panovaly již od druhé poloviny 50. let. I přes to, že hlavní vlna perzekucí, čistek a zastrasování již pominula, doznívající kolektivizace, cenzura, problematické vztahy s katolickou církví, či neefektivní plnění pětiletých plánů, zaměřující se zejména na těžký průmysl, nadále přispívaly k přetrvávajícímu napětí. K již takto neuspokojivé situaci nepřispěly ani vypjaté vztahy se Slovenskem, které nadále trpělo pražským centralismem a které postupně začalo usilovat o federalizaci. Do 60. let vstupovalo Československo jako plně socialistický stát, což bylo umocněno novou ústavou měnící název republiky na Československou socialistickou republiku a ustanovující KSČ jako vedoucí sílu ve státě i ve společnosti. Avšak hroutící se ekonomika či nová a šokující pravdivá zjištění o politických procesech, nabytých díky jejich revizím, vedly k všeobecné nespokojenosti a zavadaly podnět k provedení určitých změn. Šedesátá léta byla tak charakteristická postupným uvolňováním, které však nevedlo k omezení napětí, ale naopak k jeho stupňování. Z hlediska všech těchto a dalších faktorů, jako bylo např. pootevření Československa západnímu světu, což sice umožnilo pronikání jiných názorů než těch oficiálních, ale zároveň i porovnávání domácích poměrů s těmi západoevropskými se komunistická strana začala propadat do pasivity, docházelo ke krizi ideologie a ztráty odvahy a schopnosti i nadále prosazovat a obhajovat neměnní se politiku. Za těchto okolností se ve společnosti zrodila iniciativa, jejímž úmyslem bylo za pomoci reformního úsilí přetvořit dosavadní způsob řízení země. Tato iniciativa však nakonec

přerostla v reformní hnutí, které se začalo vymykat původním představám. Přestože počet těch, kteří cítili potřebu provést řadu změn, se zvyšoval, počet konzervativně smýšlejících politiků, obávajících se přílišného uvolňování politických poměrů, zůstával vysoký. Výhodou převažující skupiny byla organizace v rámci KSČ a zcela jasný program, jehož hlavním posláním bylo zabránit jakémukoliv politickému uvolňování.

Důležitým předpokladem pro vypuknutí reformy v plné síle byla výměna Antonína Novotného v pozici prvního tajemníka KSČ Alexandrem Dubčekem. Úsilí proreformně orientovaného prvního tajemníka ÚV KSS A. Dubčeka, které směřovalo k provedení změn rigidního režimu, v té době již sílilo, avšak teprve zvolením do této funkce se mu otevřel prostor pro konkrétní realizaci. Tímto aktem se polednový vývoj rozběhl naplno. Došlo ke zrušení předběžné cenzury, což odstartovalo příliv mnoha nových informací a odhalilo řadu skandálních zjištění. Vznikala nová zájmová sdružení¹ a i bývalí sociální demokraté začali obnovovat své vazby a kontakty. S určitou nelibostí tento průběh sledovaly nejen spojenecké vlády a vedení NDR, PLR, BLR, MLR, ale zejména SSSR.²

Základním a oficiálním programovým dokumentem Pražského jara se stal Akční program, který byl přijat plénem ÚV KSČ již na počátku dubna 1968. Jeho hlavní myšlenkou bylo prosadit socialistickou demokracii a zajistit všechna demokratická práva pro občany (např. právo projevu, shromažďování, spolčování, pobytu apod.) bez jakékoliv proměny vedoucí úlohy komunistické strany. Z iniciativy řady vědců, kteří oficiální dokument nepovažovali za dostatečně reformní, byl na konci června 1968 Ludvíkem Vaculíkem sepsán manifest, známý pod názvem *Dva tisíce slov*. Po otištění manifestu ve všech denících si díky radikálnímu tónu získal řadu kladných ohlasů, vyvolal však taktéž ohlasy záporné, a to jak u domácího obyvatelstva, tak zejména u představitelů zemí varšavské pětky. Pro ně manifest představoval základní kámen československé kontrarevoluce a poskytoval tak možnost vystavit Československo nově vlně nátlaku.³

Snahou potlačit reformní vývoj v Československu bylo československo-sovětské jednání v Čierné nad Tisou zahájené 29. července 1968, které ovšem nepřineslo žádné konkrétní výsledky. Obrodný proces se nepodařilo zastavit a pro SSSR tak toto jednání skončilo neúspěšně. Sovětský svaz se tak musel uchýlit k jiné formě řešení, a sice

¹ K231, KAN.

² Antonín BENČÍK, *V chapadlech kremelské chobotnice*, Praha: Mladá fronta, 2007, s. 11-31.

³ Tamtéž, s. 85, 95.

k použití vojenské síly. Na základě tzv. zvacího dopisu, adresovaného Sovětskému svazu a obsahující prosbu o všestrannou pomoc, pod kterým byl podepsán V. Biřák, D. Kolder, A. Indra, O. Švestka a A. Kapek, došlo k obsazení celého území Československa okupačními oddíly výše zmíněných zemí v noci z 20. na 21. srpna 1968, čímž byly dosavadní proreformní snahy kompletně paralyzovány. Následný vývoj do plenárního zasedání ÚV KSČ v dubnu roku 1969, které definitivně pohřbilo i nejmenší snahy o jakékoliv změny, byl postupnou cestou likvidující polednovou politickou linii.⁴

V období od uchopení moci komunisty v ČSR v roce 1948 až po pád tohoto režimu představovalo Pražské jaro první a zároveň jediný takto rozsáhlý pokus usilující o přeměnu rigidní povahy socialismu, realizovaný oficiálním vedením KSČ. Tímto se celý proces výrazně zapsal nejen do československé historie, ale také do historie sovětského mocenského bloku. Dvacetiletá tradice československo-sovětského spojení stejně jako fungování ČSSR jako satelitu SSSR byla touto reformou narušena. Sovětský svaz, neochoten tuto aktivitu akceptovat bez jakéhokoliv zásahu, odpověděl na relativně nezávislý vývoj Československa a jeho odchýlení od pravidel stanovených Moskvou trestem v podobě obsazení země spojeneckými vojsky.⁵

Výběr tématu pro diplomovou práci měl dvojí charakter. Vývoj na Chrudimsku nebyl v kontextu reformního hnutí podrobněji studován. Obdobně nebyly jakémukoliv rozboru podrobeny regionální noviny nesoucí název Budovatel. Diplomová práce se jednak na základě informací získaných studiem tematicky zaměřené literatury a jejich komparací s informacemi z regionálního periodika zaměřuje na postihnutí rozdílů mezi vývojem na celostátní úrovni a zprávami, které o tomto vývoji Budovatel v chrudimském okresu přinášel. V druhé řadě analýza obsahu periodika posloužila k postihnutí politického a společenského vývoje v regionu. Jelikož noviny Budovatel nebyly v první polovině roku 1968 vydávány, bylo možné zabývat se reformním vývojem až od srpnového obsazení Československa vojsky Varšavské smlouvy. Rozsah práce tedy koresponduje s okupací ČSSR a počátky nastupující normalizace až po důležitý mezník v podobě dubnového pléna ÚV KSČ 1969, na kterém byl A. Dubček ve funkci prvního tajemníka ÚV KSČ nahrazen Gustávem Husákem.

Hlavním úkolem periodika Budovatel bylo přinášet obyvatelům Chrudimska nové informace týkající se politiky, hospodářství a kultury, a to zejména na regionální

⁴ A. BENČÍK, *V chapadlech kremelské chobotnice*, s. 107-108.

⁵ Tamtéž, s. 12.

úrovni. Celostátní záležitosti byly reflektovány v menší míře, o některých se Budovatel nezmínil vůbec.

Sbírka výtisků Budovatele je uložena v badatelně Regionálního muzea v Chrudimi, některé výtisky taktéž ve Státním okresním archivu v Chrudimi. Noviny začaly vycházet na počátku 50. let a s občasnými pauzami si tradici udržely do roku 1990. V prvním období do roku 1959 vycházely noviny pod názvem *Budovatel chrudimského venkova: týdenní vesnické noviny Chrudimska*. V roce 1960 došlo ke změně v názvu na *Budovatel chrudimského okresu*. Při poslední proměně byl název zkrácen pouze na *Budovatel*. Kromě změny názvu došlo v průběhu let taktéž k proměně vydavatele periodika. Budovatel byl nejprve vydáván Okresním národním výborem v Chrudimi, později Okresním výborem KSČ a radou ONV. Podle zprávy z novin s datem 13. března 1967 došlo na základě usnesení pléna OV KSČ k reorganizaci místního tisku a vydávání Budovatele a závodních novin bylo zastaveno.⁶ Podle údajů v NK ČR bylo vydávání oficiálně obnoveno v roce 1971. I přes to Budovatel od června 1968 znovu vycházel pod péčí ONV Chrudimi. K veřejnosti se periodikum dostávalo jedenkrát týdně, vždy ve středu. Ve většině případů se jednalo o čtyřstránkový výtisk formátu A3, výjimečně se u některých vydání objevila speciální příloha. Noviny tiskly Moravské tiskařské závody, n. p. Olomouc v pardubickém provozu 401 ve Smilově ulici, později nové Východočeské tiskárny, n. p. Pardubice. Cena byla 40, později 50 haléřů a vedoucím redaktorem v letech 1968–1969 byl Ladislav Štolfa.

Titulní strana novin se věnovala výčtu nejdůležitějších zpráv týkajících se všech zájmových oblastí, zejména však významným politickým informacím, ekonomice; v menší míře pak kultuře a zajímavým událostem z každodenního života. V převážné většině se zprávy týkaly regionálních záležitostí, příležitostně byly doplněny zprávami sledujícími celostátní události. Vzhledem k tomu, že Chrudim a okolí byly hospodářskou oblastí, zprávy tohoto druhu v novinách pravidelně zaujímaly přední místo. K přečtení byly taktéž mnohdy články poskytující informace o fungování a výsledcích práce místních podniků, zejména Transporty Chrudim či např. hlineckého Bytexu. Druhá a třetí strana byla věnována aktualitám, společenským a kulturním událostem nebo na ní bylo otištěno pokračování článků z přední strany. Častým tématem bylo mj. školství, problematika mládeže či bytové výstavby. Na druhé straně se pravidelně objevovala rubrika „*Psali o Chrudimsku*“. Sloupek přinášel zprávy o

⁶ *Dnes naposled*, Budovatel, č. 13, roč. 18., 13. března 1967.

Chrudimi, které byly otištěny v jiných novinách či časopisech. Na této straně bylo také možné narazit na kreslený vtip, zaměřený na různá společenská témata. Třetí strana pravidelně obsahovala rubriku nazvanou „*Kultura*“, ve které byly reflektovány zajímavosti z kultury, aktuální či významné kulturní akce apod. Poslední strana měla téměř vždy totožnou podobu, a to díky rubrice nazvané *Tělovýchova – Sport*, která k přečtení přinášela nejen informace týkající se sportovních utkání ve fotbalu, házené (výsledky, termíny) apod., různých soutěží, atletických závodů, pionýrských oddílů, ale bylo zde možné přečíst si zprávy ze zahraničí, pozvánky na různé soutěže a řadu inzerátů různé povahy. Pro účel diplomové práce byly stěžejní první dvě strany vydání zachycující politický a společenský vývoj na okrese i ve státě.

Aby bylo možné komparovat vývoj Chrudimska na základě informací poskytnutých Budovatelem s oficiálním vývojem celostátní politiky, bylo zapotřebí prostudovat odbornou literaturu, která se zaměřuje na události let 1968–1969. Stěžejní byl druhý svazek publikace *Československo roku 1968* napsaný autory Milošem Bártou, Ondřejem Felcmanem, Josefem Beldou, a Vojtěchem Menclem.⁷ Pro téma práce se jevily jako zásadní studie Miloše Barty a Ondřeje Felcmana, reflektující pokus o záchranu reformního procesu a počátky husákovské normalizace. Lepší orientaci v celkovém reformním vývoji usnadnila menší publikace Jiřího Rumla *Kalendárium*⁸, která obsahuje chronologický výčet nejdůležitějších událostí pro každý měsíc od ledna do prosince 1968. Shrnutí průběhu reformy, detailnější popis výměny A. Dubčeka v pozici generálního tajemníka za G. Husáka a průběh pléna ÚV KSČ v dubnu 1969 přinesla publikace Zdeňka Doskočila⁹. Pro dotvoření celkového obrazu roku 1968 pomohlo prostudování Benčíkovy publikace o kremelské chobotnici¹⁰, ve které autor osvětluje reformu od jejích kořenů, příčin a podnětů, přes okupaci a počátky normalizačního úsilí až po důsledky celého tohoto procesu. Z monografií byla přínosná vzpomínkově laděná práce Zdeňka Mlynáře¹¹.

Na základě časového a tematického vymezení je diplomová práce koncipovaná do dvou hlavních kapitol, které jsou dále rozčleněny do několika podkapitol, korespondující ve většině případů s jedním kalendářním měsícem. V první kapitole je rozpracováno období od srpnové intervence vojsk Varšavské smlouvy do měsíce

⁷ Vojtěch MENCL a kol., *Československo roku 1968, 2. díl: Počátky normalizace*, 1. Vyd. Praha: Parta, 1993.

⁸ Jiří RUMBL, *Kalendárium: (leden-prosinec 1986)*. Praha: Novinář, 1990.

⁹ Zdeněk DOSKOČIL, *Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu*. Brno: Doplněk, 2006.

¹⁰ Antonín BENČÍK, *V chapadlech kremelské chobotnice*. Praha, Mladá fronta, 2007.

¹¹ Zdeněk MLYNÁŘ, *Mráz přichází z Kremle*. Praha: Mladá fronta, 1990.

listopadu, kdy zasedalo plénum ÚV KSČ, které přijalo rezoluci obnovující pořádek v zemi na základě sovětských principů a požadavků. V této kapitole je pozornost věnována také říjnové schůzi československé a sovětské delegace v Moskvě, na které českoslovenští představitelé neuspěli ve vyjednání odchodu vojsk ze země a jejímž následkem byl podpis Smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk.

Druhá kapitola postihuje delší časový úsek od počátku prosince do zlomového bodu dosavadního, jakkoliv již omezeného, reformního vývoje v podobě dubnového pléna ÚV KSČ. V prosinci se v Kyjevě setkali představitelé ÚV KSSS v čele s L. Brežněvem, A. Kosyginem, N. Podgorným s čelnými československými představiteli, A. Dubčekem, L. Svobodou, O. Černíkem, G. Husákem a L. Štrougalem, s cílem zhodnotit politickou situaci v Československu a plnění moskevského protokolu. Dubnové plénum 1969 bylo jako konečný bod této práce vybráno z toho důvodu, že se jednalo o definitivní ukončení polednového vývoje. Dubček pod nátlakem rezignoval na svoji funkci prvního tajemníka ÚV KSČ a uvolnil místo Husákovi. Loajální a prosovětsky orientovaný Husák své pozice využil k důsledné konsolidaci poměrů v zemi a nástupu tvrdé normalizace. Vývoj v tomto období byl mj. poznamenán zákonem o federalizaci Československa z 27. října 1968, která vstoupila v platnost 1. ledna 1969 a která s sebou přinesla řadu změn v organizaci vedení státu a odstranění Josefa Smrkovského z čela parlamentu. Nebylo možné opomenout mistrovství světa v ledním hokeji ve Švédsku, které neodmyslitelně přispělo ke zhoršení československo-sovětských vztahů. Sovětské mužstvo dvakrát utrpělo porážku ze strany ČSSR. Reakcí na obě vítězství byl veřejný výbuch emocí československého lidu v podobě řady oslav a demonstrací po celé zemi. Ze strany SSSR však tyto reakce posloužily k vystupňování nátlaku na Československo a posílení snah odstranit Dubčeka z čelné politické funkce.

Úkolem všech kapitol této diplomové práce bylo zjistit, do jaké míry se čtenář Budovatele mohl dovědět o oficiálních politických událostech a do jaké míry byly události, které byly periodikem prezentovány, pravdivé. Mimo to články v novinách přispěly k vytvoření představy o vývoji sledovaného období v chrudimském okrese po okupaci země.

1. Srpnová intervence a vývoj do listopadového pléna ÚV KSČ

Srpnovou intervencí 21. srpna 1968 byla přerušena osmiměsíční snaha proreformně orientovaných představitelů komunistické strany usilující o nastolení nových demokratičtějších a liberálnějších poměrů v zemi. Následná jednání nejvyšších představitelů ČSSR a SSSR v Moskvě ve dnech 23. srpna - 27. srpna 1968 a závěrečný podpis moskevského protokolu, který nebyl ničím jiným než dalším diktátem vůči československému státu, došlo k jasnému rozložení mocenských i politických sil ve prospěch Sovětského svazu, umocněných přítomností vojenské síly na československém území. Ačkoli se reformní křídlo nechtělo smířit s naprostou porážkou dosavadního vývoje a mělo v úmyslu alespoň po malých krůčcích v polednové politice nadále pokračovat, nově nastolené podmínky daly brzy znát, že tato snaha bude jen stěží proveditelná. Stálý sovětský tlak na důsledné plnění bodů z moskevského protokolu vytvářel základ pro normalizaci uvolněných poměrů a vyřešení sovětských obav o nezvratném odchýlení Československa od SSSR. Skrytý záměr odstranit Dubčekovo křídlo byl pak posledním krokem k dokončení celého procesu znovunastolení konzervativního byrokratického socialismu s monopolní vládou komunistické strany.

1.1. Okupace Československa a její následky do konce srpna

Po obsazení Československa v rámci operace Dunaj v noci z 20. na 21. srpna 1968, bylo v brzkých ranních hodinách 21. srpna celostátně zveřejněno prohlášení předsednictva ÚV KSČ přinášející vyjádření k nastalé situaci, kterou zhodnotilo jako „*akt odporující základním zásadám vztahů mezi socialistickými státy i jako popření základních norem mezinárodního práva*“. Předsednictvo touto cestou ujišťovalo obyvatelstvo, že se tak událo bez vědomí prezidenta republiky i předsednictva vlády a prvního tajemníka ÚV KSČ. Okupace vyvolala vlnu odporu a nevole jak ze strany československé společnosti, tak ve světě. Na stranu Československa se postavila nejen řada komunistických a dělnických stran, ale i představitelů různých zemí a řada světově známých osobností¹², kteří tímto způsobem intervenci odmítli. Po celý zbytek dne nadále probíhalo obsazování měst, vojenských prostorů, letišť, úřadů, redakcí novin apod. O den později (tj. 22. srpna) se konala porada delegátů 14. sjezdu, kteří poradu následně prohlásili za mimořádný sjezd KSČ.¹³

Sovětská intervence započala ve středu, která byla zároveň dnem, kdy periodikum Budovatel pravidelně vycházelo. I přes nenadálou skutečnost v tento den nenastala žádná změna a navzdory zásahu okupantů se noviny dostaly k veřejnosti jako obvykle. Díky tomu, že při tvorbě tohoto vydání ještě nikdo z redaktorů neměl ani tušení, co se v tento den odehraje, mohl se čtenář v tomto vydání dočíst o běžných věcech, jako bylo zřízení pedagogické poradny v Chrudimi, o celookresním shromáždění budoucích členů K 231 ze 17. srpna 1968, zprávu o rekordním výnosu obilovin očekávaném pro daný rok, o slovenské půjčce kombajnů, o zájezdu chrudimských fotbalistů a házenkářů do Jugoslávie či o Václavu Chlumeckému, rodákmu ze Skutče u Chrudimi, který odešel na Slovensko, aby tam bojoval za vytvoření lepšího života slovenského lidu a za vítězství socialismu.¹⁴

V návaznosti na okupaci i svolaný mimořádný sjezd KSČ vyšel v rámci Budovatele dne 22. a 23. srpna 1968 dohromady osmi stránkový výtisk psaný na stroji či cyklostylu, prostý jakýchkoliv bibliografických údajů či ilustračních obrázků. První strana vydání z 22. srpna přinesla prohlášení delegáta XIV. sjezdu, pracovníka ONV Antonína Balcara, který v něm konstatoval fakt, že okupace v ČSSR opravdu existuje a vyjádřil podporu československým představitelům a dalšímu provádění změn.

¹² Např. Jean-Paul Sartre, francouzský filozof, spisovatel, dramatik, literární kritik; Bertrand Russell, anglický filozof, spisovatel a matematik a další.

¹³ A. BENČÍK, *V chapadlech kremelské chobotnice*, s. 135-37; 140-42.

¹⁴ Budovatel, č. 12, roč. 17., 21. srpna. 1968.

„Okupace, strílení do lidí a podobné akce, nejsou odpovědí na polemiku, která u nás byla. V žádném případě nesmíme připustit návrat k předlednovým poměrům. Budeme respektovat jediné ústavní vládu a ústřední výbor KSČ v čele s Alexandrem Dubčekem.“ Ve svém prohlášení dále vyjádřil lítost nad postupem určitých představitelů KSČ. „Bohužel našli se ve straně i zrádci: Miloš Jakeš, předseda ÚKRRK KSČ, ministr Oldřich Pavlovský a další. Vasil' Biľak, Alois Jindra a někteří další se na sjezd nedostavili. Sjezd všechny zrádce odsoudil.“¹⁵

Na otázku, jakým směrem se měl ubírat další vývoj, odpověděl předseda OV KSČ Zdeněk Malík, podle kterého „Je nutné podporovat prohlášení XIV. mimořádného sjezdu KSČ. Hlavní je teď jednotu celého národa.“ V projevu se obrátil také k zemědělcům a pracovníkům potravinářského průmyslu. Obě skupiny vyzval, aby v případě neochoty okupačních vojsk opustit naši zemi plnily jen ty úkoly, které by jim udělily legálně zvolené státní a stranické orgány.¹⁶

Další reakcí na danou situaci byla přímá zpráva občanům chrudimského okresu, pojednávající o schůzi OV NF v Chrudimi 23. srpna 1968. Výbor podle slov v tisku zůstal věrný prezidentu Ludvíku Svobodovi, nově zvolenému ÚV KSČ v čele s Alexandrem Dubčekem, předsedovi ÚV NF Františku Krieglovi a vládě Ing. Oldřicha Černíka. Dále OV trval na okamžitém odchodu okupačních vojsk z území Československa. „Na podporu tohoto požadavku vyzývá OV NF v Chrudimi všechny organizace politických stran a složek Národní fronty na území našeho okresu Chrudimi, aby ve vzájemné spolupráci organizovali ihned: podpisovou akci za prohlášení naší ČSSR za neutrální stát a vystoupení z Varšavské dohody.“ Své prohlášení zakončil výbor výzvou k občanům okresu Chrudim, aby se nedopouštěli žádné provokace a nezavdali tím podnět k polemikám, že československý národ přestal být národem kulturním.¹⁷

Předsednictvo OV ČSLS prostřednictvím tisku apelovalo na Národní shromáždění a vládu republiky, aby se neprodleně obrátily na OSN „se žádostí okamžitého projednávání situace vzniklé nezákonnou okupací republiky s tím, aby agresori byli vyzváni k opuštění naší republiky nejpozději do 24 hodin“. Na prezidenta republiky se obrátilo s požadavkem vyhlásit a uznat československou republiku neutrální. V případě nesplnění požadavku na opuštění naší republiky cizími vojsky,

¹⁵ Hovoří delegát XIV. sjezdu, Budovatel, 22. srpna 1968.

¹⁶ Jak teď?, Budovatel, 22. srpna 1968.

¹⁷ Vážení občané chrudimského okresu!, Budovatel, 23. srpna 1968.

měla OSN podniknout taková opatření, která by zařídila konec okupace a obnovu demokratických práv československé republiky.¹⁸ Mezi posledními články figurovala zpráva o MV KSČ a MěstNV Heřmanův Městec. Z těchto dvou výborů odešla na velvyslanectví zemí varšavské pětky rezoluce, ve které byla okupace odsouzena jako hanebný čin, který podryl důvěru v daný stát a vládu. I v tomto článku byl důraz kladen na požadavek odchodu vojsk.¹⁹ Závěr vydání přinesl autentickou výpověď o situaci v Praze, kterou poskytl pplk. Julius Petřík: „*Viděl jsem sovětské tanky jako v roce 1945: typické ruské tváře a uniformy. Vnější vzhled je stejný jako tenkrát, o to strašnější je, že dnes přijeli s jinými úmysly než v roce 1945.*“ Na základě rozhovoru s turisty z NDR bylo podle Petříka očividné, že se za čin své lidové armády stydí. Nakonec pplk. dodal: „*Ještě v úterý bych se za přátelství se SSSR bil, od středy jsou nadlouho našimi nepřáteli, ne-li navždy.*“²⁰

Po návratu prezidenta republiky L. Svobody společně s internovanými představiteli reformního proudu, Dubčekem, Černíkem, Smrkovským a Krieglem z československo-sovětského jednání, na jehož konci byl přijat a podepsán moskevský protokol, byla veřejnost seznámena pouze s jeho oficiální podobou, nikoli s plným zněním. Jednání proběhlo ve dnech 23. – 27. srpna 1968 a výsledný dokument nebyl ničím jiným, než dalším způsobem, jak výrazně omezit suverenitu Československa. Ve dnech 27. – 29. srpna Svoboda, Dubček a Smrkovský veřejně vystoupili se svými projevy, jejichž částečné znění obsahovala další zvláštní vydání Budovatele, tentokrát již v klasických novinových podobách.

Prvním z těchto projevů byl projev prezidenta, ve kterém shrnul dny strávené v SSSR. V samém úvodu potvrdil, že to, co slíbil, splnil, jelikož přivezl nazpět všechny zatčené představitele. Ať už celý projev, či jen jeho výtah v novinách poskytl občanům pouze omezené informace, které občas odporovaly jak výsledkům jednání z Moskvy, tak pravděpodobně i přesvědčení samotného prezidenta republiky. Tento fakt potvrdilo např. tvrzení ohledně dalšího politického vývoje, ve kterém prezident kladl důraz na kontinuitu reformního kursu; „*Ve smyslu lednového, dubnového a květnového pléna ÚV KSČ chceme dále rozvíjet socialistický společenský řád a usilovat o jeho humanistický demokratický charakter, jak byl vyjádřen v akčním programu KSČ a v programovém*

¹⁸ *Výzva vládě republiky a Národnímu shromáždění!*, Budovatel, 23. srpna 1968.

¹⁹ *Odsuzujeme hanebný čin*, Budovatel, 23. srpna 1968.

²⁰ *Co viděl v Praze*, Budovatel, 23. srpna 1968.

prohlášení vlády. Od těch svých záměrů ani na krok neustupujeme.“²¹ Svoboda v očích obyvatel Československa představoval symbol Pražského jara, a to bez ohledu na to, do jaké míry se s reformami, které přineslo, ztotožňoval. Při jednáních v Moskvě využil své autority a moci a postaral se o přijetí moskevského protokolu.²² Podle Podgorného kritizoval Svoboda na druhé schůzce varšavské pětky 25. srpna 1968 československé vedení a poukazoval na nebezpečí občanské války.²³ V záležitosti odchodu okupantů prezident republiky informoval o dohodě, která zavazovala sovětská vojska, stejně jako vojska ostatních zemí, postupně opustit československou republiku.²⁴ Titulní stranu s tímto projevem doprovázely fotografie prezidenta Svobody a tří nejvýznamnějších představitelů reformního procesu, Dubčeka, Černíka, a Smrkovského, doplněné o nápis *Vaše myšlenky nespoutáváme, vaše činy však musí být rozvážné! Za Dubčeka!*

Vedle projevu prezidenta republiky si čtenáři Budovatele mohli přečíst také výťah z proslovu A. Dubčeka, nazvaný *Klidně, moudře a rozvážně*. Již podle názvu bylo zřejmé, čeho chtěl první tajemník ÚV KSČ svou řečí docílit. Obdobně jako československý prezident, i Dubček ve své řeči ocenil podporu a důvěru ze strany obyvatel, které se jemu a ostatním představitelům reformního křídla dostalo a poskytl o trochu více konkrétnější informace k problematice otázky okupačních vojsk, než prezident republiky; „*Dohodli jsme se, že vojska z obcí a měst se okamžitě přesídlí do vyhrazených prostorů. Bylo by proto nerozumné a nebezpečné zdržovat jakýmkoli akcemi přesuny a nakonec odchod vojsk pěti států z naší vlasti, protože konečným cílem celého našeho počínání je uskutečnit úplný odsun těchto vojsk, a to co nejdříve. Právě v této době musíme věřit v naši sílu, víru v náš lid proto, že jenom v jednotě a v jednotném postupu, v jednotě našich činů můžeme zabezpečit úspěch naší další republiky. Nebude to lehké. První co potřebujeme, je pokud možno nejrychlejší normalizace a konsolidace situace v zemi.*“ Dubčekova vize ohledně budoucího politického vývoje byla poněkud skeptická. Podle jeho názoru mělo být reformní zaměření výrazně omezeno; „*Právě proto spoléháme, že tak, jako jste nás podporovali dosud, pomůžete na základě reálného posouzení situace svoji další důvěrou a aktivní účastí i dnes, a to i v tom případě, když budeme muset uskutečnit některé dočasné opatření, omezující stupeň demokracie a svobody projevu, jakého jsme již dosáhli a od kterého bychom za normální situace neustoupili.*“ Za nejdůležitější Dubček nadále

²¹ *Hovoří prezident republiky*, Budovatel; Zvláštní vydání 1968.

²² Zdeněk DOSKOČIL, *Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu*. Brno: Doplněk, 2006, s. 151.

²³ A. BENČÍK, *V chapadlech kremelské chobotnice*, s. 164.

²⁴ *Hovoří prezident republiky*, Budovatel; Zvláštní vydání 1968.

považoval spolupracovat s lidmi a dbát na jejich názory v politice. „Vím, za jakými ideály stojíte. Vím, že nikdy neodstoupíte od myšlenky socialismu, humanismu a národní samostatnosti a naší československé suverenity. Říkám před tváří vás všech, že ve svém životě nemohu a nechci jednat jinak, než pracovat pro uskutečnění těchto ideálů svého lidu.“ Ve své řeči se dále obrátil na politické představitele, pro které bylo v těchto časech stěžejním úkolem zachovat si i nadále důvěru lidu a plnit to, co je v jeho zájmu. U této příležitosti vyzdvihl, že by bylo nesmírným neštěstím, kdyby se úsilí, které dospělo až k polednovým reformám, teď rozpadlo. Neopomenul ani vyjádřit potřebu a své přání, aby v problematice vztahů s ostatními socialistickými státy došlo k opětovnému sblížení. Na konci důrazně apeloval na občany, politiky ať už komunistické strany, či jiných stran NF „... zůstaňme jednotní, klidní a hlavně rozvážní. Pochopme, že jen v tom a v naší věrnosti socialismu, v naší čestnosti, v našem úsilí a charakteru je záruka cesty vpřed!“²⁵

Trojici veřejných projevů čelných politických představitelů uzavřela řeč pronesená předsedou Národního shromáždění J. Smrkovským. Jako jediný se pokusil československým obyvatelům poskytnout konkrétnější představu o jednáních v Moskvě, která proběhla za velice problematické situace. I přes tuto snahu se k posluchačům a čtenářům dostaly jen výrazně omezené informace. Z jeho úst zaznělo, že ať už obsazení země vojsky, špatné spojení s domovem či minimum informací přihrávalo v jednání na stranu Sovětů. Varianty pro jednání byly podle Smrkovského pouze dvě; odmítnout nabízený kompromis či uchopit kompromis jako určité východisko z vyhrocené situace a příležitost k nějakému jednání. První možnost měla způsobit dlouhou okupační správu, která by poznamenala jak suverenitu státu, tak i rozsah politických práv, ekonomiku a odrazila by se i v počtu ztrát na životech. Možnost druhá dávala alespoň určitou naději v pokračování polednové politiky a kompromis mohl být přijat jako stavební kámen k jednání i druhou stranou. J. Smrkovský však v tomto projevu přiznal, že obava z toho, že národ přijme toto rozhodnutí jako zradu, byla v jeho mysli, stejně jako v mysli ostatních jak v průběhu celého jednání, tak i po návratu do Československa. Z tohoto důvodu se snažil obhájit postup představitelů a ujistit národ, že v Moskvě nepřijímali sovětský diktát bez jakýchkoliv výhrad a námitek; „Prosím, abyste mi věřili, že jsme nemlčeli, že jsme se ostře střetli a střetávali jak s našimi partnery, tak i mezi sebou. A že jsme použili veškeré argumentace, která nám byla

²⁵ Klidně, moudře a rozvážně, Budovatel; Zvláštní vydání 1968.

dostupná.“ Co se bodů protokolu týká, shrnul Smrkovský ty nejdůležitější; snaha o přetváření starých poměrů ve straně, vycházejících z polednového vývoje, měla i nadále v omezené míře pokračovat, dosavadně zákonně zvolené státní orgány neměly být nahrazeny dosazenou vládou, zahraniční politika měla zůstat nezměněná, vojska měla setrvat na našem území pouze dočasně a po normalizaci poměrů odejít, aniž by po tuto dobu nějak zasahovala do vnitřních záležitostí země. Pohled předsedy NS na existující záruky byl však skeptický; *Otevřeně říkám, že přes všechnu pomoc přátel, jichž máme nyní mnoho a jimž upřímně z celého srdce děkuji, za daného stavu světa nemá naše země žádnou jinou reálnou garanci a naději, než svůj vlastní rozum a hlavně svou jednotu.*“ Přese všechno Smrkovský přiznal určité změny, které bylo potřeba vykonat. Ty se měly týkat omezení v tisku, rozhlasu a televizi, za účelem vyvarování se výskytu zpráv vyjadřujícím se proti zahraničně politickým potřebám a zájmům republiky. Smrkovský taktéž zmínil, že konkrétním způsobem se okupace již projevila, a to v podobě rozpuštění politických klubů a zamezení vzniku nových politických stran. V závěru řeči podtrhl úlohu československého lidu, kterou v přetěžkých chvílích sehrál, jeho schopnost zachovat chladnou hlavu a vyjádřil své poděkování všem složkám našeho národa²⁶. Neopomněl také poděkovat slovenskému národu za postoj k jednotě socialistické republiky a u příležitosti výročí SNP slíbil, že bude uděláno maximum, aby rozhodnutí o federalizaci státu bylo přijato v předpokládaném termínu 28. října 1968. Poslední slova díky směřovala k prezidentu republiky za jeho postup ve vypjaté situaci. Ze samotného textu bylo možné poznat, že se projev nesl ve velmi ponurém tónu.²⁷ Smrkovského projev označil vedoucí sovětský představitel Leonid Brežněv za šovinistický a jeho samotného obvinil z nezodpovědnosti.²⁸

Vedle projevů s celostátním charakterem zveřejnilo poslední zvláštní vydání projev předsedy ONV Chrudim, Antonína Balcara. Kromě tradičního zhodnocení neblahé situace posledních dní a vyjádření obdivu a poděkování jak československému lidu, který se zachoval statečně a disciplinovaně, tak i čelným představitelům, se Balcar pokusil vyzvat obyvatele okresu, aby ve svých postojích zůstali i do budoucna natolik silní; *„Zároveň vás však prosím, zůstaňte i nadále tak pevní a jednotní, přichází doba, kdy je nutno ještě více se semknout do houfu a dobrovolně, podle svého zdravého rozumu stát jednotně ve všem dalším dobrém i zlém za našimi nejdemokratičtější*

²⁶ Dělníkům, příslušníkům LM, rolníkům, představitelům kultury a vědy, zejména pracovníkům tisku, rozhlasu a televize, mládeži, vojákům.

²⁷ *J sme s vámi-buďte s námi*, Budovatel; Zvláštní vydání 1968.

²⁸ A. BENČÍK, *V chapadlech kremelské chobotnice*, 2007, s. 229.

zvolenými a uznávanými představiteli, soudruhem Svobodou, Dubčekem, Černíkem, Smrkovským.“ Jako odměnu za osmiměsíční úsilí a snahu si podle něho národ zasloužil něco lepšího, než je obsazení cizími vojsky, nicméně tento nešťastný akt připisuje nevypočitatelnostem života. Vedle požadavků soudržnosti a vzájemné podpory vyzval Balcar lidi k vykonávání každodenní drobné práce pro blaho dětí a zlepšení životního údělu všech. To se mělo stát důkazem samostatnosti československého národa v řešení vlastních záležitostí. „... *abychom svou prací dokázali normalizovat náš společný život i národní hospodářství. ORGANIZUJTE DOBROVOLNÉ SMĚNY ZA SVOBODU, ZA DUBČEKA.*“ Na konci prohlášení Balcar ujistil obyvatelstvo o dobrém stavu zásobování v chrudimském okrese a tedy o zbytečných pochybnostech v této oblasti.²⁹

Ve zbývajících srpnových dnech proběhla nejen na Chrudimsku řada schůzí, jejichž představitelé se snažili zaujmout k nastalé situaci určitý postoj. Ve většině případů šlo zejména o vyjádření podpory prezidentu Svobodovi, prvnímu tajemníku ÚV KSČ Dubčekovi, předsedovi Národního shromáždění Smrkovskému, předsedovi vlády Černíkovi, předsedovi ÚV NF Krieglovi, o apelování na obyvatele, aby jednali klidně a s rozvahou či o požadavky na odchod okupantských vojsk. Takovýto obsah se objevil např. v provolání OV Svazu protifašistických bojovníků v Chrudimi adresované všem jeho členům i všemu lidu.³⁰

Při jednání plén OV KSČ a OKRK v Chrudimi dospěli jeho členové k přesvědčení, že během tzv. moskevských jednání byli naši představitelé vystaveni obrovskému nátlaku a z toho hlediska byl jejich postup brán na vědomí. I přes tento fakt však výsledky jednání odmítli, důrazně vyjádřili svůj nesouhlas s přítomností okupačních vojsk a naprosto odmítli myšlenku, že u nás vojska zůstávala v zájmu klidu a pořádku. „*U nás pořádek byl a právě okupace byla příčinou, že byl rozvrácen, i když náš pracující lid znovu vysokou morální úroveň zabránil krveprolití. Z naší strany nebylo vůči zemím Varšavské dohody nic narušeno.*“ Pro budoucí vývoj komunistické strany a její politické úspěchy považovali představitelé výboru i komise za nejdůležitější, aby zůstala sama sebou „...*že nemůže měnit svou tvář a slepě se podřizovat tomu, co je nesporně vedeno z pozic nátlaku*“. Co se týká mimořádného XIV. sjezdu, za jednáním, všemi ustanoveními i zvoleným ÚV KSČ plénem OV KSČ i

²⁹ *Vyzývám vás k semknutosti, k soudržnosti, k vzájemné podpoře*, Budovatel; Zvláštní vydání 1968.

³⁰ *Všem-všem-všem*, Budovatel; Zvláštní vydání 1968.

OKRK stálo. Stejně jako u všech ostatních, i v tomto článku byl zdůrazněn požadavek odchodu vojsk a zachování rozvahy.³¹

Také rada ONV v Chrudimi se prostřednictvím zvláštního vydání vyjádřila k jednání české delegace v Moskvě. Výňatek z textu „*Oceňujeme vysokou statečnost uvedených i dalších čestných, poctivých soudruhů z delegace při jednání v Moskvě.*“, dokládá fakt, že bariéra obklopující průběh moskevských jednání mlčenlivostí neumožnila dovědět se např. o soukromých Indrových rozhovorech se sovětskými špičkami či Biľakově ztotožnění se sovětskou kritikou a požadavky.³² Prostřednictvím dopisu představitelům ČSSR, jmenovitě Svobodovi, Dubčekovi, Černíkovi a Smrkovskému zaujalo k výsledkům moskevských jednání stanovisko plénum ONV v Chrudimi konané 29. srpna. 1968. Přestože poslanci přijali výsledky s těžkým srdcem, dokázali akceptovat, že plnění protokolu bylo jediným schůdným východiskem a že českoslovenští představitelé nemohli v dané situaci a za daných okolností získat více. Na dalších byla tlumočena jejich víra v další pokračování politiky vycházející z lednového pléna ÚV KSČ, která pro ně byla praktickým i ideovým základem socialismu s lidskou tváří a to i přes skutečnosti, že měla být realizována ve velice komplikovaných podmínkách. Tato podoba socialismu měla podle poslanců nakonec zvítězit nejen u nás, ale ve všech zemích Varšavské smlouvy.³³

Zpráva o situaci v Československu se rychle roznesla po ostatních evropských státech, což potvrdil rozhovor s Ing. Vladimírem Jelenem a jeho ženou, kteří se 25. srpna 1968 vrátili z Itálie a zajeli do Chrudimi navštívit matku. Zpráva o okupaci je zastihla ráno v San Marinu a byla pro ně zdrcující. Tamní noviny dokonce přinesly zprávy o zavraždění Dubčeka. Projevy Italů vůči nim byly plné empatie a upřímné účasti na československé tragédii.³⁴ Představu o tom, jak to na některých místech Chrudimska v době po obsazení země cizími vojsky vypadalo, si čtenáři Budovatele mohli udělat např. prostřednictvím článku o Skutči. V něm bylo možné se dočíst o tamní výzdobě výloh obchodů portréty Svobody a Dubčeka, o všudypřítomných transparentech či cizojazyčných letáčích a výzvách pro okupanty.³⁵

Okupace země nepřekvapila jen samotné obyvatele, ale na určitý čas také ochromila práci a výrobu v řadě továren a podniků. Článek o chrudimské Transportě

³¹ *Stanovisko OV KSČ v Chrudimi a OKRK*, Budovatel; Zvláštní vydání 1968.

³² *Žádáme suverenitu*, Budovatel; Zvláštní vydání 1968.

³³ *Dopis představitelům ČSSR*, Budovatel; Zvláštní vydání 1968.

³⁴ *Interview na chodníku*, Budovatel; Zvláštní vydání 1968.

³⁵ *Skuteč těchto dnů*, Budovatel; Zvláštní vydání 1968.

informoval čtenáře o opětovném obnovení chodu závodu. Kromě dobře zajištěné organizace práce se pracovníci mohli pochlubit vysokou informovaností o veškerých důležitých událostech. Redakční kolektiv v závodě shromažďoval informace ze zpráv z provozů a z legálního čs. rozhlasu, zatímco samotné ředitelství sledovalo vysílání zahraničních rozhlasových stanic a nejdůležitější zprávy překládalo. Ačkoliv se uvedené aktivity vymykaly běžné praxi, těšily se nebývalého zájmu. Zprávy získané právě pracovníky Transporty se staly součástí speciálních letáků, které byly množeny přímo v závodě.³⁶

V Transportě vznikl 22. srpna stávkový výbor a ve stejný den byla ustanovena skupina pro podávání zpráv tvořená zástupci celozávodního výboru KSČ-CZV KSČ, ZV ROH a vedení závodu. Pracovní skupina odposlouchávala československý i zahraniční rozhlas, zprávy nahrávala na magnetofon a ty nejdůležitější poskytovala prostřednictvím cyklostylovaných Informačních zpráv pracovníků. Do 28. srpna vzniklo takovýchto letáků čtyřicet šest. O den později (23. srpna) se odposloucháváním zabývalo také středisko na Generálním ředitelství Transporty, jehož zprávy přejímaly jak Informační zprávy, tak v kopiích i OV KSČ. Obdobně jako Transporta si vedly Elektro-Praga, která vydávala Mimořádný kontakt, stávkový výbor Bytexu Hlinsko a jeho zvláštní čísla Paprsku, Kovolis (Hedvikovák) či NV ve Slatiňanech (Ozvěny Slatiňan).³⁷

Celková skutečnost obsazení země přiměla obyvatele Československa k četným úvahám a přemýšlení, proč zrovna vývoj směřující k lepšímu dopadl tak, jak dopadl a jak se bude situace vyvíjet nadále. V obdobném duchu se nesl článek s názvem *Další boj začíná*, ve kterém se autor pokusil zhodnotit nastalou situaci, aniž by znal výsledky moskevských jednání. Poukázal na to, jak smutně vyzněl projev Smrkovského po jeho návratu ze SSSR a pevně vyjádřil přesvědčení, že okupační vojska neodejdou dobrovolně. Podle jeho názoru by k úplnému odstranění bezprostředního sovětského vlivu nedošlo ani tehdy, kdyby vojska opustila Československo; „*Vzdají-li se zbraní očividných, neodtáhnou se zbraněmi neviditelnými. Již dnes mají v naší zemi spoustu civilních agentů a my tušíme, že se nepodaří tyhle pány donutit prostou výzvou či silou morálních názorů, aby své roztomilé působení přenesli zase domů.*“ Naději na úspěch těchto protichůdných sil viděl autor v rozbití československé jednoty, v provokaci,

³⁶ V *Transportě se pracuje*, Budovatel; Zvláštní vydání 1968.

³⁷ Kristina A. KAŠPAROVÁ-RÜCKEROVÁ, *Chrudimsko v letech 1967-1970: stručný přehled politického vývoje*, Chrudimský vlastivědný sborník. Chrudim: Okresní muzeum Chrudim, 1998, s. 151-152.

v zasévání pochyb, obvinění a podezření, kterých se koneckonců nemuseli dopouštět pouze příslušníci cizí země. „*Pomohou snad i ochotní primitivové z našich řad, které nelze nazvat jinak, než odpadem národa.*“ Do budoucna autor nevyločil takovou možnost, že by okupace byla prezentována jako pouhý omyl, který by tudíž nemusel vést k nesnášenlivosti mezi bratrskými zeměmi. Mimo jiné se autor obával, že až opadne prvotní napětí, národní soudržnost vymizí a opět se dostaví názorová nejednotnost. Článek uzavírá myšlenkou o budoucím smýšlení lidí. „*Až půjdeme ráno do práce známou trasou, budeme to zase my, ale budeme se cítit jako po nějaké divné koupeli. Budeme zvažnělí, hrdí, ale i méně důvěřiví. Budeme mít méně důvěry k určitým hodnotám, které se nám zdály v minulých 20 letech skálopevné. Budeme však bohatší o nové hodnoty, o novou důvěru v člověka i v lidskou tvář socialismu. A za ni budeme i dále bojovat.*“³⁸

Prostřednictvím dvou cyklostylovaných vydání a dvou zvláštních vydání, které v období od obsazení země vojsky do konce srpna vyšly, byly sice čtenářům periodika poskytnuty zajímavé a přínosné informace postihující různé oblasti života, o opravdu důležité politické činy však zůstaly ochuzeny. Dokument, který značným způsobem změnil následující vývoj, i to co z něho vyplývalo, např. neuznání mimořádného XIV. sjezdu KSČ legálním, požadavek provedení změn ve stranických a státních orgánech či snaha o další prohlubování přátelských vztahů mezi SSSR a ČSSR, zůstalo čtenářům odepřeno.

³⁸ *Další boj začíná*, Budovatel; Zvláštní vydání 1968.

1.2. Září

Od měsíce září se začaly ve větší míře objevovat články hodnotící ekonomickou situaci na Chrudimsku, která srpnovými událostmi utrpěla značné ztráty. První zářijové číslo přineslo zprávu o mimořádné Dubčkově směně v místní Transportě Chrudim, jejíž pracovníci tímto vyjádřili podporu vedoucím představitelům ČSSR a KSČ v čele s prezidentem Svobodou a Dubčekem a jejichž hlavním cílem bylo pomoci pozvednout národní hospodářství. Podobné směny proběhly také v chrudimské Ellitce, hlineckém n. p. Elektro-Praga, Technolenu, ve Východočeských drůbežářských závodech Medlešice a v dalších podnicích. Výnosy z těchto směn výrazně přispěly do státní pokladny.³⁹ Srpnová okupace se podepsala také na objemu výroby, která v důsledku obsazení země zaznamenala pokles i na Chrudimsku. Budovatel zveřejnil jména některých podniků a továren, kterých se tento problém dotkl, např. Bytex Hlinsko, Technolen Hlinsko, Prachovické cementárny a vápenice, Botana Skuteč, Valamos Skuteč či Transporta Chrudim. Ve všech uvedených podnicích došlo kvůli přerušení výroby k vytvoření finančních schodků či nedodržení plánů výroby, které ovšem většina z uvedených měla v plánu ještě tentýž měsíc dohnat. Ocenění směřovalo zejména pracujícím lidem, kteří zodpovědně docházeli každý den do práce a kteří se podíleli na vyrovnání ztrát.⁴⁰

Dne 13. září v Chrudimi proběhlo zasedání pléna OV KSČ, jehož hlavním cílem bylo zhodnotit činnost okresní organizace v osudných srpnových a posrpnových dnech a posoudit politickou a ekonomickou situaci v okrese. Jednání, stejně jako závěrečná rezoluce, se neslo v duchu jednoty a soudržnosti strany i lidu. V rezoluci byl oceněn postup stranických organizací a místních a celozávodních výborů strany, které dokázaly uvážlivě, leč pohotově jednat, čímž přispěly k jednotě strany. *„Konkrétním dokladem toho byly stovky rezolucí i průběh generální stávky na podporu našich legálních činitelů. Dělnická třída tak znovu potvrdila své přední progresivní postavení ve společnosti.“* K jednotnému postoji všech obyvatel však kromě výše uvedených přispěly podle OV KSČ také národní výbory, Národní fronta, mládež či příslušníci armády, Veřejné bezpečnosti, Lidových milic a další. Důležitou projednávanou otázkou byla ekonomika, jelikož v mnoha podnicích a závodech došlo k výpadkům výroby a tu nadále ohrožoval nedostatek různých materiálů. I v takto těžké situaci se však podle OV KSČ podařilo zajistit bezproblémový přísun základního zboží a pokrýt tak zvýšené nákupy obyvatelstva. V oblasti ekonomiky na prvním místě zůstala její konsolidace,

³⁹ *Dubčková směna úspěšná*, Budovatel, č. 13, 4. září 1968.

⁴⁰ *Ztráty ve výrobě doženu*, Budovatel, č. 14, 11. září 1968.

zvýšenou snahou nahradit výpadky ve výrobě zboží a zajistit splnění všech odbytových a exportních zakázek ve všech závodech a podnicích. Nejinak tomu bylo v zemědělské výrobě, kde však bylo nejprve zapotřebí dokončit žně. V politické aktivitě považoval OV KSČ za nejdůležitější jednotný postup celé okresní organizace v duchu závěru srpnového zasedání ÚV KSČ.⁴¹ Všem základním organizacím OV KSČ doporučil svolat členské schůze strany a to nejlépe během měsíce září. Na těchto schůzích mělo dojít k seznámení členů s výsledky jednání srpnového pléna ÚV KSČ a k přijetí vlastních opatření ke konsolidaci politických i hospodářských poměrů. Ani OV KSČ neupouštěl od dalšího pokračování v polednové politice ÚV KSČ a plnění akčního programu, i když ve značně změněných podmínkách. Důležité pro tuto snahu bylo nadále utužovat propojení mezi lidmi a stranou a sjednocovat úsilí všech stran a společenských organizací. Na závěr se zasedání OV KSČ plně ztotožnilo se závěry srpnového pléna ÚV KSČ, vyjádřilo odhodlání pokračovat v polednové politice a dosáhnout odchodu zahraničních vojsk.⁴²

Postoj mládeže k situaci, která v zemi nastala, byl pozitivně zhodnocen také prostřednictvím rozhovoru s předsedou OV ČSM Zdeňkem Kubínou. Ten vyzdvihl především jednotnost, ukázněnost o aktivitu mládeže v minulých dnech. I přes zklamání, které zasáhlo nejen mládež po prvních projevech Smrkovského a Svobody po návratu z Moskvy a které tato skupina vyjádřila ve vlastním stanovisku zaslanému krajskému vysílání Čs. rozhlasu v Hradci Králové, mládež nakonec dospěla k pochopení maximálně vykonaného úsilí našich představitelů při jednání a to zejména po vyslechnutí projevu Dubčeka. Druhým tázaným byl tajemník OV ČSM, Jaroslav

⁴¹ Zasedání pléna ÚV KSČ 31. srpna 1968 provedlo důležité personální změny, čímž proreformně orientovaní představitelé získali na poli ÚV pevnější půdu pod nohama. Do pléna ÚV bylo kooptováno 80 delegátů XIV. sjezdu a obdobně bylo rozšířeno i předsednictvo. Ostatním sovětským požadavkům bylo však zasedáním ÚV vyhověno. Reformní síly byly ve stranických funkcích utlumeny odchodem Františka Kriegela a Čestmíra Císaře, ve vládních funkcích obdobně odstavením ministrů Oty Šika či Jiřího Hájka. Tento odchod proreformně orientovaných osobností byl nepatrně vyrovnán odstavením Drahomíra Koldera, Emila Ríga a Oldřicha Švestky z předsednictva ÚV KSČ. Požadavek Sovětů na zachování Vasila Bil'aka jako člena předsednictva ÚV KSČ a Aloise Indry a Jozefa Lenárta jako tajemníky ÚV KSČ byl taktéž splněn. Ondřej FELCMAN – Jan MERVART, *Rok 1968 v poválečných dějinách Československa*, II. část., s. 254–255. Do budoucna bylo podle Dubčeka důležité rozptýlit nedůvěru ze strany sovětské reprezentace a plnit body z Moskevského protokolu. To podle Dubčeka zahrnovalo obnovení autority a výkonu funkcí všech státních, stranických a společenských orgánů, dočasné omezení některých demokratických práv (svoboda slova, sdružovací právo), vyřešení důsledků vojenského zásahu a postupný odchod cizích vojsk. ⁴¹ Miloš BÁRTA, *Pokus o záchranu reformního programu*. In: Československo roku 1968, 2. díl: počátky normalizace, s. 8.

⁴² *Jednotně s celým národem*, Budovatel, č. 15, 18. září 1968.

Kroupa, který uvedl, že taktéž mládež se bude podílet na konsolidaci hospodářství, zejména přítomností na sobotních a nedělních brigádách v JZD a závodech.⁴³

Ve stejný den, kdy v Chrudimi probíhala schůze pléna OV KSČ, tj. 13. září 1968, byly v Československu schváleny dva zákony, reagující na situaci, která v zemi panovala. První zákon o některých přechodných opatřeních k upevnění veřejného pořádku 126/1968 Sb. měl být nápomocen v normalizaci poměrů, sloužit k zajištění bezpečnosti a ochrany osob a majetku a k upevnění veřejného pořádku. Ve dvou paragrafech tohoto zákona bylo ujednáno, že ONV⁴⁴ disponuje pravomocí zákazu či rozpuštění jakéhokoliv veřejného shromáždění, které by svým obsahem či prezentací vedlo k ohrožení zahraničně-politických zájmů státu, bylo v rozporu se zákonem, nebo ohrozilo veřejný pořádek.⁴⁵ Druhý zákon o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků 127/1968 Sb. měl sloužit k ošetření narušování důležitých zájmů vnitřní i zahraniční politiky státu v oblasti tisku a jiných hromadných sdělovacích prostředků či k zabezpečení péče a rozvoje těchto informačních prostředků. Za tímto účelem došlo ke zřízení Úřadu pro tisk a informace, na Slovensku Slovenského úřadu pro tisk a informace. V Československu úřad přebíral dosavadní pole působnosti ministerstva kultury a informací, na Slovensku Slovenské národní rady. Primárním úkolem úřadů byla kontrola činnosti periodického tisku a ostatních informačních prostředků.⁴⁶ Jakékoliv informace o zákonech, či alespoň o jednom z nich, se v rámci čtyř zářijových vydání Budovatele, ani žádného z dalších vydání v měsíci říjnu k čtenářům nedostala.

Příchod vojsk a následná okupace Československa probudily v mnoha lidech pocit křivdy a silné přesvědčení, že tímto činem došlo k porušení zásad Smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci. Z tohoto důvodu byl v novinách uveřejněn krátký článek polemizující nad otázkou závažnosti smluv. Podle autora, který vycházel z toho, co je obecně známo a dané, je smlouva cenným dokumentem zavazující strany plnit to, co je v ní uvedeno. Na takovém principu tedy měla fungovat i Varšavská smlouva uzavřená mezi SSSR, NDR, ČSR, Maďarskou, Polskou,

⁴³ *Pomůžeme národnímu hospodářství*, Budovatel, č. 13, 4. září 1968.

⁴⁴ V Praze Národní výbor hlavního města Prahy a v Bratislavě Národní výbor hlavního města Slovenska Bratislavy.

⁴⁵ *Www.zakony.cz* [online]. [cit. 2018-02-25]. Dostupné z: <http://www.zakony.cz/zakony/1968/101/zakon-126-1968-Sb-zakon-o-nekterych-prechodnych-opatrenich-k-upevneni-verejneho-poradku-SB1968126>

⁴⁶ *Www.zakonyprolidi.cz* [online]. [cit. 2018-02-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-127>.

Bulharskou, Albánskou lidovou republikou a Rumunskou socialistickou republikou⁴⁷ v roce 1955. Autor se snažil přijít na to, jak je možné, že ačkoliv na začátku této smlouvy bylo uvedeno, že státy nebudou používat sílu k řešení svých mezinárodních sporů, poslední vývoj v Československu ukázal naprostý opak. Díky těmto skutečnostem dospěl k názoru, že v tomto případě obecně převládající pravda o smlouvách odporovala skutečnosti a smlouva tak nemá žádnou skutečnou hodnotu.⁴⁸

Kvůli přítomnosti okupačních vojsk došlo v Chrudimi k založení okresní komise pro styk s jednotkami armád Varšavské smlouvy.⁴⁹ Co se týká samotného obsazení Chrudimi a okolí, vojenské jednotky se v okrese objevily již v první den okupace mezi 17–18 hod. Jednalo se zhruba o 40 aut s polskými vojáky, kteří projeli směrem Luže–Hroubovice–Podlažice–Vrbatův Kostelec–Cejřov–Včelákov a mezi 21.–23. hodinou se počet aut zvýšil na 140. Následující den byl zaznamenán pohyb vyššího počtu vojsk směrem od Poličky k Hlinsku. V noci z 22. na 23. srpna projely kolony tanků a těžkých vozidel sovětské armády kolem Miřetic. V třetí den okupace projel malý počet vojsk Heřmanovým Městcem a odpoledne se od Čáslavi přiblížily tři tanky k Chrudimi. Ještě v neděli 26. srpna nebyly v bezprostřední blízkosti Chrudimi žádná vojska trvale přítomna, v tento den se však některé jednotky utábořily na silnici ke Stojicím (obec mezi Čáslaví a Chrudimí).⁵⁰

Pplk. Julius Petřík, člen komise a sekretář komise obrany OV KSČ, poskytl čtenářům Budovatele odpovědi na řadu otázek. Na první otázku, zabývající se předmětem jednání s jednotkami, pplk. Petřík odpověděl, že první kontakt s důstojníky polské tankové jednotky se týkal jednání o uvolnění prostoru pro jejich umístění. Požadavkem jednotky bylo umístění na chrudimském letišti. To však komise na základě ujednání nadřízených orgánů s jejich vyšším velitelstvím o zákazu vstupu vojsk do měst, vesnic i vojenských objektů, odmítla. Dalším důvodem proti byl fakt, že by tanky představovaly problém při brzkém obnovení leteckého provozu. Nabídku pobytu v lese odmítli polští okupanti kvůli zákazu vstupu do lesů a nakonec došlo k přijetí posledního návrhu komise, rozmístění na letišti v Podhořanech. Dále pplk. Petřík vyvrátil obavy obyvatel o zabírání bytů jednotkami či zásobovacími povinnostmi. Ba naopak, požadavek polských velitelů zněl: „*Nedávejte nic příslušníkům polské armády, zejména*

⁴⁷ Oprava článku z novin, ve kterém jako smluvní strany uvedeny pouze Sovětský svaz, Československá socialistická republika, Polská lidová republika a Německé demokratická republika.

⁴⁸ *Je smlouva závazným a cenným dokumentem?*, Budovatel, č. 13, 4. září 1968.

⁴⁹ *Jednání s představiteli polské armády v okrese*, Budovatel, č. 14, 11. září 1968.

⁵⁰ Kristina A. KAŠPAROVÁ-RÜCKEROVÁ, *Chrudimsko v letech 1967-1970: stručný přehled politického vývoje*, s. 151-155.

ne alkohol.“ Cílem jednání komise s polskými jednotkami bylo zpřístupnění a uvolnění orných pozemků z důvodu dokončení sklizně slámy a otav. I přes to, že se nakonec podařilo najít kompromis, Petřík, jakožto příslušník československé armády, hodnotil celou situaci s nelibostí. Jednání s někým, koho bylo možné ještě nedávno nazývat spojencem, se podle něho přeměnilo na jednání pod nátlakem ve snaze plnit zásady vytyčené prezidentem a prvním tajemníkem ÚV KSČ, aby bylo možné dosáhnout co nejrychlejšího odchodu vojsk. Co se týkalo některých polských vojáků, ani oni nesdíleli přesvědčení o proběhnuté kontrarevoluci v ČSSR v takové podobě, jak byla Sovětským svazem vykreslena; *„Za jediný projev kontrarevoluce označují plakáty a nápisy na zdech domů a na ulicích našich měst a vesnic. Sami říkají, že s jinou kontrarevolucí se u nás neseťkali. Domnívám se proto, že bychom mohli velkomyslně tyto nápisy odstranit a nedávat tak záminku k setrvávání zahraničních jednotek u nás.“*⁵¹

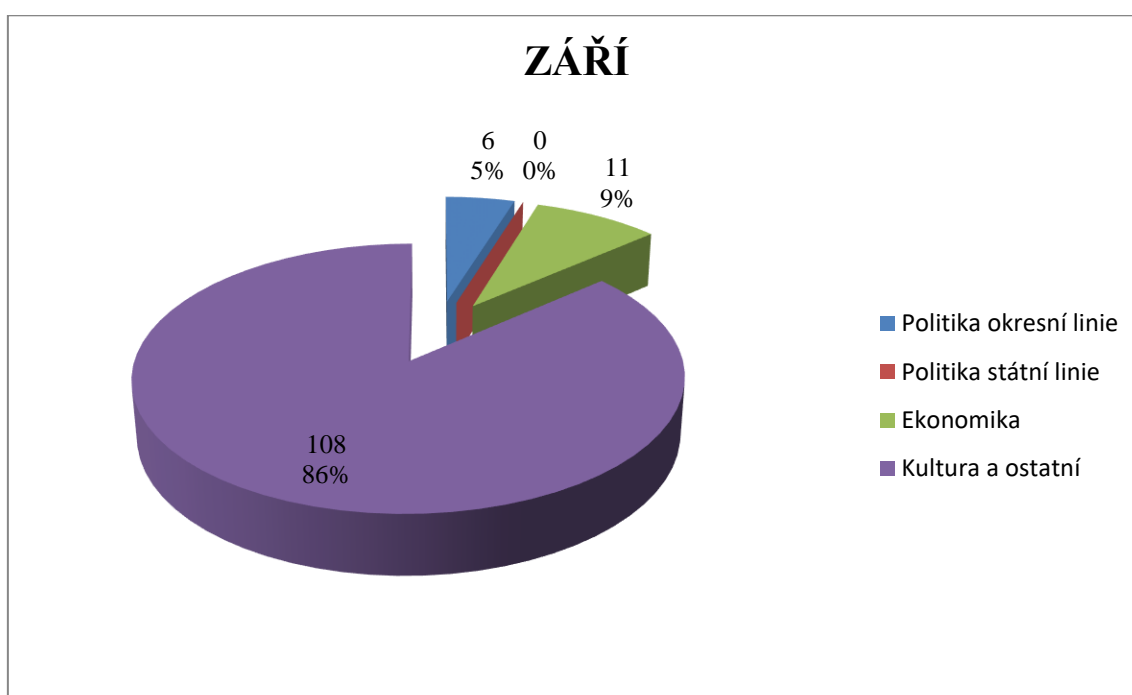
Závěrečné zářijové číslo uveřejnilo na titulní straně článek s názvem Socialismus - náš cíl a naděje. Autorem článku byl Ing. Pavel Svoboda, pracovník n. p. Elektro-Praha Hlinsko a člen OV KSČ, který tuto cestu využil k vyjádření vlastního stanoviska ke všemu, co se od 21. srpna dosud odehrálo. Na začátku se Svoboda dotkl skutečnosti, že ačkoli měli čelní představitelé země plnou důvěru všech obyvatel, jen ta jim v dalším postupu stačit neměla a i občané se měli podílet na normalizaci situace na všech úsecích politického a hospodářského života a nadále pokračovat v polednové politice. Veškeré události, které se odehrály od osudné okupace, ho utvrdily v tom, že jediné v socialismu s lidskou tváří lze spatřovat nadějnou budoucnost; *„Socialismus, právě socialismus s lidskou tváří musí být cílem a nadějí našeho snažení. Z tohoto cíle a v této naději musí vycházet konkrétní politická práce každého komunisty a měla by vycházet i práce každého občana.“* K tomu, aby mohl v naší zemi vládnout náš lid, považoval za prvořadé posilovat jednotu u protichůdných skupin a to nikoliv slovy, ale politickou činností. Tou podle něho není nic jiného, než uplatňování vedoucí úlohy komunistické strany ve státě. Bylo však nutné, aby tato vedoucí úloha vycházela z potřeb lidu, nikoli ze zájmů samotných politiků. Při této příležitosti autor vyzval občany, aby zvážili vstup do KSČ. Pokračování v polednovém vývoji pro autora znamenalo další rozpracování Akčního programu a hlavně jeho realizace ve skutečném životě. Kromě toho byla potřeba napomáhat normalizaci zajištěním plánovité činnosti všech orgánů a institucí v okrese a pokračovat v úkolech uložených před 20. srpnem.⁵²

⁵¹ *Jednání s představiteli polské armády v okrese*, Budovatel, č. 14, 11. září 1968.

⁵² *Socialismus – náš cíl a naděje*, Budovatel, č. 16., 25. září 1968.

Poslední politickou záležitostí měsíce září, která byla prostřednictvím Budovatele prezentována, byla okresní konference delegátů základních organizací Socialistické akademie celého chrudimského okresu, která se konala 23. září. Projednávaným tématem byla činnost uplynulého funkčního období a došlo ke zvolení nového okresního výboru. V otázkách politického vývoje se tato konference obdobně ztotožnila s polednovým vývojem a vyjádřila důvěru vedoucím představitelům KSČ a republiky v čele s prezidentem Svobodou.⁵³

Graf 1: Statistika článků v září 1968

⁵³ *Stojí pevně za Svobodou*, Budovatel, č. 16, 25. září 1968.

1.3. Říjen

Měsíc říjen se na poli celostátní politiky nesl v duchu dvou důležitých událostí; federalizace Československa a schválení Smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk v Československu. Přijetí smlouvy bylo výsledkem předchozích jednání zástupců Československa vedených Dubčekem, Černíkem a nově také Husákem, a Sovětského svazu, reprezentovaného Brežněvem, Kosyginem a Podgorným, ve dnech 3. – 4. října v Moskvě. Zástupci obou zemí se sešli s cílem zhodnotit status quo v Československu a posoudit, jak se dařilo realizovat a dodržovat požadavky, ke kterým se svým podpisem Moskevského protokolu českoslovenští delegáti zavázali. Dubčekova neutuchající snaha propojit v politické linii normalizační prvky, vycházející právě z Moskevského protokolu, se značně omezeným pokračováním realizace polednové politiky, se v Sovětském vidění situace nesečkala s úspěchem. Brežněv byl toho názoru, že plnění bodů Moskevského protokolu bylo pomalé a nedostačující. Po ukončení jednání se započaly práce na textu smlouvy o pobytu vojsk a dne 18. října 1968 byla smlouva schválena Národním shromážděním. Pobyt sovětských vojáků nebyl ve smlouvě nijak časově, ani početně omezen a stejně tak platnost smlouvy nebyla časově určena, jak požaduje mezinárodní právo. Počet sovětských vojáků, setrvávajících na našem území, byl uveden v protokolu, který smlouvu doplňoval. Celkově zůstalo v zemi 75 000 vojáků. Podstatou toho, proč vojska v ČSSR zůstávala, bylo podle smlouvy zajištění bezpečnosti zemí socialistického společenství. Smlouva mj. udávala záruky, že se cizí vojska nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí a že suverenita Československa zůstane nenarušena. Po finanční stránce se náklady rozdělily mezi SSSR, které zabezpečilo udržování vojsk, a ČSSR, které zajistilo ubytování a jiná zařízení. Z 242 poslanců Národního shromáždění hlasovalo 228 pro přijetí smlouvy, čtyři proti a deset se zdrželo hlasování.⁵⁴ Bod moskevského protokolu, pojednávající o pobytu vojsk a slibující jejich odchod v závislosti na dokončení normalizace byl tak zaměněn na fakt, že vojska zde mohla zůstat v Československu po neomezenou dobu.

Druhým zásadním momentem byl zákon o federalizaci, který Národní shromážděním přijalo 27. října 1968 a prezident ho společně s předsedou parlamentu Smrkovským a předsedou vlády Černíkem 30. října podepsal. Z Československé socialistické republiky se tak vytvořila federace dvou republik – České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky. Společné Federální shromáždění bylo

⁵⁴ M. BÁRTA, *Pokus o záchranu reformního programu*. In: Československo roku 1968. 2. díl: Počátky normalizace, s. 13-15.; Jiří RUMIL, *Kalendárium: (leden-prosinec 1986)*. Praha: Novinář, 1990, s. 70-71.

tvoreno Sněmovnou lidu a Sněmovnou národů. Federalizace státu měla vstoupit v platnosti 1. ledna 1969.⁵⁵

K určitým změnám došlo i v tisku. V říjnu totiž zahájil svoji činnost Úřad pro tisk a informace, který se řídil třemi kritérii: nepublikovat nic kriticky vyznívajícího vůči SSSR, PLR, NDR, BLR, MLR a komunistickým stranám těchto zemí, neuzít výrazů okupant a okupace; nezveřejňovat informace postihující škody způsobené vojenským obsazením; výroky, filmové a fotografické záběry či i zvukové výroky našich představitelů zveřejňovat pouze se svolením.⁵⁶

Co se týká reflexe těchto tří zpráv na okresní úrovni, drtivá většina informací se ke čtenářům Budovatele nedostala. Odsouhlasení a přijetí smlouvy o dočasném pobytu vojsk či vznik ÚTISKU nereflektovalo ani jedno z pěti říjnových vydání. Jediným náznakem, poukazující na skutečně omezení v tisku, byla obrázková anekdota otištěná v prvním říjnovém čísle, doplněná o text: „*Koukni, netrhej mně ty noviny z rukou, copak jsi nějaká cenzura?*“ Ohledně federalizace republiky nebyly poskytnuty žádné faktické údaje, avšak prostřednictvím příspěvků o federalizaci bylo občanům kladeno na srdce, že je v zájmu každého, aby se k návrhu předlohy zákona, otištěné v denním tisku, vyjádřil. Nebývalo obvyklé, že by se lidé mohli k zákonům vyjadřovat. V krátkém článku však bylo uvedeno, že jakékoliv připomínky, které občané měli, mohly být akceptovány, pouze pokud je organizační odbor ONV obdržel do 15. října 1968.⁵⁷ Denním tiskem, o kterém byla v příspěvku zmínka, bylo Rudé právo a návrhu na federativní uspořádání v něm byly věnovány dvě strany. V úvodu byli čtenáři seznámeni se jmenováním vládní komise složené z českých a slovenských odborníků v květnu 1968, která se zabývala přípravou procesu federalizace, v jehož důsledku mohl být teprve připraven národními reprezentacemi návrh ústavního zákona. Příslušné politické orgány – vláda, ČNR a SNR se vyjádřily ke stavu prací ve Stanovisku k federalizaci ČSSR, které vydání Budovatele zpřístupnilo občanům. Po uplynutí lhůty pro připomínky ze strany veřejnosti, kolektivů či organizací měl být návrh zákona vypracován a následně předložen Národnímu shromáždění tak, aby mohl být u příležitosti 50. výročí vzniku ČSR přijat.

⁵⁵ M. BARTA, *Pokus o záchranu reformního programu*. In: Československo roku 1968. 2. díl: počátky normalizace, s. 18.

⁵⁶ J. RUML, *Kalendárium: (leden-prosinec 1986)*, s. 67.

⁵⁷ *K otázkám federalizace*, Budovatel, č. 17, 2. října 1968. Obdobnou zprávu obsahovalo vydání Pochodně z 26. září 1968, které taktéž přineslo zprávu o zveřejnění Stanoviska k federalizaci ČSSR a o možnosti vyjádřit se k němu. *Stanovisko k federalizaci. Připomínky a návrhy do 15. října*, Pochodeň, č. 247, roč. 57., 26. září 1968.

Stanovisko bylo rozčleněno do šesti částí. V první úvodní části byla popsána historie ČSR, povaha tohoto státu a důvody, které vedly k vnitřním rozporům a tudíž i k požadavku na nové státoprávní uspořádání Čechů a Slováků. Druhá část, členěná do osmnácti bodů, řešila otázky politických, právních a hospodářských principů československé federace a v třetí byly rozpracovány záležitosti týkající se vztahů mezi federálními a národními orgány ve společných ekonomických činnostech, zahrnující mj. národohospodářské plánování, cenovou politiku či zahraniční obchod. Dvě předposlední části se zabývaly federálními a národními orgány. Závěrečné šesté ustanovení shrnuje celkové vyznění Stanoviska i podstaty federativního uspořádání.⁵⁸ Den po vypršení lhůty pro připomínky a návrhy otiskl Budovatel postoj rady a pracovníků ONV k tomuto návrhu. Obě skupiny s návrhem souhlasily a vyjádřily názor, že federativní uspořádání povede k upevnování Československé socialistické republiky a to na základě nastolení shody zájmů pracujících obou národů. Přestože rada i pracovníci vyjádřili kladný názor k návrhu federalizace, neponechali jeho přijetí bez připomínek. Mezi nimi figuroval např. požadavek na uskutečnění federalizace na národním principu, souhlas s volením členů sněmovny národa z řad členů ČNR a SNR, nepotřebnost zachování KNV apod.⁵⁹

K projednání politických a hospodářských otázek se dne 18. října 1968 sešlo XXVI. plenární zasedání ONV Chrudim. O záležitostech týkající se normalizace a situace v okrese podal zprávu předseda ONV Antonín Balcar. V otištěné části z jeho projevu se čtenáři dočetli o změnách a novinkách, ke kterým na poli okresní politiky došlo. „*V tomto pro nás mimořádném období došlo i k vytvoření dvou podnikových rad pracujících. Dopravní značky jsou opět na svých místech. Na základě jednání s příslušníky jednotek polské armády došlo k uvolnění silnic a zejména pozemků.*“ Z Balcarových slov dále vyplynulo, že Chrudimsko se jako okres mělo zřejmě stát jediným, který dokončí investiční bytovou výstavbu v celku a to hlavně díky družstevní bytové výstavbě, která vysoce překračovala své úkoly. O budoucím politickém vývoji se vyjádřil v duchu zachování vydobytých změn; „*Nemůžeme připustit ztrátu kapitálu – důvěru, kterou jsme získaly v polednovém období. V žádném případě nepřipustíme návrat k předlednovým poměrům.*“ Na konci první části projevu ocenil kázeň občanů i jejich účast na Dubčekových a Svobodových směnách a v druhé části osvětlil akt

⁵⁸ Stanovisko k federalizaci ČSSR. Návrh na federativní uspořádání vztahů Čechů a Slováků, Rudé právo, č. 266, roč. 49., 26. září 1968.

⁵⁹ Připomínky k federalizaci, Budovatel, č. 19, 15. října 1968.

podepsání smlouvy o dočasném pobytu vojsk na území ČSSR se Sovětským svazem. Tento akt však nebyl v článku podrobněji rozveden. Druhým mluvčím byl místopředseda ONV Jan Dostálek, který se blíže vyjádřil k problematice hospodářství. V rámci tohoto odvětví kritizoval Okresní stavební podnik v Chrudimi za neplnění jmenovitých akcí a poukázal na nedostatek bytů pro doktory, vedoucí k mizernému obsazení lékařských míst. Na druhou stranu ocenil půjčky od státní spořitelny, které byly vhodně využity např. ve výstavbě samoobsluhy v Miřeticích a Slatiňanech, či kulturního střediska s pohostinstvím v Otradově a měly tudíž pozitivní dopad pro občany i národní výbory. Jako poslední vystoupil na plénu tajemník ONV Jan Pravda, který se zabýval otázkou práce ONV a místních národních výborů. Jako jednu z chyb, kterou bylo potřeba změnit, byl to, že plénum národních výborů nepředstavovalo vždy vrcholný orgán. K dalším připomínkám patřilo např., že členové rady ONV neměli být v žádné z komisí, či že komise ONV měly více oponovat radě ONV.⁶⁰

Více zpráv, jak už bylo zvykem, zohledňovalo hospodářskou a ekonomickou situaci na okrese. Oblastí ekonomiky se zabývalo předsednictvo okresního výboru KSČ, které se k této problematice vyjádřilo následovně; ekonomika nebyla okupací na Chrudimsku až tolik zatížena a to díky zmírnění jejích následků odpovědností a úsilím pracovníků v průmyslu, zemědělství a službách. I přes tento fakt bylo nutné na všech pracovištích dokončit plány na daný rok. Tento úkol neměl zůstat pouze na bedrech pracovníků daných odvětví, ale zapojit se měla i inteligence, mládež, členové KSČ i jiných politických stran a společenských organizací a to zejména organizováním dobrovolných směn ve výrobě či akcí na Fond republiky.⁶¹ Příkladem dobrovolné směny byla pomoc Východočeských cihelen, které se zúčastnilo 27 závodů a během které bylo vyrobeno 494 000 cihlových jednotek.⁶²

Ač se příspěvky na Fond republiky⁶³ staly v dané době častou záležitostí, v srpnových zvláštních vydáních, ani v jednom ze zářijových čísel nebyla této aktivitě věnována pozornost. Změnu přinesla titulní strana novin z 2. října, na které byla uveřejněna krátká zpráva o Dubčkově směně uskutečněné na Střední ekonomické škole

⁶⁰ *Prohloubit získanou důvěru*, Budovatel, č. 20, 23. října 1968.

⁶¹ *Rozhodněji konsolidovat situaci*, Budovatel, č. 19, 15. října 1968.

⁶² *Připravují další Dubčkovy směny. Cihláři na svém místě*, Budovatel, č. 17, 2. října 1968.

⁶³ Jednalo se o masovou akci, která vznikla před jednáním v Čierné nad Tisou. U zrodu stáli zaměstnanci dvou závodů v severních Čechách, kteří uspořádali směny ve prospěch republiky a ke kterým se postupně připojovaly další závody, až vzniklo hnutí politického charakteru. Taktéž občané odevzdávali zlato a dary na zlatý poklad republiky. Fond republiky byl hnutím za obranu suverenity. Toto hnutí mělo vlastenecký obsah a politicky bylo živelným důkazem důvěry ve vedení státu a lidové naděje a touhy v úspěch zápasu o suverenitu. Karel KAPLAN, *Československo v letech 1967-1969*: SPN, 1993. str. 61.

v Chrudimi. Žáci se v rámci směny 18. a 19. září podíleli na sklizni brambor. Výtěžek z brigády ve výši 2000 Kčs věnovali na Fond republiky.⁶⁴ V říjnových a dalších vydáních se nejednalo o ojedinělou zmínku pomoci tohoto druhu. Ve stejném duchu se nesl příspěvek o Václavu Zelenkovi z Horky u Chrudimi, který na Fond věnoval peněžní částku v hodnotě 500 Kčs. Kromě Fondu republiky občan Zelenka věnoval také 312 Kčs krajskému výboru KSČ v Hradci Králové, které měly být použity na úhradu nákladů stranického tisku.⁶⁵ Dne 19. října 1968 nastoupili pionýři na Svobodovu směnu, uskutečněnou v rámci akce „Služba vlasti“. Naplánována byla pomoc při sklizni okopanin, sběru odpadových surovin apod. Děti ze ZDŠ Nasavrky již touto prací věnovaly na Fond republiky 800 Kčs, pionýři osmé třídy ZDŠ Luže sběrem prázdných lahví pomohli na Fond přispět výdělkem 1800 Kčs.⁶⁶ V následujícím měsíci přibylo na Fond republiky dalších 1 100 Kčs, a to z rukou členů organizace Čs. svazu rybářů v Chrudimi, kteří si prostřednictvím brigád na akcích „Z“ vydělali 1 500 Kčs. Dále pak věnovali 400 Kčs na účet 777 SOS.⁶⁷

Nově se v periodiku během měsíce října objevila rubrika *Důkazy o kontrarevoluci v Československu*. Jednalo se o reakci na sovětskou publikaci nazvanou *K událostem v Československu*⁶⁸, která byla souborem faktů, dokumentů, svědectví tisku a očitých svědků z rukou tiskové skupiny sovětských novinářů v Moskvě z roku 1968. V těchto článcích se autor snažil zprostředkovat obyvatelům chrudimského okresu vybrané úryvky publikace a jejich srovnání s původním zněním otištěným v československých novinách. V úplně prvním příspěvku autor například zveřejnil zprávu o Vladimíru Blažkovi⁶⁹, který se podle výše zmíněné knihy na stránkách Literárních listů (č. 12) nechal slyšet, že „je lépe být rozdrčen pod pásy tanků, než propagovat ideje marxismu-leninismu.“ Po prozkoumání příslušného čísla Literárních novin však nebyl nalezen žádný příspěvek Vladimíra Blažka a ani datování daného čísla novin podle pplk. Petříka, který příspěvky vybral, přeložil a porovnal, nesedělo. V pražském listu Student (č. 14) si autor článku údajně položil otázku, jaká demokracie je v ČSSR potřeba, zdali buržoazní či socialistická. Odpovědí byla „prostě demokracie, tak říkajíc čistá demokracie“. V časopisu Student byl však ve skutečnosti uveřejněn

⁶⁴ *Dubčekova směna ve škole*, Budovatel, č. 17, 2. října 1968.

⁶⁵ *NA FOND REPUBLIKY*, Budovatel, č. 18, 9. října 1968.

⁶⁶ *Mládež republiky*, Budovatel, č. 19, 15. října 1968.

⁶⁷ *Na fond*, Budovatel, č. 24, 20. listopadu 1968.

⁶⁸ *K událostem v Československu: fakta, dokumenty, svědectví tisku a očitých svědků*. Moskva: Tisková skupina sovětských žurnalistů, 1968.

⁶⁹ Spolupracovník listu Host do domu, scénárista a dokumentární režisér.

článek Alexandra Kramera o formách a zárukách demokracie, který končil úvahou nad demokracií „*Jaká demokracie? Opravdu jaká? Buržoazní? Socialistická? Domnívám se, jsem o tom přesvědčen, že demokracie je jen jedna. Prostě– demokracie. A že bez ní nemůže být ani socialismus.*“⁷⁰

V jednom z následujících vydání autor poskytl další ukázky, které se následně pokusil uvést na pravou míru. Příkladem byl úryvek z Literárních listů, ve kterých byla podle knihy uvedena zpráva o tom, jak je obtížné zajistit a udržet demokracii pro takovou stranu, která neprovádí jen národní, ale také internacionální politiku, která se však často neslučuje s vnitřními podmínkami, strukturami a potřebami lidu. Plné znění zprávy v Literárních listech bylo následující: *Zabezpečit demokracii těžko může strana, která je povinna dělat nikoliv národní, ale internacionální politiku, jejíž cíle se mnohdy neshodují s vnitřními podmínkami, strukturou a potřebami národa. Jestliže se dnes tato strana hlásí k provádění samostatné a národní politiky, není to ještě záruka, že nepodlehne tlaku zvenčí, který je a bude stále silnější.*⁷¹

Závěr měsíce se nesl v duchu oslav 50. výročí vzniku Československé republiky. Již od prvního říjnového vydání se v novinách objevovaly články s tematikou připomínající vznik státu. Budovatel u této příležitosti otiskl v posledním říjnovém čísle svolání předsednictva OV NF. V něm zhodnotil těžké chvíle, které oba národy zažily, zejména pak skutečnosti minulých dní. Ty prověřily jak moudrost, tak i názory a ideály a prokázaly, že veškeré snažení má směřovat právě k demokratickému socialismu a projevit se v každodenní politicko-organizační činnosti a práci každého občana. I nadále se mělo pokračovat v realizaci polednové politiky, do které měli funkcionáři politických stran, společenských či zájmových organizací investovat co největší úsilí. Při přeměně socialismu v jeho demokratickou verzi sehrál leden 1968 naprosto klíčovou roli, a to oslabením konzervativních vazeb a jejich nahrazením liberálnějšími přístupy. Nyní bylo podle výboru potřeba podporovat vedoucí představitele tak, aby mohli splnit uzavřené dohody, ať už byla situace jakkoliv tíživá. Zpráva byla ukončena poděkováním všem za dosavadní práci a výzvou k jednotnému postupu v budování socialismu v dalších padesáti letech.⁷² V Chrudimi se u příležitosti výročí republiky konalo společné zasedání OV KSČ, OV NF, ONV, MV KSČ a MěstNV za doprovodu bohatého kulturního programu. Slavnostní projev přednesl předseda ONV Antonín

⁷⁰ *Důkaz o kontrarevoluci v Československu*, Budovatel, č. 20, 23. října 1968.

⁷¹ *Důkazy o kontrarevoluci*, Budovatel, č. 21, 30. října 1968.

⁷² *Provolání předsednictva ON NF*, Budovatel, č. 21, 30. října 1968.

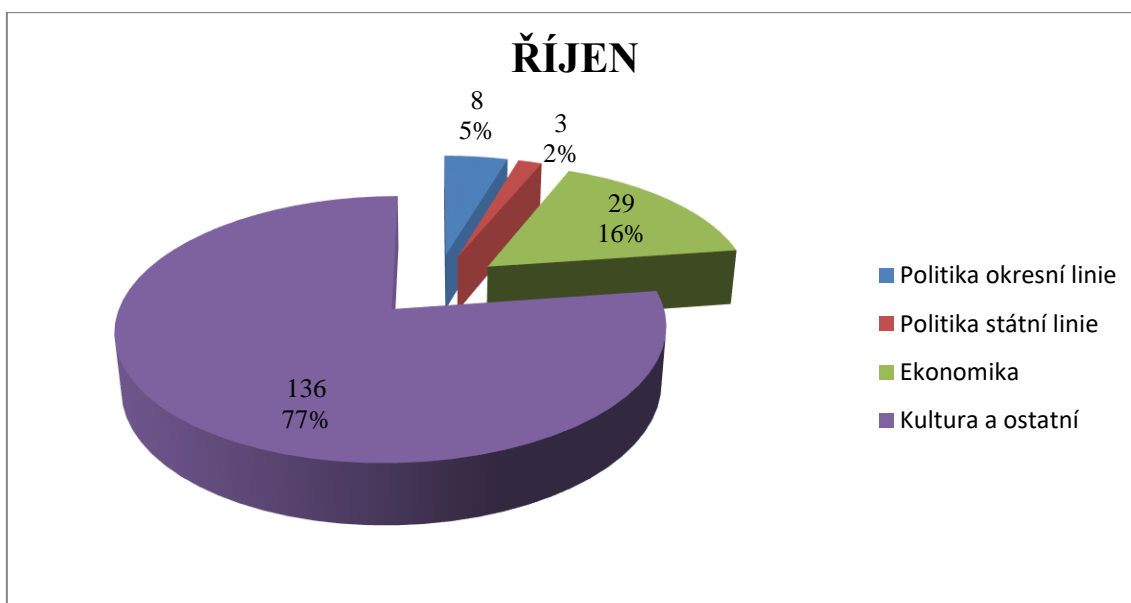
Balcar a řada politických a veřejných pracovníků byla obdarována pamětními plaketami. Na mnoha místech chrudimského okresu došlo společně se schůzemi a oslavami také k vysázení stromů svobody a ověnění pomníků padlých z obou světových válek květinami.⁷³

Ačkoliv byl konec října zasvěcen oslavám a radostným chvílím spojeným s výročí vzniku Československa, den 28. říjen posloužil taktéž jako příležitost k projevům a aktivitám jiného zaměření. Stal se totiž příhodným datem pro vyjádření radikálních tendencí mládeže, jejíž názorové přesvědčení se v průběhu měsíců října a listopadu začalo proměňovat. Mládež daleko otevřeněji a neústupněji vyjadřovala kritiku vůči Sovětskému svazu, kádrovým změnám, setrvávání zkompromitovaných politiků ve svých funkcích, omezování informovanosti a uzavření Smlouvy o dočasném pobytu vojsk na našem území. Vedle těchto zřejmých důvodů odporu se u části mládeže začala objevovat také kritika vůči stávajícímu vedení komunistické strany a jejich představitelům, ač je mládež do této doby plně podporovala. Hlavním problémem pro část mladých lidí bylo Dubčekovo málo razantní pokračování v polednovém vývoji, odklon od reformní politiky a nedostatečné obhajování československé samostatnosti. Do ulic v Praze v tento den vyšlo až na osm tisíc osob ve věku 15–20 let. O pár dní později, tj. 6. a 7. listopadu, proběhla obdobná demonstrace, která se rozšířila i do Bratislavy, Brna nebo Českých Budějovic.⁷⁴ Pravděpodobně se kvůli snaze bránit jakémukoliv rozšiřování takových tendencí Budovatel ani k jedné z těchto demonstrací nevyjádřil.

⁷³ *Radostně jsme oslavili 50 let republiky*, Budovatel, č. 21, 30. října 1968.

⁷⁴ *Československo roku 1968*. Praha: Parta, 1993, s. 19-20.

Graf 2: Statistika článků v říjnu 1968

1.4. Listopad

Dne 4. listopadu byla v rámci rozšířeného zasedání okresního výboru Národní fronty v Chrudimi zvolena Okresní mírová rada, která měla mít na starosti šíření myšlenek míru v okruhu své působnosti a propagování mírového hnutí. Prostřednictvím článku v novinách se rada pokusila zapůsobit na obyvatele chrudimského okresu a probudit u nich smysl pro mírové smýšlení; „*Československý lid, který má dostatek neblahých zkušeností z obou světových válek, věren své humanistické podstatě socialismu a svým mírumilovným tradicím, nastupuje novou cestu mírového hnutí u nás, cestu, které je v plném souladu s akčním programem naší vedoucí strany, Komunistické strany Československa, a zcela odpovídá duchu polednové politiky a současné situaci ve světě.*“ Podle rady bylo proti konfliktům, které ve světě v té době probíhaly (Vietnam, Střední východ apod.), proti opětovnému vzrůstu fašismu na západě či neustálému zbrojení velmocí potřeba zasáhnout mírovou cestou, nikoli válečnou. „*Mírumilovný lid na celém světě musí zvednout svůj hlas a musí zabránit tomu, aby se tyto síly daly do pohybu.*“ Záměrem článku bylo tak apelovat na obyvatele, aby se všichni zapojili do společenství obránců míru ve světě.⁷⁵

Vidina odchodu zbylých vojsk z území Československa se na dlouhou dobu rozplynula a obdobně skončila i snaha svolat mimořádný XIV. sjezd strany. Obě skutečnosti vedly k nutnosti zaměřit se v řešení politických otázek na jiné tíživé problémy. Hlavní událostí měsíce listopadu bylo zasedání ÚV KSČ, které se konalo ve dnech 14. – 17. listopadu 1968. Cílem bylo podrobit dosavadní vývoj i stávající politickou situaci důkladnému rozboru. Jednání pléna se celkově neslo v duchu kritiky polednového vývoje a hledání jeho chyb. Plénu byla předložena rezoluce s názvem „*Hlavní úkoly strany v nejbližším období*“, která však v původní verzi vyvolala mezi jeho členy značné neshody. Konečná podoba rezoluce znamenala pro konzervativně orientované představitele způsob, jak zdiskreditovat hlavní představitele polednové politiky a jak provést řadu změn v reformním vývoji. Veřejně se prosovětsky smýšlející část pléna přihlásila k potřebě normalizovat podmínky v Československu a odložit svolání XIV. sjezdu na neurčito. O budoucím politickém vývoji se ve své části proslovu zmínil Alois Indra, podle kterého spočíval ve třech etapách. V těch bylo požadováno vyloučení reformistů z nejrůznějších polí působnosti, stabilizace mocenských poměrů v zemi, řešení ekonomických a sociálních otázek a zavedení vědeckých metod do řízení

⁷⁵ Okresní mírová rada v Chrudimi ustavena, Budovatel, č. 23, 13. listopadu 1968.

společnosti a její vědeckotechnickou modernizaci. Naopak demokraticky zaměřeni představitelé, disponující převahou i vyšší úrovní vzdělání, nadále bránili reformní vývoj a to zejména zachování svobodného tisku a svobodné činnosti občanských sdružení a spolků a také odmítnutí návratu administrativně uplatňovaného politického monopolu komunistické strany. V projevu Gustava Husáka zazněla jak obrana reformního kursu, tak i kritika praktické politiky, kterou reformní vedení v čele s A. Dubčekem uskutečňovalo od ledna 1968, s cílem odstranit v příštím vývoji polednové deformace. Na plénu ÚV podal také rezignaci tajemník ÚV KSČ Zdeněk Mlynář, která byla bez problémů přijata. Ve funkci ho nahradil místopředseda vlády Lubomír Štrougal. Po schválení obsahu rezoluce samotným Brežněvem byl její návrh plénem přijat téměř stoprocentně (tj. bez dvou hlasů).⁷⁶ Za zmínku stojí závěr rezoluce, ve kterém stálo: „*ÚV KSČ plně stojí za základními postuláty lednového pléna a za dalšími dokumenty, za žádných okolností nepřipustí návrat k narušování socialistické zákonnosti a k deformacím, které těžce poškodily socialismus.*“⁷⁷ Výsledky pléna a schválení rezoluce, stejně jako celková politická situace, kdy se pomalu, ale jistě navracely rigidní marxisticko-leninské tendence sovětského typu na směřující proti polednovým reformám, vyprovokovala u lidí projevy nesouhlasu.⁷⁸

Ve stejný den s ukončením jednání pléna ÚV KSČ propukla v Praze studentská stávka, vyhlášená Svazem vysokoškolského studentstva, jako výraz nespokojenosti se stávající politickou situací a upadajícím odhodláním reformních komunistů pokračovat v polednovém vývoji. Prostředkem k dosažení požadovaných cílů byl třídenní nepřetržitý pobyt studentů na vysokých školách, kterým chtěli dosáhnout splnění tzv. 10 bodů, na kterých se předem usnesli. Jednalo se o deset požadavků, týkající se např. plnění Akčního programu, pobytu sovětských vojsk, kulturní svobody a svobody vědeckého bádání, spolčovací a shromažďovací svobody, omezení cenzury sdělovacích prostředků apod. Z Prahy se stávka přesunula do všech vysokoškolských měst a také na Slovensko. Průběh stávek byl na všech místech poklidný, jelikož se akce nepřesunuly za zdi škol, a vláda proto nesáhla k represivním opatřením. I přes to, že se studentům nepodařilo přispět k obnovení obrodného procesu, ani prosadit splnění některého

⁷⁶ M. BÁRTA, *Pokus o záchranu reformního programu*. In: Československo roku 1968, 2. díl: počátky normalizace, s. 25-30; Jiří VANČURA, *Naděje a zklamání: pražské jaro 1968*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 1990, s. 118-119.

⁷⁷ J. RUMML, *Kalendárium: (leden-prosinec 1986)*, s. 78.

⁷⁸ Vojtěch MENCL a kol., *Osm měsíců pražského jara 1968*. Praha: Práce, 1991, s. 208.

z deseti bodů, projevili se touto akcí jako společenská síla, která se nehodlala vzdát myšlenek na demokratický socialismus a akceptovat ztrátu státní nezávislosti.⁷⁹

První dvě listopadová vydání Budovatele politickou situaci téměř nereflektovala. Ve většině případů se věnovala regionálním záležitostem, ať už hospodářské či kulturní povahy. Přestože politická situace v duchu reformního vývoje nezaznamenávala žádné úspěchy a ke slovu se čím dál více začínali dostávat zástupci konzervativního křídla KSČ, i tak obyvatelé Československa nadále vyjadřovali svoji podporu čelným představitelům vedení státu, ačkoliv i tato jistota, v podobě občanské soudržnosti, začínala pomalu ochabovat. V tomto duchu informoval Budovatel o projevu občanské důvěry a loajality vůči reformním představitelům uskutečněném v obci Skutíčko. U příležitosti výročí vzniku Československa byla pod patronátem MNV, JZD a všech organizací NF vysazena v této vesnici lípa svobody. Vedle tohoto aktu došlo také na návsi k vysazení dvou jedlých kaštanů, které občané pojmenovali po prezidentu Svobodovi a prvnímu tajemníkovi Dubčekovi.⁸⁰

Poprvé se čtenář Budovatele mohl o připravovaném listopadovém plénu dočíst v příspěvku, ve kterém byla řadě osob napříč společenským spektrem položena otázka, co od pléna očekávají. V odpovědích respondentů⁸¹ zaznělo následující: obnova jednoty ve straně, protože jen tím bude zajištěna jednota v zemi; odchod Drahomíra Koldera z ÚV KSČ; zlepšení informovanosti z ÚV a prezentování pravdy, ať už je jakákoliv; návrat k polednovému vývoji; sjednocení ÚV KSČ a odsouzení zrádců právě tímto orgánem; zcela reálné zhodnocení vývoje od ledna 1968; zlepšení informovanosti; vyřešení ekonomických otázek a zpřesnění budoucího postupu v ekonomické sféře či distanc ÚV KSČ od sektářských skupin.⁸² Ve stejný den, ve kterém začalo zasedání pléna ÚV KSČ, proběhlo společné plenární zasedání OV KSČ se zasloužilými členy strany, kteří se sešli v celkovém počtu 87 osob ze všech částí okresu. Hlavním předmětem jednání byla současná vnitropolitická situace a příprava pléna ÚV KSČ. V úvodu přednesl referát vedoucí tajemník OV KSČ František Kubelka. Obeznamil v něm přítomné s připravenou rezolucí, která měla být na plenární schůzi ÚV KSČ předložena a s činností předsednictva OV KSČ v minulém období. Jeden ze

⁷⁹ J. RUML, *Kalendárium: (leden-prosinec 1968)*, s. 80; J. VANČURA, *Naděje a zklamání: pražské jaro 1968*. 2.vyd., s. 119; M. BARTA, *Pokus o záchranu reformního programu*. In: *Československo roku 1968*. 2. díl: Počátky normalizace, s. 32-33.

⁸⁰ *A lípa už roste*, Budovatel, č. 22, 6. listopadu 1968.

⁸¹ Tázání byli: Karel Horčíčka, kameníka – důchodce; Zdeněk Beneš, pracovníka n. p. Východočeské cihelny Hrochův Týnec; Karel Filip, člen OV KSČ; Václav Chrbolka, předseda ZO KSČ v n. p. VČC a Josef Bříza, pracovník VČC.

⁸² *Od listopadového pléna očekávám*, Budovatel, č. 23, 13. listopadu 1968.

zakládajících členů KSČ J. Janeba poté zúčastněné seznámil se závěry celostátní besedy zakládajících členů strany s představiteli ÚV KSČ v Praze, na níž účastníci vyslovili podporu současnému vedení strany. Stejně tak se vyjádřili i přítomní na plenárním zasedání, nicméně vznesli požadavek na přehodnocení polednového období orgánem ÚV KSČ. V závěru zasedání OV doplnilo stávající komisi OV KSČ pro práci se zakládajícími a zasloužilými členy strany.⁸³

Jedinou zprávou, již se redakce Budovatele vrátila k výsledkům listopadového pléna ÚV KSČ, byl článek pojednávající o celookresním aktivu komunistů Chrudimska. Na něm tajemník Východočeského krajského výboru KSČ Jaroslav Dostál seznámil přítomné předsedy základních organizací KSČ, aktivisty OV KSČ a další funkcionáře strany se závěry pléna ÚV KSČ. Čtenáři Budovatele se však pouze dozvěděli, že celková situace je velice složitá a že je důležité sjednotit se při plnění listopadové rezoluce ÚV KSČ.⁸⁴

I další vydání periodika Budovatel se v listopadu vyjadřovala k politickým událostem, okresním i státním, vyjadřovala velice poskromnu. Snahou alespoň částečně reflektovat tuto oblast byl článek ředitele OOD Chrudim B. Štrébly, který v něm podal svědectví o své účasti na dvou pražských aktivech komunistů pracujících v kultuře a osvětě v měsíci červnu a září. Aktivy byly svolány z iniciativy oddělení kultury ÚV KSČ a kromě hlavního předmětu jednání, týkajícího se kulturně výchovné práce, se jejich účastníci zabývali také politickou situací. Na zářijovém aktivu účastníci dospěli k názoru, že *„není jiné přijatelné cesty politického vývoje, nežli cesta důsledné obrody našeho veřejného života, nastoupená v lednu tohoto roku, cesta všestranné demokracie, humanizace a kultivace socialistických společenských vztahů, cesta mnohotvárného diferencovaného uspokojování a rozvíjení kulturních potřeb lidí.“* V otázce dalšího pokračování v polednové politice měli hlavní představitelé a vedení komunistické strany i československé země plnou podporu a důvěru účastníku aktivu. V rámci budoucího vývoje spatřovali všichni účastníci největší hrozbu v obnovení kabinetní politiky zejména kvůli subjektivnímu způsobu rozhodování o záležitostech týkajících se státu a za nebezpečné považovali vše, co omezovalo informovanost a znesnadňovalo konfrontaci názorů. Výsledkem takových opatření by podle účastníků nebylo nic jiného, než snížení možnosti lidí podílet se na správě státu, rozvoji osobnosti i socialistické společnosti jako celku. V části stanoviska přijatém aktivem bylo uvedeno: *„V tomto*

⁸³ *Starí komunisté jsou pro lednový vývoj*, Budovatel, č. 24, 20. listopadu 1968.

⁸⁴ *Z aktivu komunistů*, Budovatel, č. 25, 27. listopadu 1968.

smyslu chápeme a přijímáme současný stav a v oboustranném plnění moskevského protokolu vidíme východiska k řešení dnešní obtížné situace.“ Důležitými činiteli v tomto procesu byly i orgány místní kulturní samosprávy, hlavně dobrovolní kulturně výchovní pracovníci v obcích. Aktiv komunistů se na ně prostřednictvím článku obrátil, aby i nadále cílevědomě prosazovali kulturní vztahy mezi lidmi, aby pomáhali posilovat národní hrdost a vůli po svobodě. Po všech kulturních pracovnících se vyžadovala větší politická aktivita a aktivní podíl na rozvíjení kulturní samosprávy ve všech obcích.⁸⁵

Co se týká hospodářské oblasti v okrese, vydání s datem 6. listopadu 1968 otisklo článek zabývající se problematikou bytů na Chrudimsku. Bytová otázka byla jednou z neutuchajících problémů, která se v ekonomické sféře objevovala. Autor se v článku snažil porovnat řadu faktorů, např. čistý přírůstek bytů, počet bytů získaných novou výstavbou, počet obyvatel na jeden byt, počet žádostí o byt k 31. prosinci 1967 apod., a to mezi chrudimským okresem a celým Východočeským krajem. Z uvedených čísel se tak čtenář Budovatele mohl dovědět, že z celkového přírůstku 4 729 bytů pro Východočeský kraj za rok 1967 připadlo na okres Chrudim 7.3 %, tj. 344 bytů, že počet obyvatel na 1 byt k 31. prosinci 1967 činil 3.1 osob, že poměr bytů ke stejnému datu v kategorii 1+2 : 1+3 činil v Chrudimi 1:1 či že ve Východočeském kraji bylo z celkového počtu 20 283 žádostí o nový byt 935 chrudimských.⁸⁶ Taktéž článek uveřejněný v předposledním listopadovém čísle přiblížil tíživou situaci v oblasti investiční výstavby, v projektové připravenosti staveb i v pracovních silách. Nejvýraznější nedostatky přetrvávaly v bytové výstavbě a to zejména ve výstavbě prováděné dodavatelským způsobem. Co se však týkalo výše platů v chrudimském okrese, byl od začátků roku 1968 zaznamenán nebývalý nárůst.⁸⁷

V tomto období se drtivá většina článků zaměřovala na zemědělskou situaci v okrese. Vedle zpráv o provedených sklizních či o uskladnění plodin přinesl Budovatel také zprávy o vzniku hospodářských družstev a o existenci Československé zemědělské společnosti⁸⁸. Jednalo se o společnost, která svojí podstatou navazovala na činnost

⁸⁵ *Místní kultura jde do popředí*, Budovatel, č. 22, 6. listopadu 1968.

⁸⁶ *Jak jsme na tom s byty?* Budovatel, č. 22, 6. listopadu 1968.

⁸⁷ *S plněním plánu jsou potíže*, Budovatel, č. 25, 27. listopadu.

⁸⁸ Československá zemědělská společnost byla celostátní zájmová organizace sdružující odborné pracovníky zemědělství, výživy i dalších oborů, jejichž činnost navazovala na zemědělství. Nejednalo se o politickou, ale o odbornou organizaci. Společnost nepodléhala žádnému svazu ani organizaci s úzce resortními zájmy. Organizace byla začleněna do Ústředí zemědělského a potravinářského výzkumu. Společnost disponovala řádně zvolenými orgány, Ústřední radou ČSZS a národní radou v Praze a Bratislavě a v každém okrese okresní radou. *Československá zemědělská společnost- organizace zemědělských odborníků*, Budovatel, č. 23, 13. listopadu 1968.

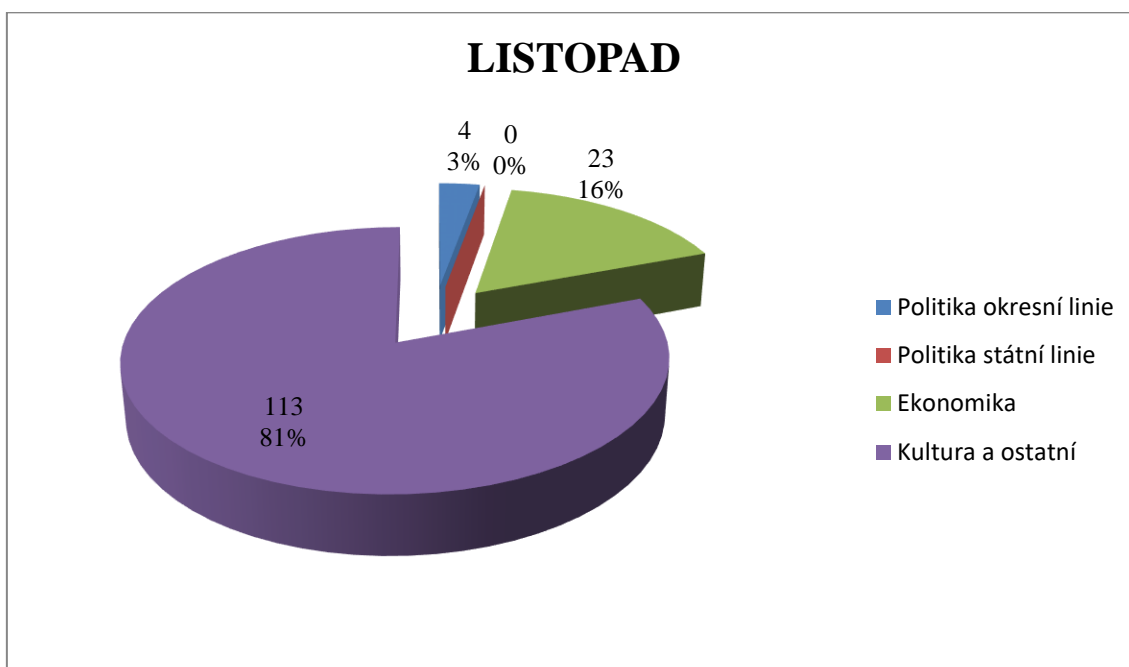
okresních zemědělských lesnických společností. Stanovy společnosti, která vznikla 28. června téhož roku, byly schváleny rozhodnutím 31. října. Toto rozhodnutí obdrželi zástupci společnosti z rukou ministra vnitra. Mezi hlavní úkoly společnosti patřilo sjednocování zemědělských odborníků, hájení jejich zájmů a systematické zavádění nových poznatků vědy a techniky do praxe. K dosažení těchto cílů ČSZS poskytovala členům nejnovější poznatky a výsledky zemědělských či výživových výzkumů, organizovala exkurze a dny techniky doma i v zahraničí apod. Pokud jde o členství ve společnosti, navazovalo na kolektivní členství v Okresní zemědělsko-lesnické společnosti. Práním a cílem společnosti bylo stát se organizátorem zemědělských odborníků v okrese, pracujících buď v družstvech, na státních statcích, v zemědělském školství, potravinářských podnicích, nebo ve službách.⁸⁹

K důležitým událostem měsíce listopadu bezesporu patřilo mj. zastavení vydávání týdeníku Reportér i týdeníku ÚV KSČ Politika. Toto opatření sloužilo jako trest ze strany státního a stranického vedení vůči svazu novinářů, kteří nepřestali projevovat důvěru vedoucím představitelům. Zrušení obou periodik vzbudilo negativní ohlas u řady obyvatel, kteří nesouhlas vyjádřili v mnoha rezolucích. Reakcí aktivu pražské pobočky svazu novinářů bylo prohlášení, ve kterém se vyhradili proti kritice sdělovacích prostředků a ve kterém plně podpořili reformní linii. To, co započalo jako odpor proti omezování sdělovacích prostředků, přerostlo až v potvrzení přímé účasti na veřejném životě a vystoupení proti snahám zlikvidovat demokratickou podstatu polednové reformy.⁹⁰ Zřejmě spíše kvůli obavám z případných protestů i z možné kritiky okresních orgánů, než proto, že by informace o zastavení časopisů nebyla považována za důležitou, se redakce Budovatele rozhodla zprávu o zastavení týdeníků a o vystoupení kulturních představitelů neatisknout.

⁸⁹ Československá zemědělská společnost – organizace zemědělských odborníků, Budovatel, č. 23, 13. listopadu 1968.

⁹⁰ M. BARTA, Pokus o záchranu reformního programu. In: Československo roku 1968. 2. díl: počátky normalizace, s. 34.

Graf 3: Statistika článků v listopadu 1968

2. Vývoj od polistopadového nástupu pozvolné normalizace do dubnového pléna 1969

Přijetím listopadové rezoluce byla de facto zahájena likvidace polednové politiky, i když stále pod zástěrkou její neutuchající realizace. Mimo jiné se v tomto období velice zřetelně ukázalo, že dosavadní jednota uvnitř reformního křídla, společnosti či jednota politických představitelů byla již minulostí. Reformní politika se celkově potýkala s odklonem svých přívrženců, ať už z řad samotných politických představitelů, kteří se pod tlakem okolností, či z vlastních pohnutek přikláněli více na stranu realistů a k sovětskému vidění situace, či z řad veřejnosti, u které si však na počátku období jednotliví vedoucí představitelé KSČ ještě udržovali značnou důvěru. Nezvratné oslabení reformního proudu potvrdil odchod Zdeňka Mlynáře z funkce tajemníka ÚV KSČ, ve které ho nahradil V. Biřak, či přesun pravomoci rozhodování z předsednictva ÚV KSČ na osmičlenný výkonný výbor, reprezentovaného zejména realisty. Pomyslným dovršením snah oslabit reformní skupinu ve vedení KSČ bylo odstranění J. Smrkovského z jeho funkce předsedy vlády v lednu 1969.⁹¹

⁹¹ Ondřej FELCMAN – Jan MERVART, *Rok 1968 v poválečných dějinách Československa II. část, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, s. 256-266.*

2.1. Prosinec

Ani poslední měsíc roku 1968 nezůstal klidným a beze změn. Ačkoliv obyvatelé Československa touto dobou soustředili svoji pozornost jiným směrem než na politickou scénu, ve vysokých politických kruzích nadále probíhala důležitá jednání. Ve dnech 7. – 8. prosince se v Kyjevě sešli představitelé ÚV KSSS Brežněv, Kosygin a Podgornyj se zástupci KSČ. Československá strana byla kromě Dubčeka, Svobody a Černíka reprezentovaná také Husákem a Štrougalem. Zatímco v provádění dalších politických kroků se Dubček stále snažil vytvářet cestu pro polednovou politiku a hledat různé možnosti, kterými by se i přes tlak Moskvy a domácích konzervativců dalo pokračovat v uskutečňování reformních kroků, Husák společně se Štrougalem zastávali variantu co nejrychlejšího splnění sovětských požadavků. Hlavním bodem jednání bylo shrnutí politické situace v Československu zejména po listopadovém plénu ÚV KSČ. Ze slov Dubčeka byla právě na tomto plénu nastolena nová cesta politické linie, která v sobě dokázala spojit na jedné straně kritické ohlasy na negativní jevy předsrpnového vývoje a další pokračováním realizace důležitých rysů polednové politiky na straně druhé. L. Brežněv se na adresu listopadového pléna a jím přijaté rezoluce vyjádřil pozitivně, avšak situace ve straně, její neschopnost ovládat sdělovací prostředky či řádně provádět kádrovou politiku ho nadále znepokojovala. Schůzka v Kyjevě byla významná i z hlediska personálního zastoupení vedení Československa. Na jednání nebyl přizván předseda parlamentu Smrkovský a z Brežněvovy řeči, ve které se mj. nechal slyšet, že „*nebude souhlasit s tím, aby byl v připravovaných federálních orgánech protisovětský člověk*“⁹², bylo zřejmé, že mínil právě předsedu Národního shromáždění.⁹³ Snahy odstranit Smrkovského z čelné politické funkce se tak dostávaly do fáze konkrétních realizací.

Podobně jako v předešlých měsících, autoři se na řádcích Budovatele věnovali více politickým záležitostem regionální povahy než těm celostátním. Do vážné situace se dostávaly místní a městské národní výbory, u kterých se začaly objevovat problémy s fungováním. Prostřednictvím rozhovoru se šesti poslanci MěstNV⁹⁴ přinesly noviny obyvatelům chrudimského okresu k této záležitosti potřebné informace. Hlavními příčinami, které dovedly výbory do kritické fáze, byla neúčast poslanců na plenárních

⁹² M. BÁRTA, *Pokus o záchranu reformního programu*. In: *Československo roku 1968*. 2. díl: počátky normalizace, s. 35.

⁹³ *Tamtéž*, s. 35; V. MENCL aj., *Osm měsíců pražského jara 1968*, s. 211.

⁹⁴ Členové rady MěstNV Drahuše Poullová a Jaromír Mudroch; členové jednotlivých komisí Zdena Hyhlíková, Stanislav Plíšek, Karel Pospíšil, František Koreček; předseda komise výstavby Jiří Ort.

zasedáních a neplnění jejich povinností. Termín nových voleb nebyl doposud znám a počet poslanců ochotných setrvat nadále ve svých funkcích se snižoval. Autora článku Ladislava Štolfu⁹⁵ zajímalo, co bylo příčinou těchto neúčastí a neplnění povinností; jak byli poslanci se svojí funkcí spokojeni a zda jim funkce umožňovala uplatňovat jejich názory. V oblasti realizace řešení problémů se respondenti ve svých odpovědích vyjadřovali k uplatňování svých myšlenek a návrhů negativně, a to zejména z důvodu, že návrhy na řešení těchto problémů nebyly povolanými orgány, samotnými MěstNV či vyššími NV, vyslyšeny či projednány. Nemožnost stýkat se s voliči z důvodu nekonání občanských schůzí k vyřešení daného stavu taktéž nepřispívala. Pro zlepšení celkové situace poslanci navrhli, aby MěstNV při prosazování požadavků zvýšil svou průbojnost, aby byli vybíráni takoví poslanci, kteří budou schopni se vyjádřit a aby se zlepšilo plánování úkolů na základě předchozího soustředění a zhodnocení požadavků a následného stanovení jejich pořadí. Mezi dalšími návrhy zaznělo, aby se národní výbor zabýval realizovatelnými usneseními a při schválení nových zrušil předešlé, nebo aby byl přijat dlouhodobý plán rozvoje města, jehož dílčí úkoly by byly plněny podle stupně důležitosti. Mezi nejpálčivější problémy poslanci zařadili bytovou výstavbu, potřebu sladit územní plány s plány jednotlivých podniků a zlepšit spolupráci mezi národními podniky a MěstNV s cílem vzájemné výpomoci. V celkovém zhodnocení spolupráce ONV a MěstNV zazněla vůči ONV stížnost na nedostačující pomoc, což bylo o to horší, že se ONV nacházelo přímo v městě Chrudim.⁹⁶

V návaznosti na výsledky listopadového pléna ÚV KSČ zasedalo 13. prosince 1968 plénum OV KSČ s cílem zhodnotit dosavadní průběh a výsledky realizace akčního plánu okresní stranické organizace i jeho další rozvoj. Během diskuze, do které přispělo celkem 13 členů OV KSČ, bylo potvrzeno, že akční program OV KSČ, který přijala mimořádná okresní konference, nebyl v rozporu se závěry listopadového pléna ÚV KSČ a bylo možné ho realizovat na všech stupních stranické práce v okrese.⁹⁷ Téma listopadového pléna se objevilo ještě v jednom článku, který od samotného konání schůze ÚV KSČ vyšel s měsíční prodlevou. Ačkoliv nadpis článku i první otázka, kterou autor oběma respondentům⁹⁸ položil, slibovaly konkrétní informace o realizaci

⁹⁵ Toho času šéfredaktor Budovatele.

⁹⁶ *K problémům práce Městského národního výboru v Chrudimi. Rozhodovat znamená znát a být v neustálém styku s voliči*, Budovatel, č. 27, 11. prosince 1968.

⁹⁷ *Zasedalo plénum OV KSČ, Tamtéž.*

⁹⁸ Předseda ZO KSČ Slatiňany Jiří Kacafírek, člen výboru František Bulíček.

listopadové rezoluce, obsah článku žádná fakta neposkytl. Článek, který se v tomto měsíci zdál být jediným příspěvkem reflektující celostátní událost, i když s minimem informací, se ukázal být téměř nepodstatným. V odpovědích respondentů na otázku autora, jakým způsobem měla být listopadová rezoluce uvedena v život, zaznělo, že rezoluce byla projednána na členské schůzi, která byla provázena vysokou neúčastí. S tou se počítalo i na dalších schůzích, na kterých měli být s výsledky jednání seznámeni ostatní členové. Důvody takto vzniklé situace spatřoval Bulíček v nezájmu členů a v roztříštěnosti pracovišť. V závěru J. Kacafírek upozornil na neefektivní způsob provádění současné politiky; *„I když dostaneme informace, nelze každý týden svolávat schůzku. Tak, jak se dělá politika teď, nelze očekávat, že se něco změní. Už je nejvyšší čas skončit s rezolucemi a začít opravdu dělat.“*⁹⁹

Z významnějších událostí, které se na okrese udály v oblasti kultury, bylo ustanovení nového svazu mládeže českomoravského venkova s názvem Juvena, který si za hlavní cíle vytyčil rozvíjení a uspokojování zájmů a potřeb mladých lidí z vesnic, a to jak v oblasti volného času, tak i v oblasti sociální a politické. To, že Juvena nechtěla být pouze druhořadou organizací, dokazovaly body v jejím programu; *„Ve svém programu, který si Juvena dala, chce úzce spolupracovat se všemi organizacemi sdruženými v Národní frontě, podílet se na všech rozhodnutích, která se dotýkají vesnické a zemědělské mládeže. Jako samostatná organizace chce mít právo předkládat přímo České národní radě a NS návrhy zákonů, které by sloužily ku prospěchu mladým lidem.“* Sdružení se taktéž neopomnělo zabývat palčivou oblastí, kterou byl problém s byty. Juvena chtěla pomoci řešit bytovou otázku mládeže zejména poskytnutím půjček a výhodných slev. Vedle bytů se chtěl svaz angažovat i v pracovních podmínkách, ve kterých bylo v jeho zájmu řešit pracovní doby a umožnění práce i v zimním období.¹⁰⁰

O každodenních událostech otisklo první prosincové číslo článku zabývající se vývojem zaměstnanosti, kde se čtenář mohl například dočíst, že nejvíce obyvatel v té době pracovalo v oblasti průmyslu a stavebnictví (52,3%), že průměrný věk pracovníků v zemědělství byl v roce 1967 48,2 let, či že se podařilo rozmístit plný počet patnáctiletého dorostu. V závěru článku autor uvedl, že výše zmíněná statistika ukázala, že v okrese nebyl dostatek pracovních příležitostí a jejich struktura nevyhovovala požadavkům pracujících.

⁹⁹ *Listopadovou rezoluci uvádějí v život*, Budovatel, č. 28, 18. prosince 1968.

¹⁰⁰ *JUVENA se představuje*, Budovatel č. 28, 4. prosince 1968.

Závěr roku 1968 s sebou přinesl speciální dvoudílné vydání Budovatele. Na prvních čtyřech stranách byly tradičně otištěny články a reportáže týkající se kultury, ekonomiky, běžného života (např. bydlení, houbaření apod.) a samozřejmě sportu. Politické záležitosti byly ve vydání omezeny téměř na minimum. K posledním zprávám tohoto zaměření patřil článek informující čtenáře o plenárním zasedání OV Svazu československo-sovětského přátelství, rozšířené o zástupce odboček, které proběhlo počátkem prosince. Vedoucí okresní orgán SČSP se za přítomnosti zástupců ÚV SČSP a zástupců OV KSČ na jednání zabýval budoucím politickým vývojem v okrese a po jednání se usnesl následovně: „*Zasedání přijalo jasný cíl, stát jako jedna z masových politických organizací pevně za dnešním vedením KSČ a státu. Plnit akční program KSČ a nadále uskutečňovat přátelství s těmi, kteří i dnes po přátelství a jeho utužování volají.*“¹⁰¹ Po čtyřech měsících plných pocitů zrady a nespravedlnosti vůči sovětskému státu i ostatním zemím Varšavské smlouvy se pravděpodobně poprvé objevila výzva k obnovení a prohloubení takových vztahů, které byly srpnovou okupací zpřetrhány. Výsledným stanoviskem dal ve skutečnosti svaz znát svůj příklon na stranu konzervativních sil, které touto dobou ve vedení státu i KSČ již získaly převahu. Rada ONV využila řádků v novinách k poděkování všem obyvatelům¹⁰², kteří se zasloužili o dobré výsledky ve všech oblastech činnosti a poslancům MNV, MěstNV, ONV, KNV za obětavou práci v mimořádně dlouhém volebním období.¹⁰³

Okresní politickou situaci v roce 1968 uzavřel článek o situaci v MěstNV Chrudim, který svým obsahem reagoval na článek otištěný v jednom z předešlých prosincových vydání. Josef Felt, předseda MěstNV Chrudim, v úvodu ocenil, že se Budovatel této problematice věnoval, protože zejména v otevřené diskuzi, kterou článek vyprovokoval, bylo možné řadu problémů vyřešit a objasnit. Problémy, které v působení národních výborů Felt spatřoval a které se v průběhu času znatelně navršily, byly způsobené zejména byrokratickým řízením, jejich malou pravomocí a ekonomickou závislostí. Nejpálčivěji se tato tíživá situace projevovala ve financování městských zakázek, jako byla např. oprava I. základní devítileté školy, která probíhala již čtvrtým rokem, oprava Mydlářova domu, trvající 12 let, či pomalá výstavba bytů pro potřeby národního výboru. Osamostatnění a ekonomická nezávislost u městských

¹⁰¹ *I nadále rozvíjet přátelství*, Budovatel, č. 29.–30., 22. prosince 1968.

¹⁰² Dělníkům, technikům, pracovníkům státních statků, dopravcům, učitelům a kulturním pracovníkům, zdravotníkům, pracovníkům obchodu a služeb i všem ostatním občanům v okrese, kteří se jakýmkoliv způsobem podíleli na plnění úkolů.

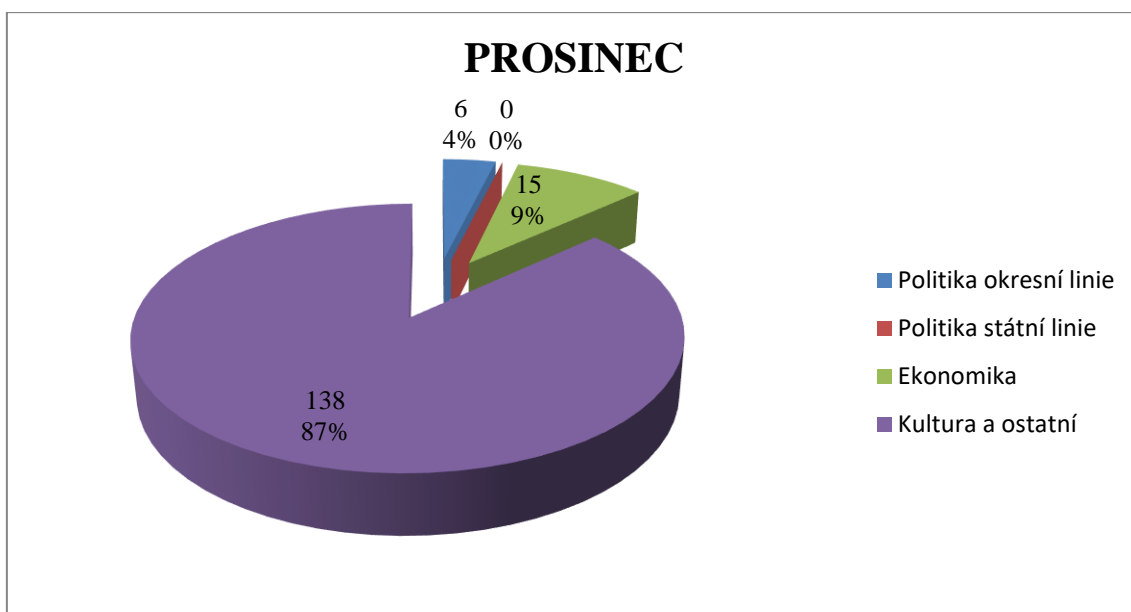
¹⁰³ *Díky vám, drazí občané*, Budovatel č. 29–30, 22. prosince 1968.

národních výborů tak, jak byly naznačeny v polednovém vývoji, nedospěly až k tomuto cíli. V budoucnu však podle Felty mělo ke zvýšení pravomocí a ekonomické nezávislosti městských národních výborů dojít. Předseda MěstNV Chrudim také podotkl, že nedostatek vysoce kvalifikovaných pracovníků, kteří ještě donedávna upřednostňovali práci v závodech kvůli lepším platovým podmínkám, celé situaci ve výborech rozhodně nepřispěl. Poněvadž tito lidé ve fungování výborů chyběli, bylo zřejmé, že práce a celkové vyřizování agendy tím bylo zpomaleny; *„Aparát, který je nejbližší lidem, a to aparát městského národního výboru, by měl být co do počtu dostatečný, vysoce kvalifikovaný a úměrný úkolům a potřebám dostatečně zaplacený.“* Na adresu plenárních zasedání, která musela být pro nízkou účast dokonce třikrát v roce 1968 odložena, se vyjádřil sporadicky; *„plenární zasedání byla řádně připravována a vždycky splnila úkol, který měla řešit“*. Uváděné důvody poslanců pro jejich nepřilíš zodpovědné plnění povinností byly různé, např. tragické srpnové události, nevhodně volená hodina zahájení, malá pravomoc národních výborů či fakt, že na jaře 1968 mělo dojít k ukončení volebního období apod. Skutečný problém však Felt spatřoval v intenzitě spolupráce s poslanci vyšších orgánů až po Národní shromáždění, která byla dle jeho názoru nedostačující. Chyba však pramenila z netečnosti poslanců MěstNV, nikoliv vyšších orgánů; *„Mohli jsme poslance vyšších orgánů volat, seznamovat je s našimi problémy a žádat je o pomoc. To jsme neudělali.“* Ve výsledku zhodnotil Felt spolupráci mezi MěstNV a ONV, na rozdíl od předešlého článku, poměrně kladně: *„Co bylo v možnostech a silách okresu, byla pomoc městskému národnímu výboru poskytnuta a lze říci, že se situace dále v podstatě zlepšila zvláště v letošním roce.“* Příští zasedání rady MěstNV mělo v plánu projednat chyby a nedostatky v práci pléna, rady a komisí, aparátu i občanských komisí a hledat způsoby jejich řešení.¹⁰⁴

Druhou část novin tvořila speciální silvestrovská příloha nazvaná *Smějeme se se Silvestrem*. K odlehčení celkové situace a podpoření veselé atmosféry doprovázející příchod nového roku přinesla tato příloha mnoho vtipů, groteskních historek a karikatur. Politický podtón u vtipů a karikatur se vyskytoval velice omezeně.

¹⁰⁴ *Ještě k problémům práce MěstNV v Chrudimi*, Budovatel, č. 29–30, 22. prosince 1968.

Graf 4: Statistika článku v prosinci 1968

2.2. První měsíce roku 1969: leden a únor

Do nového roku 1969 vstoupilo Československo jako federativní stát Čechů a Slováků. Ústavní zákon o federativním uspořádání z 27. října 1968 tak rozhodl o vytvoření dvou rovnoprávných a samostatných subjektů v rámci společné federace. Společná politika obou států se soustředila na zahraniční politiku, obranu země, federální státní rezervy, federální zákonodárství, kontrolu federálních orgánů a ochranu federální ústavnosti. Federální rozměr měla také oblast vnitřní bezpečnosti, za níž vedle národních ministerstev odpovídalo federální ministerstvo vnitra. Každý z národních států měl vlastní zákonodárný orgán národní radu, společným zákonodárným orgánem se stal dvoukomorový federální parlament, tvořený Sněmovnou lidu a Sněmovnou národů. Pro slovenský národ došlo tímto aktem k dlouho očekávanému zadostiučinění v otázkách státoprávní svébytnosti a rovnoprávnosti. Nové uspořádání tak bylo Slovenskem, které po dlouhá léta trpělo pražským centralismem, vyzdvihoáno a oslavováno. V projevu G. Husáka pro rozhlas a televizi zaznělo: „*Pro slovenský národ je to historická situace, historická chvíle, kdy ... po padesáti letech existence československého státu se bude moci poprvé v plné míře jako celek uplatnit v našem státě jako rovnocenný partner.*“¹⁰⁵ Předsedou Federálního shromáždění byl zvolen nikoli Josef Smrkovský, ale slovenský politik a vysokoškolský učitel, právník profesor Petr Colotka. Z hlediska kremelských snah a intencí, které směřovaly k odstranění osob spojených s reformami Pražského jara ze tří nejvyšších státních funkcí, bylo rozhodnutí, že dosavadní předseda NS Smrkovský neobsadí funkci předsedy Federálního shromáždění, jednoznačným úspěchem. Smrkovský však stanul jako dosavadní předseda Národního shromáždění v čele Sněmovny lidu a tím se stal prvním místopředsedou Federálního shromáždění.¹⁰⁶ Ačkoliv snahy o udržení Smrkovského v přední politické linii a snahy o jeho zvolení předsedou Federálního shromáždění byly z řad obyvatel značné, Budovatel žádnou zprávu o řadě rezolucí, závodních shromážděních, schůzích, možnostech dělnických stávek či podpoře sdělovacích prostředků nepřinesl.

Situace ve společnosti zůstávala nadále napjatá a vyhlídky na zlepšení byly v nedohlednu. Obyvatelé v obavách pozorovali, jak se reformně orientovaní političtí představitelé odkláněli od svých původních postojů, a jak na vlivu znovu postupně

¹⁰⁵ Citováno podle M. BÁRTA, *Pokus o záchranu reformního programu*. In: Československo roku 1968. 2. díl: Počátky normalizace, s. 18.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 18.

nabývaly konzervativní síly. Ve straně docházelo stále častěji k politické kolaboraci, mnozí reformisté z důvodu strachu podléhali tlaku vyvíjeným prosovětsky smýšlejícím křídlem. Čím dál zřetelněji bylo jisté, že v polednovém vývoji nebude možné pokračovat ani za omezených podmínek. Špatná informovanost už jen dokreslovala celkovou atmosféru nejistoty. Ačkoliv situace nebyla perspektivní, řada obyvatel nadále projevovala důvěru představitelům, spojených s reformním procesem, i když ideová jednotnost těchto osob již byla minulostí. Důkazy o tom, že lidem osud Československa nebyl lhostejný, že se chtěli na politickém vývoji podílet a že nesouhlasili se stávající politickou situací, přinášely osoby, které byly ochotné obětovat sami sebe. Cílem těchto ojedinělých činů bylo pokusit se upozornit na přetrvávající špatný stav ve společnosti a vyburcovat občany i politické představitele k vyvinutí většího úsilí s úmyslem tento stav změnit. Tzv. hořící pochodně představovaly vzepětí snahy zvrátit okupační realitu a bojovat proti beznaději. Nejznámějším činem tohoto druhu bylo sebeobětování se Jana Palacha¹⁰⁷, který se 16. ledna 1969 zapálil u Národního muzea v Praze a následně o tři dny později svým zraněním podlehl. Jeho kolegové z filozofické fakulty obvinili z tohoto činu vedení země a prohlásili: „*Obáváme se, že za těchto okolností definitivně mizí naše naděje, že kdykoli v budoucnu najdeme s tímto vedením společný jazyk.*“¹⁰⁸ K tomuto úmrtí se Budovatel vyjádřil sporadicky. Zmínka o jeho smrti byla součástí článku, který se pozastavil nad jinými způsoby obyvatel Československa, jak vyburcovat národ z pasivity a letargie. Jednalo se o držení hladovky studenty a dělníky. Autor článku Zdeněk Mimra, který byl pracovníkem OV KSČ, podotkl, že i v chrudimském okrese existovali lidé, kteří tyto činy odsuzovali a bagatelizovali za cílem dokázat, že se jednalo o činy extrémních pravicových sil. Na základě znalosti těchto lidí se Mimra vyjádřil, že jim podobné aktivity nedoporučuje, jelikož jejich činy nebyly na rozdíl od studentů vedeny čistými a vznešenými ideály, mravními kvalitami a potřebnou úrovní intelektu.¹⁰⁹

Opětovný nástup pracovníků a funkcionářů ONV do práce po Novém roce se pro předsedu ONV Antonína Balcara stal příležitostí k pronesení proslovu. Vedle shrnutí minulého roku, který podle jeho slov zasáhl každého občana Československa, se Balcar zabýval činností výborů. Tu v uplynulém kritickém období zhodnotil jako stabilizační, čímž národní výbory dokázaly, že instituce nemají člověka převyšovat, ale

¹⁰⁷ Student Filozofické fakulty Karlovy univerzity.

¹⁰⁸ M. BÁRTA, *Pokus o záchranu reformního programu*. In: Československo roku 1968. 2. díl: počátky normalizace, s. 44.

¹⁰⁹ *Hladovka i v našem okrese?* Budovatel, č. 4, roč. 20., 29. ledna 1969.

sloužit mu. Oproti tomu byla však v této době činnost národních výborů podrobena kritice obyvatel, kteří viděli nedostatky v práci jejich příslušníků a mizivou šanci na zlepšení. Úkolem národních výborů proto bylo znovu získat důvěru a podporu lidí. K tomu bylo zapotřebí dobře plnit veškeré úkoly, což bylo vázáno na získání finanční, právní a ekonomické samostatnosti. Důležitý předpoklad představovalo také zvýšení informovanosti lidí v otázkách státní správy, její přiblížení občanům a modernizaci. Do budoucna mělo být stěžejním zapracovat na rozvoji okresu zejména v investiční činnosti a celkově tak vytvořit lidem lepší životní podmínky. Téma polednové politiky nezůstalo předsedou ONV bez zmínky. Balcar na základě početných obav obyvatel o úplné vymizení této tendence uznal, že existují snahy o znovunastolení kabinetní politiky. Z toho důvodu bylo v daných chvílích více než nutné zachovat jednotu a podporovat i nadále symboly obrodného procesu – Svobodu, Dubčeka, Černíka a Smrkovského.¹¹⁰ Tendence upínat veškeré snahy a naděje k této skupince představitelů obrodného procesu zůstávala i nadále velice častým jevem. Ve skutečnosti však tato čtveřice již v politické linii nepostupovala shodně a Svoboda s Černíkem se zařadili mezi skupinu realistů. Smrkovský a Dubček se stali trnem v oku sovětských představitelů a k jejich odstranění SSSR vynaložilo značné úsilí, které v obou případech nakonec přineslo kladné výsledky.

K událostem uplynulého roku se ve svém zamyšlení také vrátil Rudolf Květenský, předseda MNV Skutíčko. Jako každého občana Československa i jeho se události roku 1968 hluboce dotkly. Vstup do nového roku však dal podle jeho názoru každému příležitost k zhodnocení vlastních dobrých i špatných skutků a posouzení toho, co dotyčný udělal pro sebe či celou společnost. V roce 1968 se u občanů promítlo, jakým kdo disponuje vlasteneckým cítěním, jak má kdo rád své bližní a všechny ostatní. Důležitou hodnotou, která se během polednového a srpnového vývoje zrodila, byla jednotu, kterou bylo potřeba za každou cenu udržet i nadále. V tomto ohledu bylo u každého žádoucí vyvarovat se chyb, kterých se v minulém období dopustil, a naopak pokračovat v tom, co bylo prospěšné a dobré.¹¹¹ Zcela obdobný příspěvek od stejného autora otiskly noviny i v dalším měsíci, ve kterém Květenský pro změnu nabádal každého občana, kterému nebyl osud naší země lhostejný, aby sám sobě položil otázky: *„Splnili jsme všechno to, co jsme si v polednovém období slíbili? Zůstali jsme věrni těm nejkrásnějším ideálům, které se zrodily po Lednu? Čistě opravdové demokracii a*

¹¹⁰ *Národní výbory – stabilizační činitel*, Budovatel, č. 1, roč. 20, 6. ledna 1969.

¹¹¹ *Na prahu roku 1969*, Budovatel, č. 2, ročník 20., 6. ledna 1969.

humánnímu socialismu s lidskou tváří? Zůstali jsme věrni velkým vůdcům v čele s naším milovaným prezidentem Ludvíkem Svobodou?“ Podle autora byla odpověď na většinu otázek kladná. O to více ho ale mrzelo, že se i nadále našli lidé neuznávající obrodný proces, kteří osočovali představitele spojené s reformním proudem a kteří tak vnášeli neklid do veřejného života. Úvahu i Květenský uzavřel proklamací důvěry vládě a vedoucím osobám československé republiky.¹¹²

Po měsíci došlo k opětovnému zabývání se problematikou fungování MěstNV Chrudim, jelikož neuspokojivá situace kolem tohoto výboru přetrvávala i nadále. V článku s názvem „*O jasnější výhled*“ autor připomněl nedostatky orgánu tak, jak byly popsány v prosincovém vydání Budovatele předsedou městského národního výboru Josefem Feltou. Felta upozornil na problémy, se kterými se v té době MěstNV potýkal a ačkoli tehdy nebylo možné, aby výbor problémy vyřešil sám, přislíbil alespoň podrobnou analýzu práce národního výboru, jeho chyb a nedostatků. Tento záměr autor považoval sice za předpoklad umožňující dostat se z dosavadního tápání, avšak samotný předpoklad podle něho nestačil. „*K němu musíme dostat výhled, nějaký třeba minimální plán a program, a protože jak říká Svatopluk Čech: „I malý čin je více než pouhé řeči,“ musíme našim voličům ukázat činy.*“ Osud Chrudimi jako okresního města neměl podle autora zůstat pouze na bedrech MěstNV, ale měl se o něj zajímat také ONV, KNV a podniky ve městě.¹¹³

Leden se stal měsícem oslav 45. výročí úmrtí V. I. Lenina. Novinové číslo z 22. ledna 1969 u této příležitosti otisklo vzpomínku na nezapomenutelného představitele komunistického režimu. Článek bez jakýchkoliv pochyb označil Lenina za jednu z nejvýznamnějších osobností tehdejší epochy, která svým dílem dosud přežívala v rozvíjejícím se světovém revolučním hnutí, v postupu socialismu i komunismu. Pro dělnickou třídu byl tím hlavním mužem, který našel odpovědi na všechny stěžejní otázky. „*Život V. I. Lenina je skvělým vzorem obětavé služby lidstvu. Celý jeho život byl zasvěcen jedinému velikému a ušlechtilému cíli – osvobození pracujících od jakéhokoliv útisku, boji za socialismus a komunismus.*“ Byly to právě jeho ideje, které pracující inspirovaly a vedly k boji proti útlaku, k vybudování společnosti zakládající se na zásadách spravedlnosti, rovnosti a svobodném rozvoji, a proto autor kvalifikuje tyto ideje jako nesmrtelné. Marxistické teorii a metodě se proto měl učit každý člen strany a stejně tak si měl osvojovat pozitivní lidské vlastnosti, neboť vedle vlastností, které

¹¹² *Věrnost za věrnost*, Budovatel, č. 2, ročník 20., 6. ledna 1969.

¹¹³ *O jasnější výhled*, Budovatel, č. 2, ročník 20., 6. ledna 1969.

z Lenina dělaly skvělého teoretika a vůdce revolučního hnutí disponoval také skromností a prostostí. Lid byl pro něj vším, cítil se s ním spjat, a proto za jeho zájmy bojoval. Pro své zásluhy podle autora zůstane „*v myslích i srdcích pracujícího lidu celého světa navždy jako nesmrtelný teoretik, tribun lidu i člověk*“.¹¹⁴

První dva měsíce roku byly příhodné pro řadu schůzí a v lednu mj. došlo na přípravu výročních členských schůzí základních organizací KSČ v okrese. Na toto téma byl redakcí Budovatele dotazován pracovník OV KSČ Doležal. Cílem redaktora bylo zjistit, čím se budou schůze zabývat, co od těchto schůzí očekával OV KSČ, jaká opatření tento orgán přijal pro dobrý průběh schůzí a jestli se v rámci těchto schůzí měly objevit nějaké novinky. V odpovědích Doležala zaznělo, že členské schůze se měly sejít, aby objektivně a všestranně zhodnotily práci svých organizací a vytyčily úkoly pro další rok, a to na základě usnesení listopadového a prosincového zasedání ÚV KSČ. „*Domnívám se, že by výroční členské schůze měly být počátkem toho, abychom v okrese a v základních organizacích nezůstávali u projednávání jen celostátních problémů a informací,*“ vyjádřil se dotazovaný. Nejdůležitějším úkolem proto bylo politiku v duchu polednových tendencí realizovat, a ne pouze diskutovat, zda je v silách ZO KSČ tyto snahy uskutečňovat. „*Podle mého názoru je největší nebezpečí pro pozitivní rysy polednové politiky planá diskuze, znamenající fakticky jen aktivitu ve slovech, ale pasivitu činů.*“ Z tohoto důvodu měly být programové plány vytvořeny na první půlrok 1969 a to tak, aby se věnovaly nejpálčivějším otázkám. Na otázku, jak hodlal OV KSČ zabezpečit klidný průběh schůzí, Doležal odpověděl, že z hlediska příprav a přijímání různých opatření se od počátku ledna scházely aktivity předsedů organizací a aktivistů OV KSČ, na kterých byli účastníci seznámeni se současnou politickou situací a zároveň i s metodikou příprav schůzí zejména z hlediska postupu v kádrových záležitostech, ve zpracování zpráv či programů. Pro případnou pomoc měli být zástupcům ZO KSČ k dispozici funkcionáři a pracovníci OV KSČ a Zpravodaj OV KSČ, obsahující kromě řady informací i plány OV KSČ a předsednictva ÚV KSČ na 1. pololetí. Za zcela zásadní v záležitosti přípravy schůzí považoval Doležal plné převzetí zodpovědnosti za konání schůze výbory a předsedy ZO stejně jako osobní účast zástupců OV KSČ – členů voleného orgánu, pracovníků aparátu OV a dalšího aktivu. V poslední části rozhovoru Doležal nastínil další úkoly, které KSČ bude muset řešit. Největší důraz měl být kladen na utužování jednoty strany projevující se v činech a akcích. „*Základem*

¹¹⁴ *Leninismus–věčně živý*, Budovatel, č. 3, ročník 20., 23. leden 1969.

sjednocování je již zmíněná rezoluce listopadového pléna ÚV KSČ. K její realizaci nutno přistoupit komplexně a nevybírat si z ní jen to, co by se komu hodilo.“ Určitou novinkou v oblasti voleb výborů bylo oproti minulým rokům tajné hlasování, které představovalo prohloubení demokracie. Na volby se výbory ZO KSČ měly kádrově připravit právě proto, že předvolební schvalování návrhů na předsedy základních organizací KSČ nadřízeným stranickým orgánem již nebylo prováděno. Veškeré schůze měly proběhnout mezi 15. lednem a 31. březnem 1969 a podle Doležala bylo nežádoucí schůze příliš uspěchat stejně jako je odkládat.¹¹⁵ Co se dalších schůzí týká, za poměrně nízké účasti proběhla 16. ledna v národním podniku Elektro-Praga Hlinsko všeplenární schůze komunistů základního závodu. Vedoucí tajemník OV KSČ František Kubelka podal zprávu o aktuálních otázkách stranické politiky. Jak autor článku uvedl, schůze proběhla v poklidu a projednávané záležitosti a informace byly velice užitečné. Po schůzi následovala neformální beseda, při níž pokračovala diskuse o aktuálních politických otázkách.¹¹⁶ O den později, tj. 17. ledna 1969, se uskutečnilo plenární zasedání Okresní mírové rady v Chrudimi, které ujednalo program práce na první pololetí téhož roku. Hlavní náplň práce rady spočívala v organizaci akcí, jejichž posláním bylo zdůrazňovat potřebu míru a pokoje jak v Československu, tak i po celém světě.¹¹⁷ V únoru k jednacím stolům zasedly také ženy. V Chrudimi se sešlo plénum OV Českého svazu žen s cílem seznámit přítomné s výsledky sjezdu ČSŽ, projednat přípravy oslav MDŽ či vyřešit problematiku ve sféře sociální politiky. U této příležitosti členky ČSŽ odeslaly dopis manželce prezidenta republiky, Ireně Svobodové. V dopise vyjádřily své poděkování za péči, kterou ženskému hnutí poskytovala a dále vyjádřily poděkování i samotnému prezidentu, za dobré vykonávání jeho poslání. Přislíbily maximální úsilí v plnění podstaty rezoluce listopadového pléna ÚV KSČ a vládního prohlášení federální a národní vlády.¹¹⁸ Následující únorové číslo zveřejnilo odpověď Ireny Svobodové, ve které poděkovala za pozdravy a vyjádřila potěšení nad příslibem žen o naplnění rezolucí a vládních prohlášení ve své práci.¹¹⁹

Poslední lednové vydání otisklo výňatek z projevu prezidenta Svobody, proneseného 20. ledna 1969. Svoboda se ve své řeči dotkl mj. oblasti tiskovin, přesněji letáků, které se nebezpečně šíří a které napadají jeho vlastní osobu. „*Z různých stran se*

¹¹⁵ *Před výročními členskými schůzemi ZO KSČ*, Budovatel, č. 3, ročník 20., 22. leden 1969.

¹¹⁶ *Všeplenárka v EPH*, Budovatel, č. 4, ročník 20., 29. leden 1969.

¹¹⁷ *Zasedala okresní mírová rada*, Budovatel, č. 3, ročník 20., 23. leden 1969.

¹¹⁸ *Ženy sněmovaly; Dopis paní Ireně Svobodové*, Budovatel, č. 7, roč. 20., 15. února 1969.

¹¹⁹ *Odpověď soudružky Ireny Svobodové*, Budovatel, č. 8, roč. 20, 26. února 1969.

šíří tiskoviny a letáky – týkající se mimo jiné i mé osoby – které vás mají oklamat, vyvolat různé pochyby i panické nálady. Nevěřte jim a odmítejte je!“ Tato část projevu posloužila Antonínu Balcarovi k tomu, aby se i on sám k této problematice vyjádřil. Taktéž on od srpna 1968 obdržel řadu tiskovin, které byly ve zdrcující většině anonymní a svým obsahem poškozovaly pověst významných politických osob, např. Smrkovského, Dubčeka apod. Autor článku však těmto projevům nepřikládal velkou váhu a vůči zmíněným představitelům KSČ projevil důvěru a obdiv pro jejich práci od počátku roku 1968. I přes to, že drtivá většina letáků nechávala Balcara netečným v jakékoliv akci, ke které nabádaly a k žádným se ani doposud veřejně nevyjadřoval, poslední leták nedokázal přejít bez reakce. Jednalo se o leták plný pomluv a útoků na osobu Dubčeka. Balcar se v rámci své reakce na leták dotázal samotného autora, kde získal důkazy ke svým argumentům, kterými v textu pomlouval prvního tajemníka, např. že byl Dubček na fotbalu nebo na honu, když byl nejvíce potřeba, že Dubček prováděl protisovětskou politiku a získával pro ni Biľaka a Kadára či z jakého důvodu autor napadl Dubčekovu rodinu. Ve všech bodech Balcar argumentoval v Dubčekův prospěch a snažil se tyto pomluvy vyvrátit, což jen potvrzuje domněnku, že A. Balcar i na počátku roku 1969, kdy jakékoliv vyhlídky na pokračování v polednovém vývoji a na uskutečňování reformy byly realitě vzdáleny, patřil nadále k přesvědčeným reformátorům, kteří závěry listopadového pléna ÚV KSČ chápali jako pokračování reformní politiky, pouze v mírnější podobě a v nových, ztížených podmínkách. V závěru článku důrazně upozornil, že takovýmto pamfletům nevěří a odmítá je.¹²⁰ O měsíc později se v novinách objevil příspěvek od pplk. Juliuse Petříka s velice podobným obsahem. Petříkovi se do rukou dostal leták, jenž údajně obsahoval projev prezidenta Svobody, učiněný na stranickém aktivu ve Škodovce v Plzni v září 1968. Petřík poznamenal, že pokud se opravdu jednalo o řeč, kterou pronesl prezident republiky, znamenalo to, že Svoboda zastával naprosto protichůdné názory než většina lidu. Z tohoto důvodu Petřík leták zaslal přímo prezidentu republiky s prosbou o vysvětlení. Z vojenské kanceláře prezidenta republiky přišla odpověď, že obsah letáku neodpovídá skutečnosti a jednalo se tudíž o výmysl. Petřík se dále snažil odpovědět na otázku, kdo jsou ti, kteří usilují o rozvrácení jednoty Československa. Podle jeho názoru se jednalo o lidi, kteří takovéto letáky vyráběli, kteří je šířili, kteří tvrdili, že kvůli cenzuře se pravdivé projevy museli k lidem dostat touto cestou, či osoby, které

¹²⁰ *Odmítám štvavé letáky*, Budovatel, č. 4, ročník 20., 29. ledna 1969.

argumentovali více ilegálními tiskovinami než těmi oficiálními. Petřík toto sdělení uzavřel s tím, že takovéto akce jsou největším nebezpečím pro klid a pořádek v republice.¹²¹

Dne 4. února proběhlo v Chrudimi jednání OV ČSS. Projednávaným tématem byla současná vnitropolitická situace. Ve svých stanoviscích, které výbor zaujal, vyjádřil svoji nelibost vůči části diskusního příspěvku Vasilu Biřáka ze zasedání Federálního shromáždění. Ten v něm mj. uvedl, že na základě zkušenosti, kterou naše země v nedávném vývoji nabyla, by napodruhé nechyběla odvaha použít násilí proti každému, kdo by usiloval o rozvrat. Podle OV ČSS nemělo být v otázce porušování zákonů řešením užití síly, ale zákonné potrestání. Negativní postoj zaujal výbor také k výroku Viléma Nového¹²², který označil smrt Jana Palacha jako výsledek machinací západních mocností. Způsob hodnocení celé situace tak, jak ji provedl V. Nový, se svojí podobou vracel do 50. let, tedy do období, ve kterém docházelo k neobjektivním, vykonstruovaným a tragickým procesům. Návrat k těmto praktikám se dle výboru nesměl opakovat. Na závěr celé zprávy předsednictvo OV ČSS požádalo o brzké vypsaní voleb do všech zastupitelských orgánů.¹²³

Ačkoliv zákon o rehabilitacích 82/1968¹²⁴ byl Národním shromážděním přijat již na konci června 1968, záležitostem spojených s touto problematikou se Budovatel poprvé věnoval až v prvním únorovém čísle následujícího roku. Autora článku zajímalo, na jakých principech okresní rehabilitační poradna a okresní rehabilitační komise OV NF fungovaly. Jak komise, tak poradna byly zřízeny na základě výše zmíněného zákona. JUDr. Vladimír Vykydal, předseda rehabilitační poradny, prostřednictvím článku uvedl, že veškeré rehabilitační kroky v okrese byly zahájeny již 1. listopadu 1968, avšak ještě dalšího půl měsíce zůstala činnost komise i poradny ze strany obyvatel zcela opomenuta. Spravedlivý postup obou složek měl zajišťovat Svaz protifašistických bojovníků. Velký počet žádostí ze strany obyvatel, tj. celá třetina, se týkal nápravy křivd spáchaných v zemědělství, zejména navrácení osobního vlastnictví v podobě obytných částí hospodářských stavení. Poradně a komisi byly v těchto záležitostech nápomocny národní výbory, které například nepřidělovaly volné byty, dokud nebylo o rehabilitacích rozhodnuto. Po snahách o urovnání nesrovnalostí v

¹²¹ *Komu záleží na tom, aby nebyl v této zemi klid? Konec s ostouzením prezidenta republiky*, Budovatel, č. 7, roč. 20., 19. února 1969.

¹²² Člen ÚV KSČ. Budovatel, č. 6, roč. 20., 12. února 1969.

¹²³ Stanovisko OV ČSS, *Tamtéž*.

¹²⁴ Zákon z 25. června 1968. Platnost nabyl 1. srpna 1968 a zrušen byl 1. července 1990 zákonem 119/1990. <http://www.zakony.cz/zakon-SB1968082>

zemědělství se do popředí dostaly záležitosti důchodů a pracovně právních sporů. Z důvodů dávno prošlé lhůty a zejména z důvodu převážně politického zaměření rehabilitačních orgánů se komise k projednávání těchto záležitostí nedostala, ačkoliv pomoc kategoricky neodmítla. Autora článku taktéž zajímalo, zda se komise či poradna setkala s takovým případem, jehož podstatou by bylo provinění proti socialismu a republice. Odpověď Vykydala byla kladná, avšak vzápětí razantně oznámil, že těmto lidem v jejich žádosti nebude vyhověno. *„Takové lidi v žádném případě rehabilitovat nebudeme.“* V průběhu činnosti komise bylo dále zjištěno, že z poměrně vysokého počtu skupin, které na Chrudimsku pracovaly, jich o rehabilitaci požádalo jen nepatrné množství. I když důvodem mohlo být cokoliv, Vykydal zmínil zřejmě ten nejrozšířenější a tím byl strach. Z tohoto důvodu předseda poradny vybídl občany, aby svůj strach překonaly a o rehabilitaci požádaly. *„Někteří občané se raději nehlásí o rehabilitaci, neboť v nich přežívá strach z následující perzekuce. Chci je ubezpečit, že tyto obavy jsou zbytečné. Nebudou nikdy trestáni za okolnosti, které sdělí poradně. Materiálu nebude nikdy zneužito. SPB to myslí poctivě.“* Celkový počet obyvatel, žádajících prošetření u komise, překročil do února roku 1969 číslo padesát. Ve 42 případech byla uskutečněna účinná pomoc, jejímž výsledkem bylo sepsání žádosti o soudní rehabilitaci. Orgánem, který přinesl ve většině případů rozhodnutí s konečnou platností, byl krajský rehabilitační soud v Hradci Králové. Pro ostatní, kteří chtěli o rehabilitaci zažádat, měl Vykydal vzkaz: *„Každý poškozený musí podat žádost o rehabilitaci nejpozději jeden rok po vydání zákona č. 82/68, to znamená do 31. července 1969. Proto by neměli otálet a přijít se informovat do rehabilitační poradny. Celou záležitost urychlí skutečnost, přinese-li postižený s sebou doklady (rozsudek soudu, propouštěcí list z věznice apod.).“*¹²⁵

Odrazem státní politické linie byl článek pojednávající o počátku fungování první české vlády. Období, ve kterém se ujala své funkce, zhodnotil Dr. Jiří Lacina¹²⁶ jako poměrně složité. Politická situace zůstávala nadále velice komplikovaná, nejinak tomu bylo v oblasti hospodářství či v otázce zahraničních vztahů. Nejpálčivěji se do popředí pozornosti drala otázka, jak pokračovat v praktickém i hospodářském životě a zejména kdo je na tuto otázku schopen odpovědět. Podle autora nebyl tento úkol tak složitý, neboť odpověď ukrývalo samotné prohlášení první české vlády. Vedle proklamování zcela stěžejní role lidu pro realizaci budoucího vládnutí Lacina vyjádřil

¹²⁵ *Co je s rehabilitací?*, Budovatel, č. 5, ročník 20., 5. února 1969.

¹²⁶ Poslanec Národního shromáždění a České národní rady.

požadavek na demokratickou vládu, jelikož „*je to jediný vládní systém, který má naději na to, aby získal trvalou důvěru české veřejnosti, neboť odpovídá jejím tradicím a historickým zkušenostem*“. Prohlášení tak jistě vystihlo hlavní přání většiny lidu. Pro úspěch vlády bylo podle Laciny potřeba, aby se ubírala cestou otevřené politiky a aby svá důležitá rozhodnutí konfrontovala s názory politických, zájmových a podnikatelských organizací. Prostředkem k dosažení tohoto cíle mělo být vytvoření takové soustavy, která by umožňovala politickou moc kontrolovat, a to i s pomocí tisku, rozhlasu, televize a jiných sdělovacích prostředků. K prvořadým úkolům řadila vláda konsolidaci v ekonomické a hospodářské oblasti, ve kterých se dokonce obrátila s požadavkem pomoci na vědecké instituce, závody a další odvětví národního hospodářství. Vedle ekonomicko-hospodářských záležitostí se vláda zaměřila také na problém zaostávajících služeb či na potřeby v kulturní, sociální a zdravotní oblasti. Podle autora bylo důležité, aby čeští obyvatelé vládu podporovali v jejích krocích: „*pomůžeme-li splnit vládě všechno to, co má ve svém programu, splní se tím i naše osobní potřeby a tužby*“.¹²⁷

Otázka hospodářství byla předmětem jednání také OV KSČ, který se soustředil na výsledky práce v zemědělství, průmyslové výrobě a v oblasti služeb. Ve svém úvodním slově se předseda komise národního hospodářství a pro životní úroveň Jaroslav Kysela nechal slyšet, že OV KSČ, ani stranické organizace nebudou zasahovat do pravomocí a odpovědnosti hospodářských vedoucích pracovníků, a to za cílem podpořit v okrese podnikání. J. Kysela se nebál upozornit na četná negativa současného hospodářství, jako byla bytová krize, ztráty peněz v investiční výstavbě, špatný odbyt českých výrobků na zahraničním trhu i problémy na trhu českém. Do dané chvíle se také nepodařilo všem podnikům překonat kritickou situaci způsobenou událostmi roku 1968. Oblast služeb zůstávala nadále problematická, ač se v poslední době podařilo dosáhnout dílčích úspěchů. Kriticky se však situace projevovala tím, že se podniky bránily rozšiřování služeb na venkov. Předseda komise uzavřel referát vytyčením prvořadého úkolů do budoucna: „*Hlavním úkolem v těchto dnech je pokračovat v iniciativním rozvoji výroby na všech úsecích národního hospodářství*“.¹²⁸

V třetím únorovém čísle, nesoucí datum 19. února, byla otištěna část rezoluce přijaté na listopadovém plénu ÚV KSČ 1968. Čtenáře tento úryvek seznámil s nejdůležitějšími úkoly, které si strana vytyčila, např. budovat a rozvíjet všechny

¹²⁷ *Dáme důvěru a podporu první české vládě?*, Budovatel, č. 5, ročník 20., 5. února 1969.

¹²⁸ *Výroba a produktivita*, Budovatel, *Tamtéž*.

stránky socialismu, ekonomiky, podporovat rozvoj socialistické demokracie, či upevňovat vztahy se Sovětským svazem apod.¹²⁹ Výňatek z rezoluce nebyl dál komentován v tomto, ani v jiném čísle. Stejně číslo otisklo také plné znění Varšavské smlouvy, které bylo Československo členem. Pohnutkou pro seznámení všech čtenářů s tímto dokumentem byly přednášky na vojensko-politické téma „Současné problémy obrany Československa“, které organizovaly mnohé závody a národní výbory s cílem připravit obyvatele k obraně vlasti.¹³⁰ Stejně jako u minulého článku, i tento měl povahu čistě informující a seznamující čtenáře s přesným zněním. Z tohoto důvodu se zde čtenáři setkali s absencí jakýchkoliv dalších komentářů či zhodnocení tématu.

V únoru proběhla také stranická schůze celozávodního výboru KSČ v Elektro-Praga Hlinsko, na které přítomní odsouhlasili obnovení pravidelného rytmu členských schůzí ve všech ZO a přeskupení stranických organizací tak, že dosavadní ZO ukončí svou činnost zhodnocením práce na členských schůzích a členové strany se následně sejdou na nových ustanovujících schůzích ZO podle nového uspořádání. Počet ZO byl snížen z pěti na tři. Jako základ práce byla považována listopadová rezoluce ÚV KSČ a podle ní měly být řešeny všechny problémy v praxi. I přes shodu ve zmíněných bodech se vyskytly odlišné názory na celkovou situaci. Někteří starší členové požadovali radikální postup vůči těm členům strany, kteří neplnili své členské povinnosti. Problematické bylo také vymezení toho, jak prakticky uplatňovat princip vedoucí strany. Závěr článku však potvrdil, že v podniku je dost *„zdravých sil, aby tyto politické problémy byly řešeny správně a včas.“*¹³¹

U příležitosti 21. výročí únorových událostí se sešel aktiv příslušníků jednotek Lidových milic okresu Chrudim. V rezoluci, kterou jednotky přijaly, se plně ztotožnily s průběhem polednové politiky v předešlém roce. Ze strany milic se vůči vedení strany a státu objevil požadavek realizovat konkrétní činy za každým přijatým usnesením a vůči ÚV KSČ požadavek seznámit členské základny s těmi, kteří odmítali plnit usnesení listopadové rezoluce a dalších přijatých usnesení. Budoucí vývoj milice spatřovaly ve spolupráci se všemi socialistickými státy: *„Jsme toho názoru, že jediná možná cesta pro naši republiku je další budování socialismu, naše místo je jedině po boku SSSR a ostatních zemí socialistického tábora.“*¹³²

¹²⁹ Budovatel, č. 7, roč. 20., 19. února 1969.

¹³⁰ Předobraz kolektivní bezpečnosti evropských států, Tamtéž.

¹³¹ Beseda místo mítinku, Budovatel, č. 6, roč. 20., 12. února 1969.

¹³² Dopis ústřednímu výboru KSČ, Budovatel, č. 8, roč. 20., 26. února 1969.

Nově začal Budovatel od měsíce února otiskovat rubriku pod názvem *Ze života ČSDR*, ve které přinášel zprávy a informace o činnosti nové okresní organizace Českého svazu družstevních rolníků. Svaz prostřednictvím tohoto článku vybídl i místní organizace ČSDR na vesnicích, aby prostřednictvím korespondence sdělily své názory, náměty a připomínky účinné k zvelebení hospodářství. Kromě toho svaz v článku obeznámil čtenáře se svou dosavadní prací, např. vypracováním programu činnosti Svazu pro rok 1969 či založení dvou nových organizací ČSDR v Proseči a ve Žďarci u Skutče. Vedle aktivit ČSDR článek seznámil čtenáře i s aktivitami Juveny. Svaz mládeže podporoval rozvoj bytové výstavby pro mladé družstevníky. Tato aktivita byla podpořena taktéž usnesením z 30. ledna, přijatého na zasedání OV KSČ.¹³³

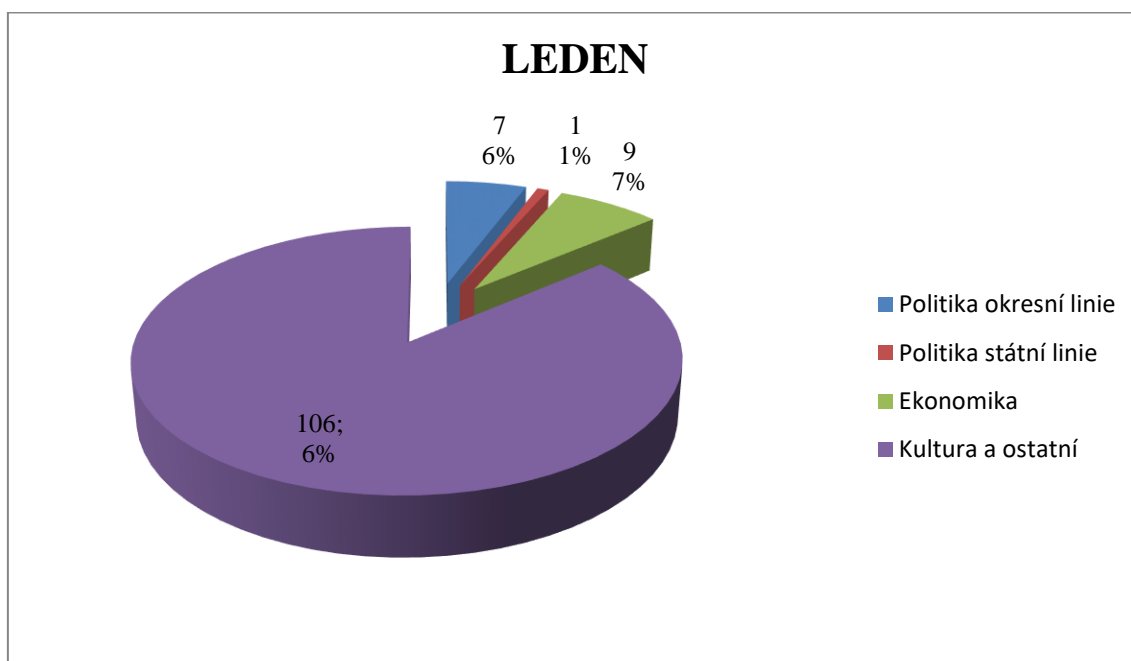
Součástí posledního únorového výtisku byl článek, který se věnoval tématu komunismu v Československu. Podle autora byl únor 1948 významným bodem v historii, který s sebou přinesl řadu důležitých změn a zlepšení pro celkový chod státu. KSČ zakládala svou činnost na dobrovolné podpoře lidu, nevynucovala si moc a autoritu násilím, ale získávala je pouze svými činy. Avšak během dalšího fungování prošla strana řadou deformací, kdy její úloha začala být chápána jako monopolní soustředování moci v rukou stranických orgánů. Tento stav negativně zasáhl do iniciativy a odpovědnosti státních, hospodářských i společenských institucí a nevratně poškozoval autoritu strany. Našli se lidé, pro které byl tento stav výhodný, jelikož z nich snímal odpovědnost za nesprávná rozhodnutí. Stejně tomu tak bylo i po srpnu 1968. Existovali lidé, pro které byl návrat před leden 1968 výhodným. Tyto osoby či skupiny chtěly např. prostřednictvím letáků zlomit přesvědčení a víru většiny obyvatel a uvrhnout je do letargie, která panovala před rokem 1968. Pro to, aby nenastala situace, která zde již panovala, bylo potřeba vynaložit značné úsilí, neboť pouze činy a usilovná práce mohly zaručit posun kupředu. Podle autora bylo pro zlepšení situace důležitým aspektem i nadále vyjadřovat podporu vedoucím představitelům a nepropadnou únavě, ze které mohly rozvracející živly těžit. *„Nevzdávejme se nikdy oné nádherné polednové občanské aktivity, která nás posunuje vpřed, která nám dává a musí dávat vědomí, že všechno, oč usiluje tato země, se děje nejen s plným souhlasem, ale z vůle jejího lidu.“* Na závěr autor vyjádřil svůj názor, že pokud všichni občané budou prosazovat polednovou politiku, listopadovou rezoluci a usnesení pléna ÚV KSČ 1968, naplní tím odkaz února 1948.¹³⁴

¹³³ *Ze života ČSDR*, Budovatel, č. 7, roč. 20., 19. února 1969.

¹³⁴ *Polednovou cestou naplníme odkaz Února*, Budovatel, č. 8, roč. 20., 26. února 1969.

Po celý únor se konala řada výročních schůzí, které proběhly v různých politických, hospodářských či kulturních a jiných uskupeních. Budovatel přinesl informace např. o výroční stranické schůzi na poštovním úřadu v Hlinsku, na které se projednávala vnitropolitická situace, zahraniční politika a pracovní motivace¹³⁵, nebo o výroční schůzi osvětové besedy v Trhové Kamenici, kde se na pořad dne dostaly záležitosti činnosti a hospodaření.¹³⁶

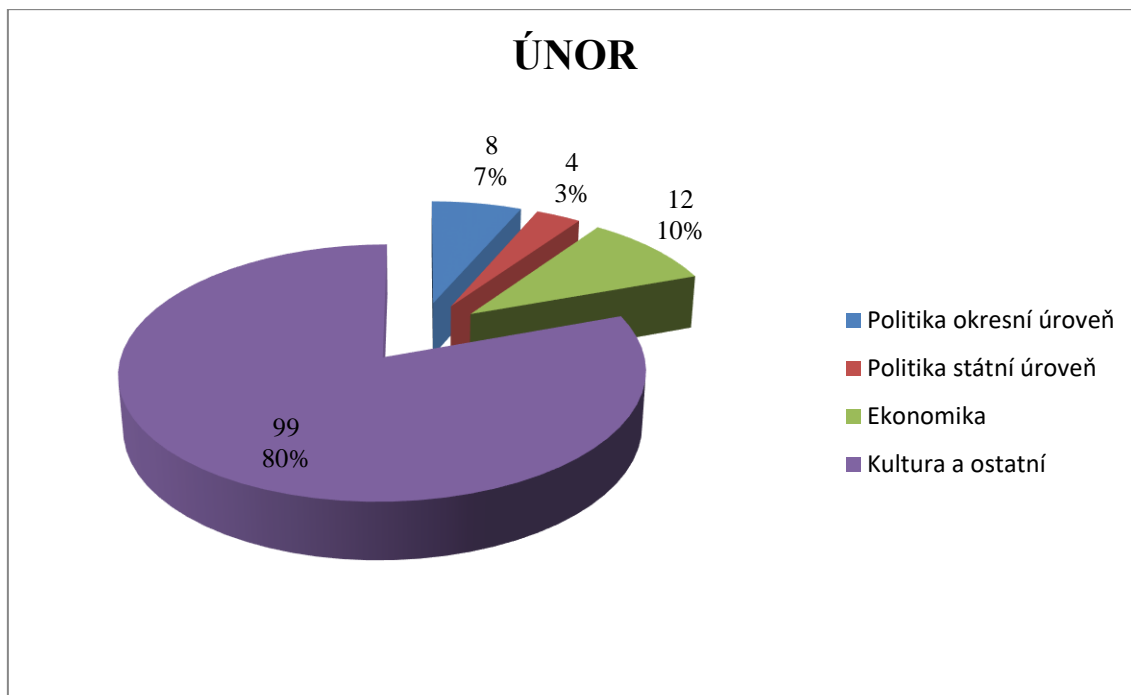
Graf 5: Statistika článků v lednu 1969

¹³⁵ Seriózní výroční schůze KSČ, Budovatel, č. 6, roč. 20., 12. února 1969.

¹³⁶ Stojí-li MNV v čele. Budovatel, č. 7, roč. 20., 19. února 1969.

Graf 6: Statistika článků v únoru 1969

2.3. Březen

Politická situace v Československu zůstávala na počátku jara neuspokojivá jak pro zastánce reformního proudu, tak pro konzervativní představitele. Zatímco reformní tendence se dařilo realizovat v odborovém hnutí či v občanských aktivitách různých skupin humanitní a umělecké inteligence, na opačné straně v mocenskopolitické sféře se čím dál více představitelů přiklánělo k prosovětsky orientované většině. K absolutnímu vítězství sovětské představy socialismu však Kremlu stále bránil počet proreformně naladěných stranických funkcionářů, kteří i nadále setrvali ve významných politických funkcích. Z těchto politiků představoval bezpochyby největší překážku A. Dubček, zůstávající stále prvním tajemníkem ÚV KSČ. I přes mnohá omezení způsobená listopadovou rezolucí, výrazně limitující reformní proces, A. Dubček pokračoval ve své snaze realizovat alespoň dílčí kroky polednového vývoje. S blížícím se mezinárodním setkáním komunistických stran světa v Moskvě plánované na červen 1967 se stalo odstranění Dubčeka z politické sféry a jeho nahrazení schopnějším a loajálnějším politickým představitelem pro Sovětský svaz prvořadým úkolem. V této naléhavé situaci však souhra náhod přispěla na stranu sovětů, a to prostřednictvím mistrovství světa v ledním hokeji ve Švédsku. Československé mužstvo na něm porazilo sovětský tým jak v prvním, tak i v druhém zápase. Zadostiučinění a oslavy československých obyvatel přerostly na mnoha místech republiky v demonstrace, které Sovětskému svazu posloužily jako očekávaná a plánovaná záminka pro nový tlak na provedení změny na čele KSČ a opětovné začlenění Československa mezi poslušné sovětské satelity. Moskvě se tak podařilo získat to, co potřebovala a následující události tak nabraly velice rychlý spád.¹³⁷

První zmínka o mistrovství světa v ledním hokeji byla prezentována ve vydání Budovatele s datem 28. března 1969. Tento článek se nezaobíral výsledkem odehraného zápasu mezi československým a sovětským týmem, ale autor se zaměřil zejména na následné oslavy a jejich pozadí. Předseda spolku Černá ruka v článku upozornil na růst antisovětských sil, které se podle jeho mínění staly v poslední době nesnesitelné. První projev těchto tendencí vypukl právě po vítězném zápasu československých reprezentantů nad SSSR. Toto vítězství, odporující všem zásadám socialistického internacionalismu, bylo podle autora oslavováno v Praze i na dalších místech republiky zfanatizovanými davy občanů, projevující antisovětské i antisocialistické tendence.

¹³⁷ O. FELCMAN, Počátky ostré etapy normalizace. In: Československo roku 1968. 2.díl: počátky normalizace, str. 51.

V pozadí těchto nacionalistických projevů spatřoval autor imperialistické rozvědky a jejich domácí pomahače. „*Působení temných sil ze zákulisí je zcela zřejmé. Někdo přece musí lidem namluvit, že se mají z vítězství radovat, někdo je musel sezvat do ulic a na náměstí, někdo je musel navést, aby psali výsledky hokejového zápasu po stěnách, z nichž ještě čas nesmyl hesla sice jiného obsahu, ale stejně kontrarevoluční.*“ Článek byl ukončen autorovým ujištěním, že brzy přijde okamžik, kdy nacionalistické vášně vystřídá rozum.¹³⁸ Ač se zdálo, že článek byl napsán rukou velice zarytého stalinisty, což v příspěvcích Budovatele nebylo běžné, hlubší objasnění celkového vyznění toho článku přinesla zpráva uveřejněna v prvním dubnovém vydání Budovatele pod názvem *Legranda se stala vážnou věcí*. Plk. Julius Petřík v tomto článku vysvětlil, že autorem byl on sám a původním záměrem bylo sepsat pouhou slovní hříčku. Celý příspěvek tak nebyl ničím jiným než pokusem o ironické vyjádření nastalých událostí. „*Žel, někteří čtenáři nepostřehli ironické zaměření obsahu a vzali vážně onu snůšku pitomostí, kterou jsem záměrně soustředil do těchto několika vět a domnívali se, že jde o skutečný dopis nějaké „černé ruky“.*“ Prostřednictvím článku Petřík vyzval ty čtenáře, kteří nepochopili pravý smysl textu, aby touto cestou přijali jeho snahu celou záležitost vysvětlit. Petřík chtěl jen poukázat na zploštělé a jednostranné pojetí některých všeobecně uznaných pojmů odlišným způsobem a „*poškádlit stoupence ostrého kursu, k čemuž jsem použil jejich vlastních výrazů a frazeologie*“.¹³⁹

Projevy radosti a nadšení se nevyhnuly ani Chrudimi. Občané tohoto města se ihned po odehrání druhého hokejového zápasu začali scházet na chrudimském náměstí. Z ulic zazníval radostný křik, výbuchy dýmovnic či střelby světelných raket. Auta byla zdobena číslovkami odpovídajícími výsledku zápasu. Na náměstí davy skandovaly jména hokejistů, provolávaly slávu prezidentu republiky a krátce po 22. hodině vytvořili průvod, ke kterým se přidala i ozdobená auta. U hlavního nádraží průvod společně s pracovníky železnice zazpíval českou hymnu a poté se vrátil na náměstí. Celá akce proběhla v poklidu a bez žádného incidentu.¹⁴⁰

Na stránkách dalších výtisků měsíce března byla již reflektována pouze okresní témata. V prvním dni měsíce března proběhla v Kovolisu Hedvikov celozávodní konference volených zástupců základních organizací ROH z mateřského závodu, z DAKA, z Heřmanova Městce a Dolních Bučic. Hlavním tématem jednání byla sice

¹³⁸ *Druhá platforma vystupuje z ústraní*, Budovatel, č. 12, ročník 20., 28. března 1969.

¹³⁹ *Legranda se stala vážnou věcí*, Budovatel, č. 13, ročník 20., 2. dubna 1969.

¹⁴⁰ *To noční Chrudim nepamatuje*, Budovatel, č. 13, ročník 20., 2. dubna 1969.

dosavadní práce odborů a hospodářské problémy, předseda ZV ROH Kopecký se však ve svém projevu dotkl také politické oblasti. Přítomné varoval před návratem předlednové politiky, která mohla pramenit z nedostačující aktivity členstva odborů. V souladu s normalizací odsoudil šíření časopisu „Zprávy“ a vyzval přítomné členy, aby se k rozšiřování tiskoviny postavili obdobně.¹⁴¹

Druhé březnové vydání periodika přineslo shrnutí činnosti národních výborů chrudimského okresu za uplynulý rok 1968. U většiny národních výborů se činnost vyvíjela v souladu s platnými zákony a nařízeními, zůstávalo však zhruba 15–20 % obcí, ve kterých činnost těchto výborů vykazovala četné nedostatky. Problémy spočívaly v nepravdelném svolávání orgánů výborů, v nedostačující přítomnosti poslanců na radách a komisích, čímž docházelo k porušování zákona v podobě nedodržení nadpoloviční většiny, či v neschopnosti zabezpečit plnění úkolů plánovitě a v termínech. Řešení se národní výbory snažily nalézt ve sloučení či zrušení komisí, protože těch se problém týkal nejpalčivěji. Ačkoliv pravomoci zrušených komisí převzaly rady NV, ani toto opatření nepřinesla výrazné zlepšení celkové situace. Nedostatky se objevovaly také v činnosti občanských výborů, plynoucí obdobně z nepravdelných, či žádných schůzek. Naproti tomu činnost orgánů ONV se v roce 1968 nevyznačovala tak výraznou pasivitou. Vedoucí organizačního odboru Vilém Bakeš ocenil postoj a snahu většiny funkcionářů NV i pracovníků aparátu, kteří svým úsilím přispěli k naplnění usnesení rezoluce listopadového a prosincového pléna ÚV KSČ. Základním dokumentem pro činnost orgánů národních výborů, jejich poslanců a pracovníků i nadále zůstávaly akční plány, které směřovaly k překonání direktivního řízení. Plnění akčního programu ONV a národních výborů bylo komplexně zhodnoceno plenárním zasedáním ONV Chrudim v prvním březnovém týdnu 1969. Z těch národních výborů, které své akční plány již zpracovaly, si většina vedla obstojně. Objevily se však i takové výbory, jež si ve svých cílech vytyčily zejména úkoly týkající se zvelebování obcí na úkor politických hledisek. V článku autor také zmínil, že okresní politika se v letech 1968–1969 potýkala s problémem názorové nejednotnosti funkcionářů, poslanců národních výborů i občanů. Tento fakt pro zmíněné funkcionáře a pracovníky národních výborů znamenal vytyčení a splnění naléhavého úkolu; sjednotit své řady a politicko-výchovnou činnost občanů orientovat správným směrem.¹⁴²

¹⁴¹*Stojí plně za akčním programem KSČ*, Budovatel, č. 9, ročník 20., 5. března 1969.

¹⁴²*Vývoj činnosti národních výborů v r. 1968*, Budovatel, č. 10, ročník 20., 12. března 1969.

V poslední březnový den zasedalo plénum OV KSČ v Chrudimi. Hlavním úkolem jeho jednání bylo zhodnotit práci komunistů v odborech. Tajemník OV KSČ Ing. František Imlauf ve svém referátu zdůraznil, že není možné vrátit se k administrativně byrokratickým metodám práce a stejně tak není možné připustit formu komunistického diktátu v rámci uplatňování vedoucí úlohy KSČ. V otázkách reformy politického řízení společnosti bylo podle Imlaufa zcela zásadní vymezit místo, poslání a úkoly odborů, jakožto orgánů poskytující podněty pro tvorbu politiky. V další diskuzi přítomní poukázali na prohlubující se centralizaci odborové práce, a tak řízení základních odborových organizací bylo výhradně v rukách centrálních svazových orgánů. Druhá část jednání byla věnována záležitostem okolo plnění usnesení předsednictva ÚV KSČ z 5. února 1969 a přijetí usnesení o zkvalitnění okresních novin a závodních časopisů.¹⁴³

S přibývajícimi obavami o osud republiky a čtenějšími diskuzemi o její ochraně, věnoval Budovatel určitou pozornost politicko-vojenské otázce. Po otištění plného znění Varšavské smlouvy ve vydání z 19. února 1969 se v prvním dubnovém vydání objevil další článek na toto téma. Důvod k opětovnému návratu k této problematice zavdaly četné přednášky všenárodní přípravy obyvatelstva k obraně vlasti probíhající v závodech a obcích okresu. Po přednáškách, zajišťovaných zejména důstojníky Čs. lidové armády, zaznívala celá řada dotazů týkajících se činnosti armády a mezinárodní bezpečnosti československého státu. Jelikož se mezi lidmi nadále objevovaly nejasnosti ohledně významu a poslání Varšavské smlouvy, podplukovník J. Petřík se rozhodl záležitosti objasnit. V úvodu článku vyjádřil pochopení pro nenávisť obyvatel vůči Varšavské smlouvě jako paktu, který vstup vojsk pěti států Varšavské smlouvy z mezinárodně právního hlediska umožnil a učinil ho legálním. Vzápětí však uvedl, že z důvodů vzrůstajících finančních nákladů na zajištění obrany státu nebylo možné, aby zejména malé státy mohly vlastními prostředky zajistit svou mezinárodní bezpečnost. To se pro každý stát stalo podmínkou, aby si našel spojence, o kterého se mohl opřít. Po prvotní zkušenosti Československa se západními mocnostmi, která však ztroskotala Mnichovem a 15. březnem 1939, se po druhé světové válce politická a vojenská orientace obrátila směrem k Sovětskému svazu. Na dalších řádcích se autor snažil zjistit a uvést pravé důvody vedoucí k uzavření Varšavské smlouvy. Ve svých úvahách vycházel z toho, co bylo uvedeno ve smlouvě samotné; „*Tedy remilitarizace západního*

¹⁴³*Odborům místo, které jim náleží.* Budovatel, č. 13, ročník 20., 2. dubna 1969.

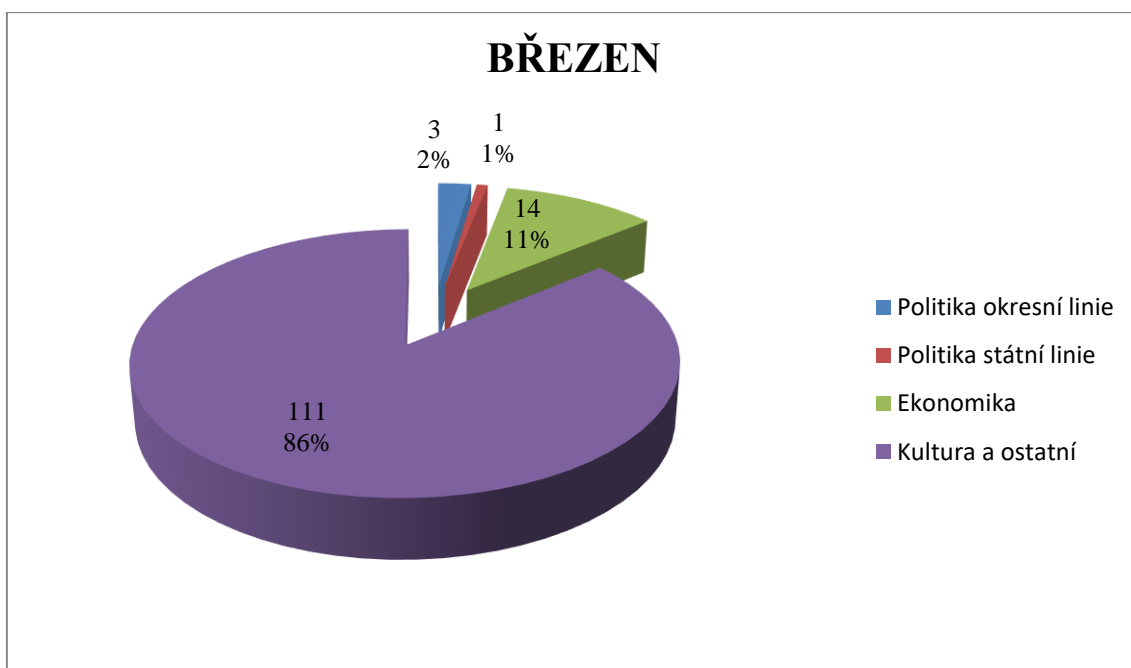
Německa a ohrožení míru v Evropě bylo příčinou vzniku Varšavské smlouvy.“ Důležitým bodem ve smlouvě bylo, že se nejednalo o výlučně socialistické uskupení, ale smlouva počítala s účastí kteréhokoliv státu bez ohledu na státní zřízení. Jediným důvodem, proč byla Varšavská smlouva považována za výhradně socialistický vojenský pakt, byl fakt, že do ní žádný kapitalistický stát nevstoupil. Platnost smlouvy nebyla trvalá, případné zrušení bylo podmíněné vytvořením systému kolektivní bezpečnosti v Evropě přístupným všem socialistickým i kapitalistickým státům Evropy. Varšavská smlouva byla prostá jakékoliv zmínky o socialismu či vojenského zásahu jednoho státu na území státu jiného za cílem ochránit socialistické zřízení, naopak obsahovala ustanovení o vzájemném respektování nezávislosti a svrchovanosti ostatních států a nezasahování do vnitřních záležitostí, natož užití vojenské síly. Na základě těchto a dalších faktů autor nepovažoval Varšavskou smlouvu za faktickou příčinu událostí 21. srpna 1968; „*v tomto smyslu se přimlouvám za její plnou rehabilitaci v mysli našeho veřejného mínění.*“¹⁴⁴

Politickým subjektem, kterému nebylo v novinách věnováno příliš mnoho pozornosti, byla Československá strana socialistická. Tento fakt se pokusil napravit autor článku informující o činnosti strany v polednovém období. Socialistická strana celkově prošla od dob předlednových výraznými změnami zahrnující větší otevřenost vůči veřejnosti a trvalý příliv nových členů. Obdobnou změnou prošla také její organizace v chrudimském okrese, která si i přes rychlý růst místních organizací, nových důvěrnických míst a vstupu řady nových členů zachovala jednotu v duchu demokracie, socialismu a humanismu. Dobré výsledky činnosti strany byly založeny především na úzké spolupráci s obyvatelstvem, nestraníky či partnery v NF a na aktivitě při zakládání místních výborů NF. Úspěchy vedly k otevření sekretariátu s trvale úřadujícím tajemníkem, k zastoupení okresu v KV i ÚVČSS. V budoucím politickém vývoji se chtěla strana stát obráncem ledna 1968 a přispět k hospodářskému i politickému rozvoji.¹⁴⁵

¹⁴⁴*Rehabilitace Varšavské smlouvy*, Budovatel, č. 13., ročník 20., 2. dubna 1969.

¹⁴⁵*Ze života Čs. strany socialistické*, Budovatel, č. 13, *Tamtéž*.

Graf 7: Statistika článků v březnu 1969

2.4. Duben

Oslavy a demonstrace, které následovaly po druhém vítězném hokejovém utkání mezi ČSSR a SSSR, vyvolaly v Československu novou krizi. Do ulic vyšly statisíce lidí; jen na Václavském náměstí se sešlo 150 tisíc Pražanů. Prosovětské skupiny, kalkulující s obdobným chováním, využily této příležitosti k vyprovokování několika potyček. Tou největší byla bezpochyby akce před pražským Aeroflotem. Příslušníci StB vhozením předem připravených dlažebních kostek do výlohy odstartovali davové šílenství. Nad republikou panovala hrozba další sovětské intervence. Na návrh Alexandra Dubčeka bylo na schůzi PÚV KSČ přijato politické prohlášení, jehož vypracováním byli pověřeni V. Biřák a J. Kempný. Obsahem prohlášení mělo být vyjádření k událostem předešlých dní a přijetí opatření k zabezpečení pořádku. Konečný text prohlášení se svým vyzněním přiklonil na prosovětské hodnocení událostí a přijal základní požadavky Kremlu. Tímto aktem bylo potvrzeno, že většina vedoucích stranických funkcionářů byla na straně SSSR a souhlasila s řešením situace ke spokojenosti Moskvy.¹⁴⁶ Zmíněné události se staly předmětem řady jednání na různých místech republiky.

V Chrudimi se jimi zabývalo zasedání OV KSČ 3. dubna 1969, které bylo rozšířené např. o zástupce místních výborů KSČ či komunisty-funkcionáře ze společenských organizací. Výbor projednal a odsouhlasil prohlášení PÚV KSČ ze dne 1. dubna 1969 a noční události z 28. na 29. března, které vyhodnotil jako protisovětské a protisocialistické, odsoudil. „*Poslední události nejen narušily konsolidační proces, ale ztěžují realizaci pozitivních výsledků polednové politiky. Zároveň i vážně narušují naše vztahy I SSSR.*“ Udržení klidu a zabránění opětovným situacím, které by zapříčinily zvyšování politického napětí, byly potřebným východiskem pro realizaci úkolů vytyčených v rezoluci listopadového a usnesení dalších plén ÚV KSČ. V závěru článku bylo zdůrazněno, že OV KSČ vyzval všechny komunisty a občany, aby nepodporovali ty, kteří hazardovali s budoucností polednové politiky a osudem československé republiky.¹⁴⁷ Ke stejnému tématu se prostřednictvím novin nevyjádřil pouze chrudimský OV KSČ, ale také OKRK. Komise ve svém stanovisku, které přijala na závěr zasedání rovněž z 3. dubna 1969, odmítla, že by události minulých dní měly jakoukoliv spojitost se sportovním nadšením a poukázala na fakt, že zapříčinily zhoršení úsilí o normalizaci politických, hospodářských a společenských poměrů.

¹⁴⁶ Z. DOSKOČIL, *Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 99-100, 122-128.

¹⁴⁷ *Stanovisko OV KSČ k prohlášení PÚV KSČ*, Budovatel, č. 14, ročník 20., 9. dubna 1969.

Komise současně žádala, aby byli řádně potrestáni ti, kteří se dopustili trestné činnosti. Příčinu událostí komise shledala v nedostatečném vysvětlování a uplatňování listopadové rezoluce a usnesení ÚV KSČ, a z toho důvodu chtěla svoji budoucí práci směřovat ke zvýšení akceschopnosti strany. Přislíbila, že „*bude nekompromisně vyžadovat plnění přijatých usnesení všech stranických orgánů a navrhopvat opatření při jejich porušování.*“¹⁴⁸ S obdobnou reakcí přišlo i předsednictvo okresního výboru NF v Chrudimi, které vyjádřilo souhlas a podporu opatřením ÚV KSČ. Úspěšně pokračování plnění úkolů Akčního programu KSČ spatřovalo předsednictvo OV NF v klidném a soustředěném úsilí pracujících. „*Okresní výbor Národní fronty bude proto ve své činnosti postupovat tak, aby v souladu s listopadovou rezolucí ÚV KSČ a se všemi opatřeními vlády a ústředního výboru Národní fronty napomáhal ke sjednocování úsilí všech občanů.*“¹⁴⁹

Jako poslední se k situaci vyjádřila rada ONV, která taktéž odsoudila „*antisocialistické a protiprávní činy, protisovětská vystoupení a vandalské napadání objektů a ničení majetku, a tím i poškození sportovní hodnoty výsledků dosažených našimi reprezentanty.*“ Rada ONV vyjádřila podporu české a federální vládě a stejně tak vyjádřila uznání i příslušníkům Veřejné bezpečnosti.¹⁵⁰

Smyčka kolem Dubčekova dalšího působení v čelné politické funkci se nadále utahovala. Během dalšího jednání předsednictva ÚV KSČ musel čelit řadě útoků na poměry ve straně, na jeho řídicí politickou práci a na svou osobu. Došlo k zavedení předběžné cenzurou a díky celkové kontrole tisku bylo čím dál složitější dočíst se jakékoliv informace, které se neslučovaly s oficiální politickou linií. Československé vedení společně se sovětskou stranou chtěly využít řešení politicky vyhrocené situace v jejich prospěch, zejména v záležitosti odstranění Dubčeka a plného podřízení KSČ zpět po sovětskou hegemonii. Konzervativním a prosovětsky orientovaným politikům se podařilo urychlit vývoj, když na schůzi PÚV KSČ odsouhlasili dřívější konání pléna ÚV a v jeho obsahu prosadili řešení politické krize namísto projednání otázek týkajících se rehabilitací a ekonomické reformy, jak bylo původně naplánováno. Půda pro výměnu prvního tajemníka KSČ byla definitivně připravena.¹⁵¹ Pro případ, že by se opětovně uchopení moci prosovětskou stranou nepodařilo uskutečnit klidnou cestou, věnovala

¹⁴⁸ Stanovisko OKRK v Chrudimi, Budovatel, č. 14, ročník 20., 9. dubna 1969.

¹⁴⁹ Z jednání POV Národní fronty, Budovatel, č. 15, ročník 20., 16. dubna 1969.

¹⁵⁰ Prohlášení rady ONV, Budovatel, č. 14, ročník 20., 9. dubna 1969.

¹⁵¹ O. FELCMAN, *Počátky ostré etapy normalizace*. In: Československo roku 1968, 2. díl: počátky normalizace, s. 57–58, 63.

Moskva pozornost stabilizaci československé armády a získání poslušnosti vojáků. Taktéž přesun osmi tisíc sovětských vojáků z NDR podporoval variantu o použití vojenské síly. I přes zvažování této možnosti si však Brežněv byl dobře vědom, že další intervenci by jen stěžil na mezinárodní půdě obhájil.¹⁵²

Dne 17. dubna odpoledne nadešel čas, kdy veškeré úsilí o změnu poměrů dospělo do poslední fáze. Po schůzi výkonného výboru ÚV KSČ se sešlo plénum ÚV KSČ, na kterém A. Dubček, již předem donucen oznámit odchod z funkce, tak učinil. Na zvolení Gustava Husáka jako nového vedoucího představitele KSČ, se shodli konzervativci, realisté i zbývající reformisté. Zápas o opětovné připoutání a podřízení KSČ a Československa Sovětskému svazu byl dokončen.¹⁵³

Nejdůležitější informace o závěrech ze zasedání ÚV KSČ konaného 17. dubna 1969 se čtenáři Budovatele dozvěděli z otištěného projevu člena ÚV KSČ a vysokého krajského činitele KSČ Františka Pechy. Pecha vystoupil na mimořádném plenárním zasedání OV KSČ a OKRK KSČ, rozšířeném o zástupce CZV KSČ, o komunisty–členy rady ONV a další pozvané funkcionáře v Chrudimi 18. dubna 1969. Na zasedání bylo přítomno více než 170 funkcionářů KSČ a komunistů ze státních orgánů chrudimského okresu. Po projevu Pechy, v němž vedle obecných informací reagoval také na konkrétní otázky, schválilo zasedání rezoluci. V ní se přítomní ztotožnili s výsledky pléna ÚV KSČ z předešlého dne. „*Věříme, že ujištění ÚV o pokračování v pozitivních rysech polednové politiky bude ÚV KSČ jako celek, i jeho nové zvolené předsednictvo důsledně realizovat.*“¹⁵⁴ Výsledky pléna projednala na své členské schůzi také uliční organizace KSČ č. 1 ve Slatiňanech. V diskuzi přítomní potvrdili, že o celospolečenských problémech přemýšlí. Ocenili dosavadní vedení strany a přivítali opatření, které ÚV KSČ v kádrových a organizačních otázkách přijal. Nakonec jednomyslně schválili rezoluci k podpoře přijatých usnesení ÚV KSČ.¹⁵⁵

V pořadí třetí vydání periodika věnovalo daleko více prostoru Československému pionýru, který oslavil 20. Výročí, než jiným informacím a zajímavostem. Před dvaceti lety byla tato organizace založena na tradici dětského hnutí, a ačkoliv její přínos byl pro mládež značný, ani ona se nevyhnula řadě deformací, zejména masovosti, plynoucí z monopolního postavení, či nedostatku kvalitních

¹⁵² Z. DOSKOČIL, *Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 92-93, 95, 165.

¹⁵³ O. FELCMAN, *Počátky ostré etapy normalizace*. In: Československo roku 1968, 2. díl: počátky normalizace, s. 63.

¹⁵⁴ *Okresní výbor KSČ podporuje rozhodnutí dubnového pléna*, Budovatel, č. 18, ročník 20., 23. dubna 1969.

¹⁵⁵ *Několik slov k jedné schůzi ...* Budovatel, č. 17, roč. 20., 16. dubna 1969.

vedoucích. Autor článku popsal Pionýra jako organizaci založenou na myšlenkách revolučního hnutí, požadujícího rozšiřování lidské svobody, na myšlenkách přátelství, spolupráce a humanismu, čímž se v sobě Pionýr snažil snoubit tradici československého národa, snahu prosadit pokrokové, spravedlivé, marxistické názory se snahou pěstovat u dětí základní mravní vlastnosti a fyzickou zdatnost. V článku bylo dále uvedeno, že prvotní potíže, kdy se organizace potýkala s nedostatkem zkušeností, materiálních předpokladů a řady předsudků ze strany obyvatel i rodičů, se postupem času podařilo překonat, i když problémy v podobě nedostatku schopných vedoucích provázela činnost Pionýra po celých dvacet let. Značnou zásluhu si organizace vydobyla na poli práce mladých techniků a přírodovědců.¹⁵⁶ Součástí stejného novinového vydání byla vzpomínka na V. I. Lenina při příležitosti 99. výročí jeho narození. V článku nesoucí název *Leninismus a dnešek* bylo možné se dočíst o vývoji učení leninismu v uplynulém období a o jeho pozici a podobě v době současné.¹⁵⁷

Poslední dubnové vydání Budovatele přineslo rozhovor s předsedou OKRK KSC Josefem Matouškou a tajemníkem rehabilitační komise OV KSC Stanislavem Kvasničkou. Autor se snažil zjistit, zda se v rehabilitační činnosti nadále pokračuje. Důvodem byla výrazná neinformovanost, která tuto činnost obklopovala a která do značné míry znepokojovala obyvatele okresu. Z jejich odpovědí bylo patrné, že celkový počet žádostí, projednávaných u obou komisí činil dvacet šest; jednalo se zejména o přezkoumání či zrušení stranických trestů, vrácení a přiznání členství ve straně či o stížnostech a úpravách kádrových posudků. Oba v závěru rozhovoru přislíbili všechny žádosti dořešit, i když šlo často o poměrně složité případy.¹⁵⁸

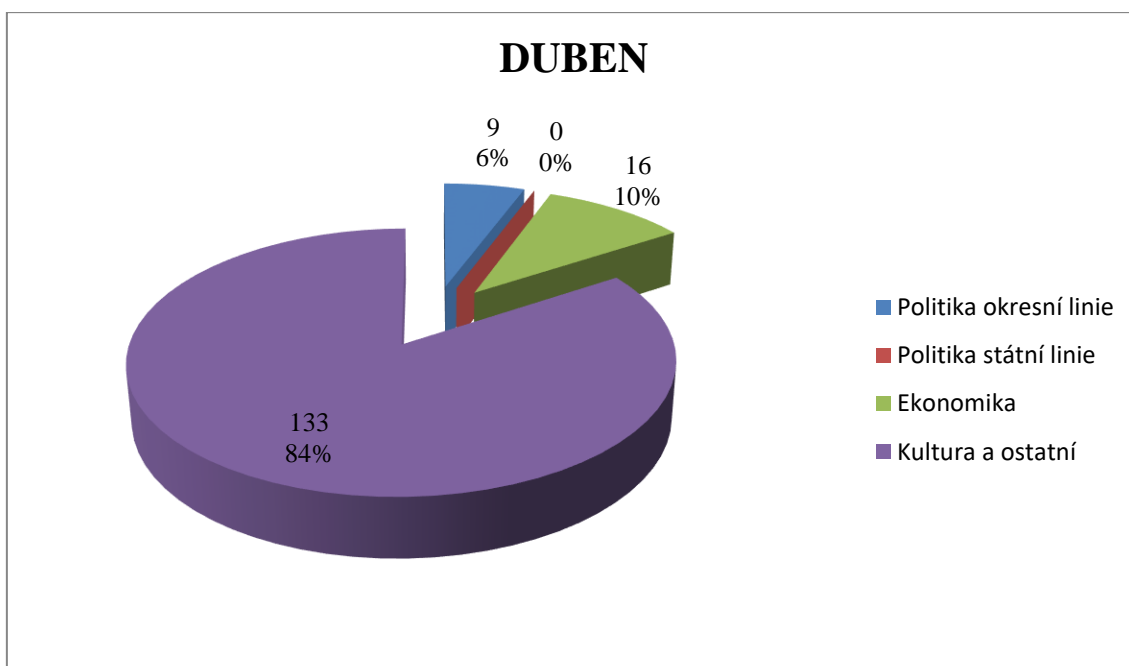
Zbylé výtisky novin postrádaly jakékoliv zprávy týkající se politických otázek celostátního charakteru.

¹⁵⁶ *Československému pionýru je 20 let; Za další rozvoj pionýra*, Budovatel, č. 18, ročník 20., 23. dubna 1969.

¹⁵⁷ *Vzpomínka na V. I. Lenina; Leninismus a dnešek*, Budovatel č. 18, ročník 20., 23. dubna 1969.

¹⁵⁸ *Náprava chyb pokračuje*, Tamtéž.

Graf 8: Statistika článku v dubnu 1969

Závěr

Primárním cílem diplomové práce bylo zjistit, do jaké míry byli čtenáři regionálního periodika Budovatele obeznámeni se společenskými a politickými událostmi na celostátní linii, které v Československu probíhaly od srpnové okupace země vojsky Varšavské smlouvy 1968 do dubnového zasedání pléna ÚV KSČ 1969 a jakým způsobem se celostátní záležitosti promítly do obrazu politického a společenského vývoje v chrudimském okrese.

Již po prvním prolistování pár vydání bylo zřejmé, že noviny se soustředily více na informace regionální povahy a celostátní záležitosti byly reflektovány jen zřídka. Jednalo se tak o doplňkové noviny k jiným periodikům, která vycházely denně a které především měly za úkol zprostředkovat všechny podstatné politické, společenské a kulturní informace.

Až na dvě zvláštní vydání, která vyšla krátce po obsazení Československa spojeneckými vojsky a jejichž vydavatelem byl OV KSČ a ONV Chrudim, byla ostatní čísla ve sledovaném období vydávána pouze ONV Chrudim. Určitou volnost, kterou zajistilo ukončení kontroly tisku právě okresním výborem KSČ, značily např. kreslené anekdoty, které se v tisku občas objevovaly a které humorným způsobem reflektovaly nesnadnou situaci v Československu.

Z důležitých celostátních událostí se ke čtenářům prostřednictvím Budovatele dostaly projevy čelných politických představitelů, L. Svobody, A. Dubčeka a J. Smrkovského po jejich návratu z jednání v Sovětském svazu. Přes jejich otištění si však občané okresu mohli vytvořit jen nepatrnou představu o proběhnutých jednání či o tom, co z nich vyplývalo.

K záležitostem týkajících se federalizace Československa se tisk vyjádřil sporadicky. Čtenáři se sice dozvěděli, že se chystalo nové státoprávní uspořádání země a že mají možnost se k návrhu zákona vyjádřit, avšak žádné faktické údaje o plánované podobě státoprávní a ústavní reformy nezískali.

V oblasti tisku se noviny pozastavily nad vydáním tzv. Bílé knihy „K událostem v Československu – Fakta, dokumenty, svědectví tisku a očitých svědků“ z dílny sovětských žurnalistů. V článcích, které Budovatel otiskl, se autor snažil uvést na pravou míru lživé a zavádějící informace, které byly v knize prezentovány.

V březnu výrazně ovlivnilo chování československé veřejnosti mistrovství světa v ledním hokeji konané ve Stockholmu, na němž československý tým porazil SSSR.

Prostřednictvím sportovní rubriky na poslední straně Budovatele se k obyvatelům Chrudimi o okolí dostaly zprávy o prvním i druhém vítězném zápasu. Díky následným zasedáním OV KSČ a OKRK KSČ byly prostřednictvím přijatých stanovisek uveřejněny také zmínky o reakcích obyvatel, avšak bez jakýchkoliv podrobností.

Nejdůležitějším událostem dubna 1969, kterými bylo bezesporu zasedání pléna ÚV KSČ a výměna osoby prvního tajemníka ÚV KSČ, nebyl v periodiku věnován žádný samostatný článek. Informace o nástupu G. Husáka do nejvyšší stranické funkce byla pouze součástí příspěvku pojednávajícího o mimořádném plenárním zasedání OV KSČ a OKRK KSČ, na které oba tyto orgány vyslovily souhlas s výsledky jednání pléna ÚV KSČ ze 17. dubna 1969 a plnou podporu novému vedení.

Co se týkalo zpráv z regionu, Budovatel podal několik informací o činnosti rehabilitační komise. Pravidelně přinášel zprávy ze schůzí předsednictva OV KSČ, na kterých se projednávaly záležitosti z okresu či závěry a usnesení plenárních zasedání ÚV KSČ. Kromě předsednictva OV KSČ reflektoval také schůze OV KSČ, OKRK KSČ, OV NF, ONV, MV KSČ či členské schůze ZO KSČ. Ve větší míře byly však zastoupeny články pojednávající o hospodářských, kulturních záležitostech a o otázkách každodenního života, např. neuspokojivé situaci v bytové výstavbě. Působení mládežnických organizací, situace ve Svazu družstevních rolníků či činnost a fungování různých průmyslových podniků a ekonomické záležitosti byly novinami reflektovány velmi často.

Časové vymezení diplomové práce končí aktem, po kterém došlo k výraznému utužení normalizačního procesu. Posoudit, do jaké míry tento proces, který šel ruku v ruce se zvýšením kontroly tisku, ovlivnil výběr a prezentaci příspěvků v periodiku v následujících měsících by však bylo možné jen na základě další analýzy obsahu novin.

Seznam zkratek

AP	Akční program
BLR	Bulharská lidová republika
ČSLS	Československá lidová strana
ČSM	Československý svaz mládeže
ČSR	Československá republika
ČSS	Československá strana socialistická
ČSSR	Československá socialistická republika
ČSZS	Československý zemědělský společenost
CZV	celozávodní výbor
EPH	Elektro-Praga Hlinsko
JZD	jednotné zemědělské družstvo
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
MěstNV	městský národní výbor
MLR	Maďarská lidová republika
MNV	místní národní výbor
MV	Ministerstvo vnitra
NDR	Německá demokratická republika
NF	Národní fronta
NS	Národní shromáždění
ODD	Okresní osvětový dům
OKRK	okresní kontrolní a revizní komise
ONV	okresní národní výbor
OSN	Organizace spojených národů
OV	okresní výbor
PLR	Polská lidová republika
Pplk.	podplukovník
ROH	Revoluční odborové hnutí
SČSP	Svaz československo-sovětského přátelství
SNP	Slovenské národní povstání
SPD	Svaz protifašistických bojovníků
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
ÚKRK	Ústřední kontrolní a revizní komise KSČ
ÚTISK	Úřad pro tisk a informace

ÚV	Ústřední výbor
VČC	Východočeské cihelny

Seznam pramenů a literatury

Tisk

Budovatel, 1968, č. 12–29/30, vyd. Pardubice.

Budovatel, 1969, č. 1–17, roč. 20., vyd. Pardubice.

Edice

FELCMAN, Ondřej, MERVART Jan, Rok 1968 v poválečných dějinách Československa. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2006.

Odborná literatura

BENČÍK, Antonín, V chapadlech kremelské chobotnice. Praha: Mladá fronta, 2007.

DOSKOČIL, Zdeněk, Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu. Brno: Doplněk, 2006.

Chrudimský vlastivědný sborník 3, Chrudim: Okresní muzeum Chrudim, 1998.

KAPLAN, Karel, Československo v letech 1967–1967, 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993.

MENCL, Vojtěch a kol., Československo roku 1968, 2. díl: počátky normalizace, 1. vyd., Praha: Parta, 1993.

MENCL, Vojtěch a kol., Osm měsíců pražského jara 1968. Praha: Práce, 1991,

MLYNÁŘ, Zdeněk, Mráz přichází z Kremly. Praha: Mladá fronta, 1990.

RUML, Jiří, Kalendárium: (leden-prosinec 1968). Praha: Novinář, 1990.